# VAHINGONKORVAUSVASTUUN SYNTYMINEN JA HALLINTA SOPIMUSKETJUSSA

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Marjo Kulpakko
Velvoiteoikeus
Kevät 2012

**Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta**
Työn nimi: Vahingonkorvausvastuun syntyminen ja hallinta sopimusketjussa
Tekijä: Marjo Kulpakko
Oppiaine: Velvoiteoikeus
Työn laji: Maisteritutkielma_X_ Lisensiaatintutkimus__
Sivumäärä: IX + 81
Vuosi: 2012

Tiivistelmä:

Tutkielmassa esitetään niitä argumentteja, joiden avulla voidaan arvioida sopimusvastuun ulottuvuutta yli välittömän sopimussuhteen. Tarkastelussa keskitytään sopimusketjun aiemman suoritusportaan ja loppukäyttäjän väliseen oikeussuhteeseen. Tutkielmassa selvitetään, missä tilanteissa aiemmalle suoritusportaalle voi syntyä sopimusperusteinen vahingonkorvausvastuu loppukäyttäjää kohtaan sopimusrikkomuksen seurauksena, ja toisaalta niitä keinoja, joiden avulla aiempi suoritusporras voi pyrkiä hallitsemaan tämän vastuun syntymistä. Tutkielma on rajattu koskemaan tilanteita, joissa kaikki sopimusketjun osapuolet ovat elinkeinonharjoittajia ja sopimusketjussa siirtyvä suorite on irtain esine.

Sopimusoikeuden yhtenä peruslähtökohtana on ollut sopimuksen oikeusvaikutuksien rajoittuminen sopimuksen välittömiin osapuoliin. Yhteiskunnan kehityksen ja liikeelämän monipuolistumisen seurauksena tämä rajoitus ei kuitenkaan ole enää ehdoton. Yhä useammin on sallittu sopimusperusteisten vaatimusten esittäminen sopimusketjun muuta osapuolta kuin välitöntä sopimuskumppania kohtaan. Ilmiöstä käytetään nimitystä sopimusvastuun henkilöllisen ulottuvuuden laajentuminen, ja se on omiaan lisäämään yritysten vastuuriskejä.

Sopimusvastuun syntyminen yli välittömän sopimussuhteen on lailla sääntelemättömissäkin tilanteissa mahdollista silloin, kun vastuun perustamiselle on olemassa erityisiä perusteita. Sopimusketjutilanteissa vastuun syntyminen yli välittömän sopimussuhteen edellyttää ainakin oikeussuhteen läheisyyttä ja välittömän korvaustien estymistä. Sopimusketjun sopimussuhteiden sisältö voi lopulta kuitenkin estää vastuun syntymisen tai rajoittaa sen laajuutta. Sopimusvastuun hallinnassa keskeiseksi nousevat vastuunrajoitusehdot, joiden avulla yritys voi suojautua mahdollista vahingonkorvausvastuutaan vastaan.

Avainsanat: sopimusoikeus, sopimukset, vastuu, vahingonkorvausvastuu

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön_X_
Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi_X_
Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi__
(vain Lappia koskevat)

# SISÄLTÖ

LÄHTEET ..... V
LYHENTEET ..... IX
1 JOHDANTO ..... 1
1.1 Aiheen ajankohtaisuus ..... 1
1.2 Tutkielman kohde ..... 3
1.3 Tutkimusmetodi ja lähdeaineisto ..... 5
2 SOPIMUSVASTUU ..... 6
2.1 Yleistä sopimusvastuusta ..... 6
2.1.1 Vastuuperusteet ..... 8
2.1.2 Korvattavat vahingot ..... 11
2.2 Sopimusvastuun hallinnasta ..... 15
2.2.1 Yleistä vastuuriskeistä ja riskienhallinnasta ..... 15
2.2.2 Sopimusoikeudellisten vastuuriskien hallinta sopimuksin ..... 16
2.2.3 Sopimusriskin jakaantuminen sopimusketjussa ..... 18
2.2.4 Vastuu alihankkijoista ja muista apulaisista ..... 20
2.3 Kaksiasianosaissuhteen ylittävä sopimusvastuu ..... 21
2.3.1 Sopimusvastuun henkilöllinen ulottuvuus ..... 21
2.3.2 Privity of contract -oppi ..... 25
2.4 Suoraa kanneoikeutta koskevia oikeuspoliittisia argumentteja ..... 28
2.4.1 Läpimurto- ja subsumptioargumentti ..... 28
2.4.2 Vaihdantarakenteiden kehitys ja erityissuhteen merkitys ..... 29
2.4.3 Takautumiskysymysten välttäminen ..... 31
2.4.4 Vastuusuhteiden selkeys ja tunnistettavuus ..... 32
2.4.5 Vastuuekspansion vaara ..... 35
2.4.6 Vastuuta rajoittavien sopimusmääräysten asema ..... 36
3 VASTUU SOPIMUSKETJUSSA ..... 37
3.1 Yleistä sopimusketjuista ..... 37
3.2 Oikeussuhteen läheisyys ..... 38
3.2.1 Vahingonkärsijän henkilöllinen tunnistettavuus ..... 38
3.2.2 Loppukäyttäjän vahingon ennakoitavuus ..... 40
3.2.3 Loppukäyttäjän luottamus aiempaan suoritusportaaseen ..... 44

3.2.4 Aiemman suoritusportaan kvalifioitu tuottamus läheisyysedellytyksen näkökulmasta ..... 47
3.3 Välittömän korvaustien estyminen ..... 48
3.4 Sopimussuhteiden sisällön vaikutus ..... 51
4 VASTUUNRAJOITUSEHDOISTA LIIKESOPIMUKSISSA ..... 57
4.1 Vastuunrajoitusehdot yritysten riskienhallinnan välineenä ..... 57
4.2 Vastuunrajoitusehdot vahingonkorvausvastuun hallinnassa ..... 59
4.3 Vastuunrajoitusehdon tuleminen osaksi sopimusta ..... 62
4.4 Vastuunrajoitusehtojen tulkinta, kohtuuttomuus ja sovittelu ..... 64
4.4.1 Vastuunrajoitusehtojen tulkinta ..... 64
4.4.2 Vastuunrajoitusehtojen kohtuuttomuus ja sovittelu ..... 65
4.4.3 Vastuunrajoitusehdon sovittelusta sopimusketjuissa ..... 69
4.5 Kvalifioidun tuottamuksen vaikutus vastuunrajoitusehtoihin ..... 70
4.5.1 Yleistä ..... 70
4.5.2 Sopimusketjun osapuolten kvalifioitu tuottamus ..... 71
5 JOHTOPÄÄTÖKSET ..... 75

# LÄHTEET

## Kirjallisuus


*Aarnio, Aulis:* Laintulkinnan teoria. Juva 1989.

*Adams, John N. – Brownsword, Roger:* Privity and the Concept of a Network Contract. Leg. Stud. 1990 s. 12–37.

*Aurejärvi, Erkki – Hemmo, Mika:* Velvoiteoikeuden oppikirja. 2. painos. Jyväskylä 1998.

*Beyleveld, Deryck – Brownsword, Roger:* Privity, Transivity and Rationality. Mod. L. Rev. 1991, s. 48–71.

*Collins, Hugh:* The Law of Contract. Fourth Edition. London 2003.

*Erola, Eero – Louto, Pentti:* Riskit voimavaraksi – liiketoimintariskien hallinta yrityksessä. Helsinki 2000.

*Hakulinen, Y.J.:* Velvoiteoikeus I. Toinen laajennettu painos. Helsinki 1965.

*Hallikas, Jukka – Karvonen, Iris – Lehtinen, Esko – Ojala, Mika – Pulkkinen, Urho – Tuominen, Markku – Uusi-Rauva, Erkki – Virolainen, Veli-Matti*: Riskienhallinta yhteistyöverkostossa. Vantaa 2002.

*Hellner, Jan – Hager, Richard – Persson, Annina H.:* Speciell avtalsrätt II, Kontraktsrätt. Fjärde upplagan. 2 häftet, Allmänna ämnen. Stockholm 2006.

*Hemmo, Mika:* Sopimus ja delikti. Tutkimus vahingonkorvausoikeuden vastuumuodoista. Jyväskylä 1998.

*Hemmo, Mika:* Sopimusoikeuden oppikirja. 3 painos. Helsinki 2009.

*Hemmo, Mika*: Sopimusoikeus I. 2. uudistettu painos. Jyväskylä 2003.

*Hemmo, Mika:* Sopimusoikeus II. 2. uudistettu painos. Jyväskylä 2003.

*Hemmo, Mika:* Sopimusoikeus III. Jyväskylä 2005.

*Hemmo, Mika:* Sopimuksiin liittyvät vastuuriskit. Teoksessa Yrityksen ja yhteisön vastuuriskit, oikeudellisen riskienhallinnan perusteet, s. 13–32. Pieksämäki 2002.

*Hemmo, Mika:* Teoksessa Varallisuusoikeus, oikeuden perusteokset. Toinen, uudistettu painos. Saarnilehto, Ari (toim.). Helsinki 2012.

*Hemmo, Mika:* Vahingonkorvauksen määräytymisestä sopimussuhteissa. Siviilioikeudellinen tutkimus. Vammala 1994.

*Hoppu, Esko – Hoppu, Kari:* Kauppa- ja varallisuusoikeuden pääpiirteet. 11. painos. Juva 2007.

*Kiiha, Jarkko:* Yritystoiminnan ulkoistaminen ja sopimusvastuu. Saarijärvi 2002.

*Laine, Juha:* Rakennusvirheistä. Tutkimus urakoitsijan virhevastuusta rakennusurakassa. Hämeenlinna 1993.

*Laine, Juha:* Urakoitsijan vastuu itsenäisen apulaisen törkeästä tuottamuksesta. Teoksessa Juhlajulkaisu Esko Hoppu 1935 – 15/1 – 2005, s. 173–182. Hallila, Heikki - Hemmo, Mika – Sisula-Tulokas, Lena (toim.). Jyväskylä 2005.

*Lehtinen, Tuomas:* Kansainvälisen kaupan liikesopimus ja remburssi. Vammala 2006.

*Lintumaa, Sari:* Vastuuriskien hallinta – ennakointi maksaa vaivan. Teoksessa Yrityksen ja yhteisön vastuuriskit, s. 324–353. Pieksämäki 2002.

*Norros, Olli*: Johdatus velvoiteoikeuteen. Helsinki 2010.

*Norros, Olli:* Vastuu sopimusketjussa. Vantaa 2007.

*Nygren, Päivi:* Sitoumusten kartoittaminen – välttämätön osa riskien hallintaa. Teoksessa Ennakoiva sopiminen, s. 215–240. Pohjonen, Soile (toim.). Vantaa 2002.

*Mononen, Marko:* Onko sopimusoikeudessamme yhtenäistä vastuuperustetta? LM 2004/7-8, s. 1379–1397.

*Mononen, Marko:* Yritysten välinen tuotevastuu. Helsinki 2004.

*Peczenik, Aleksander:* Rätten och förnuftet. En lärobok i allmän rättslära. Lund. 1986.

*Pöyhönen, Juha:* Uusi varallisuusoikeus. 2. painos. Saarijärvi 2003.

*Routamo, Eero – Ståhlberg, Pauli – Karhu, Juha:* Suomen vahingonkorvausoikeus. Viides, uudistettu painos. Helsinki 2006.

*Routamo, Eero*: Takuutiedettä irtaimen kaupassa. DL 1982, s. 226–231.

*Saarnilehto, Ari:* Teoksessa Varallisuusoikeus. Oikeuden perusteokset. Toinen, uudistettu painos. Saarnilehto, Ari (toim.). Helsinki 2012.

*Saarnilehto, Ari:* Vastuun rajoitukset riskien hallinnassa ja vakioehdot. Julkaistu Edilex-palvelussa 5.10.2005.

*Ståhlberg, Pauli – Holappa, Miia – Kankaanpää, Liina:* Sopimusvastuun soveltamisesta sopimussuhteen ulkopuolella. DL 2001/4, s. 750–756.

*Ståhlberg, Pauli:* Ydinvastuu. Vahingonkorvausoikeudellinen tutkimus erityisesti ydinvoimalaonnettomuudesta aiheutuvien vahinkojen kannalta. Vammala 1993.

*Suominen, Arto:* Riskienhallinta. 3. uudistettu painos. Vantaa 2003.

*Tammi-Salminen, Eva:* Sopimus ja kolmas – velvoite- ja esineoikeutta yhdistävä vai erottava teema? Teoksessa Sopimus, vastuu, velvoite – Juhlajulkaisu Ari Saarnilehto 1947 – 21/11 – 2007, s. 369–392. Tuomisto Jarmo (toim.). Jyväskylä 2007.

*Taxell, Lars Erik:* Avtal och rättsskydd. Åbo 1972.

*Timonen, Pekka:* Ennakkotapaukset ja niiden merkitys oikeuslähteenä. Mänttä 1987.

*Tulokas, Mikko:* Takuuajan jälkeinen vastuu aliurakoitsijan virheistä. Teoksessa Juhlajulkaisu Esko Hoppu 1935 – 15/1 – 2005, s. 404–410. Hallila, Heikki - Hemmo, Mika – Sisula-Tulokas, Lena (toim.). Jyväskylä 2005.

*Virtanen, Jenny:* Todistustaakan ja vastuunrajoitusehtojen merkityksestä sopimusvastuussa. DL 2005/3, s. 484–504.

*Whittaker, Simon:* Privity of Contracts and the Law of Tort: the French Experience. Oxf. J. Leg. Stud. Vol. 15, No. 3, Autumn 1995, s. 327–370.

*Wilhelmsson, Thomas:* Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot. 3. uudistettu painos. Hämeenlinna 2008.

**Oikeustapaukset**

**Korkein oikeus**

KKO 1983 II 91

KKO 1988:11

KKO 1992:3

KKO 1992:89

KKO 1992:165

KKO 1992:178

KKO 1993:166

KKO 1994:80

KKO 1999:19

KKO 2001:70

KKO 2003:26

KKO 2003:81

KKO 2005:14

KKO 2009:92

**Markkinaoikeus (aikaisemmin markkinatuomioistuin)**

MT 2001:014

MAO 634/09

MAO 42/10

MAO 236/10

MAO 610/10

**Iso-Britannia**

Junior Books Ltd. v. Veitchi Co. Ltd. [1982] UKHL 4 (15 July 1982)

Hedley Byrne & Co., Ltd. v. Heller & Partners, Ltd. [1963] UKHL 4 (28 May 1963)

**Ruotsi**

NJA 1987 s. 692

NJA 1992 s. 375

NJA 1997 s. 44

**Verkkojulkaisut**

*Principles of European Contract Law.* Osoitteesta: http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm. Viittauspäivä 2.5.2012. (Euroopan sopimusoikeusperiaatteet)

*UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004.* Rome 2004. Osoitteesta: http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf. Viittauspäivä 2.5.2012. (UNIDROIT-kommentaari 2004)

**Virallislähteet**

*HE 247/1981 vp.* Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeustoimen kohtuullistamista koskevaksi lainsäädännöksi

*HE 93/1986 vp.* Hallituksen esitys Eduskunnalle kauppalaiksi

*HE 360/1992 vp*. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kuluttajasuojalain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

*HE 39/1993 vp.* Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä ja markkinatuomioistuimesta annetun lain muuttamisesta

# LYHENTEET

| | |
|---|---|
| AsKL | Asuntokauppalaki 23.9.1994/843 |
| CISG | United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods eli kansainvälinen kauppalaki 11.4.1980 |
| DL | Defensor Legis. Suomen Asianajajaliiton julkaisema juridinen aikakauskirja |
| HD | Högsta domstolen |
| HE | Hallituksen esitys |
| KKO | Korkein oikeus |
| KL | Kauppalaki 27.3.1987/355 |
| KSL | Kuluttajansuojalaki 20.1.1978/38 |
| Leg. Stud. | Legal Studies |
| LM | Lakimies. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisema juridinen aikakauskirja |
| MAO | Markkinaoikeus |
| MK | Maakaari 12.4.1995/540 |
| Mod. L. Rev. | Modern Law Review |
| MT | Markkinatuomioistuin |
| NJA | Nytt juridiskt arkiv |
| OikTL | Laki varallisuusoikeudellisista oikeustoimista 13.6.1929/228 |
| OK | Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4 |
| Oxf. J. Leg. Stud. | Oxford Journal of Legal Studies |
| PECL | Principles of European Contract Law eli eurooppalaiset sopimusoikeusperiaatteet |
| SopEhtoL | Laki elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä 3.12.1993/1062 |
| UKHL | United Kingdom House of Lords Decisions |
| UNIDROIT | International Institute for the Unification of Private Law |
| VahL | Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412 |
| VakSopL | Vakuutussopimuslaki 28.6.1994/543 |
| vp | Valtiopäivät |
| YSE 1998 | Rakennusurakan yleiset sopimusehdot |

# 1 JOHDANTO

## 1.1 Aiheen ajankohtaisuus

Sopimus mielletään oikeusjärjestelmässämme kahden osapuolen välisenä oikeustoimena. Sopimuksen oikeusvaikutukset rajoittuvat lähtökohtaisesti ainoastaan sen varsinaisiin osapuoliin.[1] Tämä on pääsääntönä sekä mannereurooppalaisessa että common law -alueen sopimusoikeudessa. Sen sijaan kaksiasianosaissuhteen poikkeustapausten ala vaihtelee eri oikeusjärjestysten välillä.[2] Englanninkielisellä kielialueella ajattelutavasta sopimusvastuun rajoittumisesta välittömiin sopimuspuoliin käytetään nimitystä privity of contract.[3] Pohjoismaisissa oikeusjärjestelmissä on ollut tapana puhua sopimuksen kaksiasianosaissuhteen korostamisesta.[4]

Yhteiskunnassa tapahtuneiden muutosten ja vaihdantarakenteiden kehittymisen seurauksena on alkanut ilmetä tilanteita, joissa tiukasta kaksiasianosaissuhteeseen rajoittuvasta sopimusvastuusta voisi olla aihetta poiketa.[5] Privity-oppi tai näkemys sopimuksesta kaksiasianosaissuhteena eivät ole alun perinkään olleet täysin poikkeuksettomia, ja uusimmassa oikeuskehityksessä on enenevissä määrin sallittu esittää sopimukseen perustuvia vaatimuksia yli välittömän sopimussuhteen rajojen.[6]

Sopimusvastuun laajentumisen taustalla ovat muutokset sopimuksen käsitteessä. Sopimuksen käsitteen väljentyminen ilmentää sopimusoikeuden periaatteellista muutosta, jonka seurauksena sopimusoikeudessa siirrytään kategorisoivasta luokittelusta taloudellisen vaihdannan tosiasiallisia rakenteita ja yhteistoimintasuhteiden tosiasiallisia piirteitä ja intensiteettiä painottavaan ajattelutapaan. Tämän seurauksena on syntynyt tarve sopimusvastuun laajentamiseen sellaisiin oikeussuhteisiin, joihin liittyy sopimussuhteille tyypillisiä elementtejä.[7] Kysymystä kaksiasianosaissuhteen ylittä-

[1] Esimerkiksi Aurejärvi – Hemmo 1998 s. 163 ja Hellner 2006, s. 127. Lisäksi sääntö on ilmaistu Ruotsin HD:n ratkaisussa NJA 1997 s. 44 (s. 57).
[2] Norros 2007 s. 1–2.
[3] Collins 2003 s. 302–303.
[4] Aurejärvi – Hemmo 1998 s. 164.
[5] Norros 2007 s. 3.
[6] Aurejärvi – Hemmo 1998 s. 164.
[7] Mononen LM 2004 s. 1388.

västä sopimusvastuusta voidaan luonnehtia eräänlaiseksi klassisen velvoiteoikeusjärjestelmän ja vaihdannan todellisuuden ristiriitatilanteeksi.[8]

Lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä tehdyt poikkeukset kaksiasianosaissuhteen rajoituksesta ovat liittyneet selvästi rajattuihin sopimustyyppeihin. Lainsäädännön sopimustyyppisidonnainen sääntelytapa johtuu pitkälti siitä, että välittömän sopimussuhteen ylittävää vastuuta olisi käytännössä mahdotonta säännellä yhdellä tasolla sopimustilanteiden moninaisuuden johdosta. Suurin osa oikeutemme tuntemista poikkeustilanteista on sellaisia, joissa välittömän sopimussuhteen ylittävä vastuu on luotu kuluttajan eduksi suhteessa aiempana suoritusportaana toimivaan elinkeinonharjoittajaan.[9]

Liike-elämän kehitys on saanut aikaan tarpeen luoda yleisiä argumentaatiotapoja ja periaatteita kaksiasianosaissuhteen rajoituksen ongelmatilanteita varten.[10] Yritykset pyrkivät tehostamaan toimintaansa ja saamaan aikaan taloudellisia etuja erikoistumalla ja keskittymällä osaamisensa ydinalueeseen.[11] Erikoistumisen seurauksena yritykset ulkoistavat toimintansa reuna-alueita, mikä saa aikaan toiminannan verkostoitumisen. Sopimusoikeuden näkökulmasta tämä merkitsee sitä, että yrityksellä on hallittavanaan yhä suurempi määrä sopimussuhteita. Sopimusvelkoja on välittömän velallisen suorituksen lisäksi tosiasiallisesti riippuvainen myös velallisen täytäntöönpanoapulaisen suorituksesta.[12] Tällaisessa toimintaympäristössä sopimusvastuun rajoittuminen kaksiasianosaissuhteeseen aiheuttaa tilanteita, joissa velkojan taloudellisia toimintaodotuksia ei suojata riittävästi sopimuskumppanin suoritusapulaisen virheeltä.[13]

Tärkeäksi nousee osapuolten perustellut odotukset, minkä seurauksena luottamuksensuojan asema keskeisenä sopimusoikeudellisena periaatteena vahvistuu. Luottamuksensuojan merkityksen kasvaessa myös varovaisuus- ja varautumisperiaatteiden asema korostuu. Korvausvastuun ankaroituminen merkitsee sitä, että yritysten on kiinnitettävä enemmän huomiota riskien ennakointiin ja hallintaan.[14]

[8] Norros 2007 s. 23.
[9] Norros 2007 s. 4.
[10] Ibid.
[11] Kiiha 2002 s. 4–5.
[12] Hoppu – Hoppu 2007 s. 122–123.
[13] Norros 2007 s. 5.
[14] Mononen LM 2004 s. 1388.

Kaksiasianosaissuhteen ylittävä vastuu voi tulla harkittavaksi muun muassa irtaimen kaupan jakeluketjuissa, kuljetussopimuksissa ja rakennusurakoissa.[15] Kauppalaki on irtaimen kauppaa sääntelevä yleislaki, jossa ei kuitenkaan säädetä kaksiasianosaissuhteen ylittävästä vastuusta. Kaksiasianosaissuhteen ylittävää sopimusvastuuta koskevan lainsäädännön puuttuminen ei sellaisenaan tarkoita sitä, ettei tällainen korvaustie pätevien reaalisten argumenttien sitä puoltaessa voisi olla mahdollinen.[16]

KL:a valmisteltaessa painotettiin normiston tarvetta sopeutua sopimuskäytännön tarpeisiin. Hallituksen esityksen (93/1986) mukaan ”kauppalaki, joka ei ole pakottava, täytyy monissa kohdin sopeuttaa kaupan rakenteeseen ja ehtoihin. Jos näin ei menetellä, laista tulee kaupankäynnin rasite sen sijaan, että se helpottaisi kaupankäyntiä.” Näin ollen lainvalmistelun sopeuttamisnäkökohdat tukevat osaltaan dynaamisempaan suhteutumista KL:iin, mikä avaa mahdollisuuden sääntelemättömien vastuuperiaatteiden kehittämiseen.[17]

## 1.2 Tutkielman kohde

Tutkielmassa pyritään hahmottamaan yleisiä suuntaviivoja ja argumentteja, joiden avulla voidaan arvioida sopimusvastuun ulottuvuutta yli välittömän sopimussuhteen ja vahingonkorvausvastuun syntymistä sopimusketjutilanteissa. Sopimusketjussa on kysymys asetelmasta, jossa tietyn sopimuksen sopijapuoli on osallisena myös toisessa sopimuksessa. Tutkielman sopimusketjuasetelmaa voidaan yksinkertaistaen kuvata seuraavalla kaaviolla:

Aiempi suoritusporras ← sopimus → Välittävä lenkki ← sopimus → Loppukäyttäjä

Aiempi suoritusporras on henkilö, jonka menettelystä sopimuskumppanin sopimuskumppani on kärsinyt vahinkoa. Välittävä lenkki on aiemman suoritusportaan sopimuskumppani. Loppukäyttäjä on välittävän lenkin sopimuskumppani, ja hän esittää vaatimuksia aiempaa suoritusporrasta kohtaan.

Tutkielmassa keskitytään tarkastelemaan erityisesti aiemman suoritusportaan ja loppukäyttäjän välistä vastuusuhdetta. Tavoitteena on selvittää missä tilanteissa aiemmalle suoritusportaalle voi syntyä sopimusperusteinen vahingonkorvausvastuu lop-

[15] Norros 2007 s. 5.
[16] Hemmo 1998 s. 288–289.
[17] Hemmo 1998 s. 289 ja HE 93/1986 vp. s. 14.

pukäyttäjää kohtaan, ja toisaalta niitä keinoja, joiden avulla aiempi suoritusporras voi pyrkiä hallitsemaan vastuun syntymistä.

Tutkielma rajataan koskemaan ainoastaan tilanteisiin, joissa sopimusketjussa siirtyvä suoritus on aineellinen, irtain esine. Tästä johtuen tutkielman aiheen ulkopuolelle jäävät aineettomat suoritteet, kuten asiantuntijapalvelut. Lisäksi tutkielma rajataan koskemaan vain sellaisia tilanteita, joissa kaikki sopimusketjun osapuolet ovat elinkeinonharjoittajia, ja näin ollen kuluttajasuojanäkökohdat jäävät tarkastelun ulkopuolelle.

Suomen lainsäädännössä ei ole säännöksiä elinkeinoharjoittajien oikeudesta esittää vaatimuksia yli välittömän sopimussuhteen. Sen sijaan useimmissa tilanteissa, joissa loppukäyttäjällä on lakiin perustuva oikeus esittää vaatimuksia aiempaa suoritusporrasta kohtaan, loppukäyttäjän edellytetään olevan kuluttaja tai ainakin, ettei sopimuksen kohde liity loppukäyttäjän elinkeinotoimintaan. Lisäksi vastuun syntyminen yleensä edellyttää, että aiempi suoritusporras on elinkeinonharjoittaja ja että sopimuksen kohde liittyy hänen elinkeinotoimintaansa.[18]

Tutkielmassa käsitellään niitä vahinkotilanteita, joissa loppukäyttäjän vahinko johtuu välittävän lenkin tai aiemman suoritusportaan sopimusrikkomuksesta. Sopimusrikkomuksesta on kyse silloin, kun sopimusvelvoitteita ei ole täytetty sopimuksen edellyttämällä tavalla. Sopimusrikkomusten osalta käsitellään ainoastaan virhetilanteita ja näin ollen viivästyksen aiheuttamat sopimusrikkomukset jäävät tutkielman ulkopuolelle.

Vastuumuotojen osalta tutkielma rajataan koskemaan vain vahingonkorvausvastuuta. Vahingonkorvauksella on keskeinen asema velkojan oikeussuojakeinona.[19] Tilanteissa, joissa kaksiasianosaissuhteen ylittävä vastuu voitaisiin katsoa sallituksi, vastuu todennäköisesti pyrittäisiin usein toteuttamaan juuri vahingonkorvauksen kautta. Syynä tähän on se, että vahingonkorvausvastuun toteuttaminen ei vaadi välittävältä lenkiltä minkäänlaista myötävaikutusta, vaan korvausvelvoite voidaan toteuttaa suoraan aiemman suoritusportaan ja loppukäyttäjän relaatiossa.[20]

Sopimusketjun osapuolten sopimussuhteissaan käyttämien vastuunrajoitusehtojen merkittävyys nousee esille pohdittaessa, miten ketjun sopimussuhteiden sisältö vaikuttaa välittömän sopimussuhteen ylittävässä vastuussa. Vastuunrajoitusehdot muo-

[18] Norros 2007 s. 18.
[19] Hemmo 1994 s. 9.
[20] Norros 2007 s. 16.

dostavat keskeisen riskienhallintakeinon, ja niiden avulla aiempi suoritusporras voi pyrkiä hallitsemaan vahingonkorvausvastuutaan loppukäyttäjää kohtaan. Tästä johtuen tutkielmassa selvitetään, mikä merkitys vastuunrajoitusehdoilla on vastuuriskien hallinnassa liikesopimuksissa ja erityisesti sopimusketjutilanteissa.

Koska vastuunrajoitusehdot sisältyvät usein vakioehtoihin, tutkielmassa käsitellään vastuunrajoitusehtojen sopimuksen osaksi tulemiseen liittyvää problematiikkaa. Lisäksi tutkielmassa esitetään vastuunrajoitusehtojen tulkintaa ja kohtuuttomuuteen liittyviä keskeisiä näkökohtia, mahdollisuutta vastuunrajoitusehtojen sovitteluun sekä kvalifioidun tuottamuksen vaikutusta vastuunrajoitusehtojen sitovuuteen.

## 1.3 Tutkimusmetodi ja lähdeaineisto

Tutkielmassa noudatettavan oikeusdogmaattisen metodin johdosta siinä käytetty lähdemateriaali koostuu pääasiallisesti voimassa olevasta lainsäädännöstä, lain valmistelumateriaalista, oikeuskäytännöstä, varallisuusoikeudellisesta oikeuskirjallisuudesta ja artikkeleista. Koska tutkielman aihe on edellä esitetyllä tavalla lailla sääntelemätöntä, lainsäädännön osalta joudutaan turvautumaan lähinnä KSL:n ja erityislainsäädännön tarjoamiin vertailukohtiin. Myöskään suoraan tutkimusongelmaan vastaavaa oikeuskäytäntöä ei ole saatavilla, joten oikeuskäytäntöä tuodaan esiin siltä osin kuin se sivuaa aihetta tai jotain sen lähi-ilmiötä.

Koska vahvasti ja heikosti velvoittavia oikeuslähteitä on heikosti saatavilla, tutkielmassa joudutaan nojautumaan poikkeuksellisen paljon oikeuskirjallisuudessa esitettyihin näkemyksiin. Tämä osaltaan johdattaa tutkielmaa perinteisestä lainopillisesta tutkielmasta enemmän argumentteja etsivään ja jäsentävään dogmatiikkaan.

Tutkielmassa esiin nousevia vastuukysymyksiä käsitellään ensisijaisesti Suomen voimassa olevan oikeuden kannalta, ja siitä johtuen tutkielmassa on käytetty pääasiallisesti suomalaista lähdeaineistoa. Koska pohjoismaisella lainvalmisteluyhteistyöllä ja romaanis-germaanisella oikeuskulttuurilla on kuitenkin kiistämättä merkittävä vaikutus varallisuusoikeutemme muotoutumiseen, ei tältä osin ole voitu täysin sivuuttaa erityisesti ruotsalaisen oikeuskirjallisuuden vaikutusta ja ruotsalaisia oikeustapauksia. Pohjoismaisen kirjallisuuden lisäksi on hyödynnetty common law -alueen oikeuskirjallisuutta ja eräitä keskeisiä oikeustapauksia, joista on lähinnä poimittu joitakin käyttökelpoisia reaalisia näkökohtia.

Tutkielmassa käytetään argumentaatiolähteinä yleisten sopimus- ja vahingonkorvausoikeudellisten kysymysten yhteydessä myös kansainvälistä kauppalakia (CISG), Euroopan sopimusoikeusperiaatteita (Principles of European Contract Law) ja UNIDROIT:n sopimusoikeusperiaatteita (UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts).

# 2 SOPIMUSVASTUU

## 2.1 Yleistä sopimusvastuusta

Sopimusperusteinen vahingonkorvausvastuu syntyy sopimuksen rikkomisen seurauksena.[21] Sen yleisin käyttöyhteys on tilanteessa, jossa suoritusvelvollinen osapuoli ei täytä sopimusvelvoitettaan asianmukaisesti.[22] Rikkominen voi ilmetä sopimusvelvoitteen täyttämättä jättämisenä tai velvoitteen virheellisenä täyttämisenä.[23]

Sopimusperusteiselle vastuulle on tunnusomaista, että vahinko kohdistuu henkilöön, joka on sopimussuhteessa vahingonaiheuttajaan.[24] Vahingonkorvaus on yksi oikeuskeinoista, joita velkoja voi käyttää oikeuksiensa turvaamiseksi.[25] Asianosaisten välisistä vahingonkorvauskysymyksistä voidaan sopia jo etukäteen sopimusta tehtäessä. Lisäksi sopimusrikkomuksesta mahdollisesti aiheutuvat muut seuraamukset saattavat vaikuttaa vahingonkorvausvelvollisuuden sisältöön ja laajuuteen.[26]

Vahingon korvauskelpoisuus sopimusvastuussa edellyttää sopimuksenulkoisen vastuun (deliktivastuun) tavoin sopimusrikkomuksen ja vahingon välistä syy-yhteyttä ja syy-yhteydelle asetettavien laadullisten erityisvaatimusten täyttymistä. Ennakoitavuus- tai adekvaattisuusrajoituksen tarkoituksena on sopimusvastuussa sulkea pois velallisen vastuu sellaisista vahingonkärsijän yksilöllisistä vahingoista, joiden uhasta velallinen ei ole voinut olla selvillä. Korvausvelvollisuus voi myös rajoittua vahingon-

[21] Hoppu – Hoppu 2007 s. 238.
[22] Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 669.
[23] Hoppu – Hoppu 2007 s. 238.
[24] Ibid.
[25] Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 669.
[26] Hoppu – Hoppu 2007 s. 238.

kärsijän myötävaikutuksen perusteella. Velkojan tuottamuksellinen menettely voi liittyä vahingon aiheuttamiseen tai vahinkoa rajoittavien toimenpiteiden laiminlyöntiin.[27]

Sopimusvastuuseen liittyy deliktivastuusta poiketen kolme erityispiirrettä. Ensinnäkin sopimusvastuu perustuu sopimusvapauteen. Sopimusvapaudella on sopimusoikeuden kantavana periaatteena merkitystä myös sopimusvastuun muotoutumisessa. Sopimusvapaudessa korostuu sopijapuolille kuuluva sisältövapaus, joka tarkoittaa sopimusosapuolien oikeutta määrittää haluamallaan tavalla sopimuksen sisältö ja siten myös sopimusvastuuseen liittyvät seikat.[28]

Oikeusjärjestys antaa sopijapuolille oikeuden asettaa osapuolia sitovia sopimusnormeja. Sopimusvapauden puitteissa osapuolet voivat määrätä kaikista sopimusvastuun syntymiseen liittyvistä kysymyksistä kuten muun muassa siitä, mitä pidetään sopimusrikkomuksena, millaista vastuuperustetta korvausvastuu edellyttää ja millaisiin vahinkoihin korvausvastuu ulottuu. Sopimuksen sisällön määrittäminen ei kuitenkaan aina perustu osapuolten yhteiseen tahtoon, koska sopimuksen sisältö voi määräytyä myös yksipuolisen tahtomisen perusteella tai sopimusnormit saattavat tulla osapuolten tahdon ulkopuolelta.[29]

Sopimusvapautta on rajoitettu pakottavilla oikeussäännöillä ja sopimusehtojen kohtuusperusteisella sovittelulla. Nämä oikeudelliseen interventioon perustuvat sopimusvapauden rajat liittyvät pääasiassa tilanteisiin, joissa heikomman suojalla on korostunut merkitys. Liikesuhteissa sopimusvapautta rajoittavat ainoastaan eräät sopimusten pätevyydelle asetetut menettelytapoihin liittyvät normit sekä se, etteivät sopimusehdot saa olla kohtuuttomia.[30]

Toisena sopimusvastuun erityispiirteenä on vastuuperusteiden kerroksisuus. Sopimusvastuu voi pääsääntöisesti tulla kyseeseen vain, jos osapuolten välinen suhde täyttää sopimussuhteelle asetetut kriteerit. Jos osapuolten välillä ei ole sopimusta, oikeussuhteeseen liittyviä kysymyksiä arvioidaan lähtökohtaisesti sopimuksen ulkopuolisten normien perusteella. Sopimusperusteisen vahingonkorvausvastuun edellytyksenä on, että toinen sopimuksen osapuolista on rikkonut sopimukseen kuuluvia velvoitteita ja sitä kautta aiheuttanut vahinkoa vastapuolelle. Oikeussuojakeinojen käytön edellytyksenä on, että sopimusosapuolen suoritusta rasittaa suoritushäiriö,

[27] Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 680–682.
[28] Mononen LM 2004 s. 1381.
[29] Mononen LM 2004 s. 1381–1382.
[30] Mononen LM 2004 s. 1382–1383.

jolle annetaan oikeudellista merkitystä. Suoritushäiriöstä on kyse silloin, kun velallisen suoritus ei vastaa sitä, mitä velkojalla oli sopimuksen perusteella oikeus odottaa.[31]

Kolmantena sopimusvastuun erityispiirteenä on vastuuperusteiden kirjo. Vastuuperusteita ovat tuottamus-, ekskulpaatio-, kontrolli-, ankara ja poikkeukseton vastuu. Tuottamus- ja ekskulpaatiovastuu ovat tuottamukseen perustuvia, kun taas kontrolli-, ankara ja poikkeukseton vastuu ovat tuottamuksesta riippumattomia.[32] Näistä vastuuperusteista käsitellään seuraavaksi tarkemmin irtaimen kaupan kannalta keskeisimpiä vastuuperusteita, kontrolli- ja ekskulpaatiovastuuta.

### 2.1.1 Vastuuperusteet

Sopimusperusteinen vastuu syntyy deliktivastuun tavoin yleensä tuottamusperiaatteen nojalla. Korvausvelvollisuus syntyy sen vuoksi, että sopimuksessa sovittujen velvoitteiden vastainen menettely luetaan sopimuskumppanin huolimattomuudeksi. Sopimusperusteinen vastuu saattaa syntyä myös tuottamuksesta riippumatta. Esimerkiksi irtaimen esineen myyjä on objektiivisessa vastuussa sopimuskumppaniaan kohtaan oikeudellisesta virheestä, joka on ollut olemassa jo kaupantekohetkellä (KL 41 §).[33]

Sopimusperusteisen korvausvastuun vastuuperusteena irtaimenkaupassa on kontrollivastuu. Kansainvälinen kauppalaki (CISG) on toiminut esikuvana, kun Suomen kauppalakiin otettiin vastuuperustaksi kontrollivastuu. Tosin erona esikuvaan, Suomen kauppalaissa kontrollivastuu käsittää vain välittömät vahingot, kun taas CISG:ssä ei ole tehty erottelua käyttöalarajoitusten ja siten vahinkolajien osalta. Kontrollivastuun käyttöön liittyy näin ollen välittömien ja välillisten vahinkojen erottelu sekä kahden vastuuperusteen järjestelmä. Välillisten vahinkojen korvaaminen tulee arvioitavaksi tuottamusvastuun perusteella, mikä on vaikeammin täyttyvä vastuuperuste.[34] Vastuuperusteiden kaksijakoisuuden taustalla on ajatus, jonka mukaan kontrollivastuu on velallisen kannalta rasittava vastuuperuste. Vastuusta vapautuminen

[31] Mononen LM 2004 s. 1384.
[32] Ibid.
[33] Hoppu – Hoppu 2007 s. 238.
[34] Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 670–671.

tulee kyseeseen kontrollivastuussa vain verraten poikkeuksellisissa tilanteissa, mistä johtuen vastuuperustetta ei tule ulottaa kaikkiin vahinkoihin.[35]

Kauppalaissa kontrollivastuu koskee myyjän viivästystä ja virhettä. Kontrollivastuussa virhe tai viivästys johtaa korvausvelvollisuuteen, ellei sopimusvelallinen pysty näyttämään vastuusta vapauttavaa perustetta. Vastuun välttääkseen velallisen tulee näyttää toteen, että sopimusrikkomus on johtunut esteestä ja este on ollut velallisen vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella. Lisäksi esteen tulee olla sellainen, ettei velalliselta ole voitu kohtuudella edellyttää esteen huomioon ottamista sopimuksentekohetkellä, ja ettei velallinen ole voinut kohtuudella voittaa eikä välttää esteen seurauksia.[36]

Velallisen näyttötaakka on varsin vaativa, joka ilmenee muun muassa velallisen vaikutusmahdollisuuksien laaja-alaisessa tulkinnassa. Hallituksen esityksestä (93/1986) ilmenee, että melko fiktiivinenkin vaikutusmahdollisuus estäisi vastuusta vapauttamisen. Esteitä on luokiteltu velallisen organisaation sisäisiin ja ulkoisiin, ja lähtökohtaisesti yrityksen sisäisiin tekijöihin liittyvät häiriöt, kuten velallisen työntekijöihin, koneisiin ja raaka-aineisiin liittyvät häiriöt, olisivat aina velallisen vaikutusmahdollisuuksien piirissä.[37]

Sopimusrikkomus voi saada alkunsa myös velallisen täytäntöönpanoapulaisten sopimusrikkomuksesta. Tällainen tilanne voi syntyä silloin, kun velallisen ja tämän tavarantoimittajan tai muun vastaavan alihankkijan suhteessa ilmenevästä häiriöstä johtuen velallinen ei pysty täyttämään omaa velvoitettaan kolmatta kohtaan. Kontrollivastuusta seuraa, ettei velallinen voi useinkaan vedota apunaan käyttämänsä sopimuskumppanin laiminlyöntiin vastuusta vapautumiseksi. Jotta velallinen välttäisi korvausvastuun velkojaa kohtaan, hänen tulee osoittaa, että kontrollivastuun mukaiset vapautumisedellytykset ovat olleet olemassa sekä hänen itsensä että suoritushäiriön aiheuttaneen täytäntöönpanoapulaisen kohdalla.[38]

Velallisen kannalta selkeitä ulkoisia esteitä ovat sääolojen ja luonnonmuutosten vaikutukset, viranomaismääräykset sekä velallisorganisaation ulkopuolelta alkunsa saavat tulipalot ja muut onnettomuudet. Vastuusta vapautuminen ulkoisesta esteestä johtuen edellyttää kuitenkin esteen ennakoimattomuutta ja voittamattomuutta. Velalli-

[35] Hemmo II 2003 s. 228–229.
[36] Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 671.
[37] HE 93/1986 vp. s. 74–75 ja Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 671.
[38] Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 672.

selta voidaan siten vaatia pitkällekin meneviä suojautumistoimia odotettavissa olevien häiriötekijöiden torjumiseksi.[39]

Ekskulpaatiovastuu on käännettyyn todistustaakkaan perustuva tuottamusvastuu. Kysymys tuottamuksesta nousee esille ainoastaan silloin, kun velallinen vetoaa tuottamuksen puuttumiseen. Suoritusvelvollisella on näyttövelvollisuus siitä, että hän on menetellyt huolellisesti velvoitteita täyttäessään.[40]

Irtaimen kaupassa suoritusvelvollisen vastuu välillisistä vahingoista määräytyy tuottamusvastuun perusteella. Kauppalakia valmisteltaessa (HE 93/1986) ei otettu yksiselitteistä kantaa tuottamusta koskevan näyttövelvollisuuden jakamiseen, vaan sen katsottiin riippuvan tapauskohtaisista olosuhteista ja jakautuvan muun muassa näyttömahdollisuuksien mukaan.[41] Tuottamuksen olemassaoloa tulee kuitenkin useimmiten arvioida ekskulpaatiovastuun perusteella ja näyttövelvollisuuskin jakautuu sen mukaisesti. Tätä voidaan perustella sillä, että tavallisesti suoritusvelvollisella on paremmat mahdollisuudet esittää selvitystä vahinkoon johtaneista tapahtumista kuin sopimusvelkojalla. Myös ekskulpaatiovastuun traditionaalinen asema sopimusoikeudessa tukee tätä näkemystä. Koska kauppalain kaksiasteinen vastuuperustenormisto on koettu ongelmalliseksi, normaali tapa välillisiä vahinkoja koskevan vastuun rajoittamiseksi on ollut vastuunrajoitusehtojen käyttäminen.[42]

Ekskulpaatiosääntöön yhdistyy kontrollivastuun tavoin laaja vastuu sopimuksen täyttämisessä käytetyistä täytäntöönpanoapulaisista. Velallisen delegoidessa suorituksen osan kolmannen tehtäväksi, hän ei voi välttää vastuuta vetoamalla oman toimintansa huolellisuuteen. Ekskulpaationäyttö on esitettävä myös täytäntöönpanoapulaisen osalta, jotta vastuu pystytään torjumaan. Tämä sopimusoikeudellinen isännänvastuu tai vastuu täytäntöönpanoapulaisista käsittää kaikkien itsenäisten yrittäjien tekemät virheet.[43]

[39] Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 672.
[40] Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 672–673.
[41] HE 93/1986 vp. s. 81.
[42] Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 673–674.
[43] Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 674.

### 2.1.2 Korvattavat vahingot

Vahingonaiheuttaja on sopimusperusteisessa vastuussa velvollinen korvaamaan sopimuskumppanin kärsimän vahingon kokonaan.[44] Sopimusperusteisessa vastuussa korvauksen laskemisen pääsääntönä on positiivisen sopimusedun korvaaminen. Siinä sopimusvelkoja saatetaan korvauksella siihen taloudelliseen asemaan, jossa hän olisi sopimuksen virheettömän täyttämisen ja sen jälkeisen suorituksen hyödyntämisen seurauksena ollut. Vahingonkorvauksen avulla velkojalle pyritään tuomaan se taloudellinen tulos, johon hänen olisi tullut päästä.[45] Korvausvelvollisuus saattaa käsittää myös sopimuskumppanille sopimuksen tekemisestä aiheutuneet kulut eli niin kutsutun negatiivisen sopimusedun korvaamisen.[46]

Vahingon määrittelyssä käytetään differenssioppia, jonka mukaan vahinko ilmenee siinä, että henkilö ei onnistu pääsemään sellaiseen taloudelliseen asemaan, johon hän olisi ilman aiheuttamistekoa päätynyt. Vahingonkärsijän kannalta edullisen tapahtumakulun perusteeksi otetaan sopimusvastuussa sopimuksen täyttämisestä seuraava lopputulos.[47]

Sopimusrikkomustapauksissa korvauskelpoinen vahinko riippuu lähtökohtaisesti siitä, miten velkoja on sopimusrikkomuksen jälkeen menetellyt ja miten hän olisi hyödyntänyt sopimuksen mukaista suoritusta, jos olisi sen saanut. Korvausten yksilöllisyyttä kaventavat kuitenkin muun muassa vastuunrajoitusehdot, korvauskelpoisille vahingoille asetettava ennakoitavuusvaatimus ja vahingonkärsijän velvollisuus vahingon rajoittamiseen. Korvausvastuu pitää sisällään suoranaisten kuluerien, kuten tehdyn suorituksen tarkastamisen ja muusta vahingon selvittelystä sekä reklamaatiosta aiheutuneiden kulujen lisäksi suorituksen saamatta jääneen arvon. Lisäksi velkoja saattaa kärsiä vahinkoja sen vuoksi, että hän ei kykene käyttämään suoritusta hyväkseen taloudellisessa toiminnassaan, mistä saattaa seurata tuotannon ja myyntitulon menetyksiä tai korvausvelvollisuus kolmatta kohtaan.[48]

Korvausvelvollisuus käsittää vain todella aiheutuneen vahingon. Tätä laajemman sanktioluonteisen vastuun asettaminen edellyttää sopimussakkoehtojen käyttämistä.

[44] Hoppu – Hoppu 2007 s. 239.
[45] Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 677.
[46] Hoppu – Hoppu 2007 s. 239.
[47] Hemmo 1998 s. 150.
[48] Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 677–678.

Vahingonkärsijällä on näyttövelvollisuus vahingon aiheutumisesta ja suuruudesta. Käytännössä näyttövaatimus ei kuitenkaan ole kovin korkea, koska OK 17:6 §:n mukaan vahingon määrää voidaan arvioida kohtuuden mukaan, jos sen selvittämiseen liittyy näyttövaikeuksia.[49]

Arvioitaessa sopimusrikkomuksen perusteella korvattavia vahinkoja on syytä kiinnittää huomiota erilaisiin vahinkojen luokitteluihin, koska vahinkojen korvauskelpoisuus vaihtelee usein näiden ryhmittelyjen mukaan. Vahingot voidaan jakaa vahinkolajeittain henkilö-, esine- ja varallisuusvahinkoihin, joskaan erottelulla ei sopimusvastuussa ole samaa merkitystä kuin sopimuksenulkoisessa suhteessa, jossa puhtaat varallisuusvahingot tulevat korvattaviksi vain VahL 5:1 §:n mukaisten perusteiden täyttyessä tai erityislain perusteella. Sopimussuhteissa nämä kaikki vahinkolajit ovat korvauskelpoisia ilman erityisedellytyksiä. Sopimusvastuu suuntautuu käytännössä enimmäkseen nimenomaisesti varallisuusvahinkojen suojaamiseen ja henkilö- ja esinevahingot ovat sopimussuhteissa vähemmän tyypillisiä.[50]

Vahingot voidaan jakaa lisäksi aineellisiin ja aineettomiin vahinkoihin. Sopimusoikeudessa tyypillisimmät korvattavat varallisuusvahingot ovat aineellisia vahinkoja. Aineettomilla vahingoilla tarkoitetaan vahinkoja, joiden rahamäärää ei voida täsmentää objektiivisin kriteerein.[51] Tällaisia ovat muun muassa henkilövahinkoon liittyvinä aineettomina vahinkoina kipu, särky sekä muu tilapäinen haitta, pysyvä haitta ja tietyissä erityistapauksissa kärsimys.[52]

VahL:n ilmentämiä aineettomien vahinkojen korvaamista koskevia periaatteita sovelletaan myös sopimusvastuun kohdalla. Sen sijaan sopimusperusteen itsenäinen merkitys aineettomien vahinkojen korvaamisessa on melko vähäinen, koska sopimusvastuu suuntautuu ensisijassa sopimuksella perustettujen taloudellisten oikeuksien turvaamiseksi. Velkojalla ei ole yleensä mahdollisuutta saada korvausta sopimusrikkomuksen aiheuttamasta aineettomasta haitasta.[53]

Edelleen vahingot voidaan jakaa välittömiin ja välillisiin vahinkoihin, jolla on tärkeä merkitys sopimusoikeudessa. Esimerkiksi KL:ssa myyjän vastuu määräytyy edelle esitetyllä tavalla eri tavoin riippuen siitä, kumpi vahinkolaji on kysymyksessä. Jaotte-

[49] Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 678.
[50] Hemmo II 2003 s. 251–252.
[51] Hemmo 1998 s. 135 ja Hemmo II 2003 s. 251–252.
[52] ks. VahL 5:2, 4a ja 6 §.
[53] Hemmo 1998 s. 135 ja Hemmo II 2003 s. 252–253.

lun merkitystä korostaa myös se, että sopimuskäytännössä on yleistä rajoittaa välillisten vahinkojen korvattavuutta sopimusmääräyksin.[54]

Sopimuksiin otetaan yleensä vastaisen vahingonkorvausvelvollisuuden varalta ehtoja, joilla pyritään eri tavoin rajoittamaan vahingonaiheuttajan korvausvastuuta. Sopimusehdoilla voidaan puuttua korvausvelvollisuuden syntyedellytyksiin esimerkiksi ottamalla sopimukseen ehto, jonka mukaan sopimuspuoli ei ole velvollinen korvaamaan vahinkoa, joka on aiheutunut vain lievällä huolimattomuudella. Korvausvelvollisuuden laajuudesta voidaan poiketa esimerkiksi sellaisilla sopimusehdoilla, joilla suljetaan välilliset vahingot korvausvelvollisuuden ulkopuolelle.[55]

Sopimusehdoissa voidaan samanaikaisesti sopia myös sekä vastuuperusteista että korvausten määrästä. Esimerkkinä tästä voidaan mainita sopimussakkoa koskeva ehto, jonka mukaan sopimusrikkomukseen syyllistynyt sopijapuoli joutuu sopimusrikkomuksensa perusteella maksamaan toiselle tietyn rahamäärän. Sopimussakko on riippumaton vahingonaiheuttajan tuottamuksesta ja vahingonkärsineen vahingon määrästä. Sopimussakko muodostaa vahingonkorvauksen vähimmäismäärän, mutta ei enimmäismäärää. Vahingonkärsijällä on eräin poikkeuksin oikeus vaatia yleisten vahingonkorvausvastuuta koskevien periaatteiden mukaan korvausta myös siitä vahingosta, jota sovittu sopimussakko ei peitä, jos hän osoittaa kärsineensä sakkoa suuremman vahingon.[56]

Sopimusperusteista vahingonkorvausvastuuta rajoittavat tai sen poistavat sopimusehdot ovat pääsääntöisesti päteviä. Sopimuskumppani ei kuitenkaan voi vedota tällaiseen ehtoon, jos hän on aiheuttanut vahingon tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella.[57]

Välittömien ja välillisten vahinkojen erottaminen nousee tärkeäksi niissä sopimustyypeissä, joissa välillisen vahingon korvaaminen on sidottu tuottamusperusteeseen. Sopimuskäytännössä käytetään yleisesti vastuunrajoitusehtoja, joilla välilliset vahingot suljetaan korvausvastuun ulkopuolelle. Välillisten vahinkojen korvauskelpoisuutta on perinteisesti pidetty alhaisempana kuin välittömien. Perusteena voidaan pitää sitä, että sopimuskumppanin välilliset vahingot käsittävä vastuu merkitsisi monesti mittavia vastuuriskejä, joita elinkeinoelämän toimijat eivät ole valmiita kantamaan. Vahin-

[54] Hemmo II 2003 s. 255.
[55] Hoppu – Hoppu 2007 s. 241.
[56] Ibid.
[57] Ibid.

gonkärsijällä on lisäksi usein mahdollisuuksia vaikuttaa vahinkoriskin suuruuteen erilaisten varatoimenpiteiden avulla.[58]

Välittömien ja välillisten vahinkojen erottelun ongelmana on kuitenkin se, ettei oikeustieteessä tai sopimuskäytännössä ole pystytty luomaan yksiselitteisiä vahinkolajien määritelmiä. Myös eri lakien välillisten vahinkojen määritelmissä on eroja. Jaottelun pääpiirteitä voidaan kuitenkin pitää vakiintuneina. Välittömiä vahinkoja ovat sopimusrikkomuksen selvittelystä, reklamaatiosta ja virheellisen suorituksen korjaamisesta aiheutuneet kustannukset sekä hinnaneroksi kutsuttu saamatta jäänyt suorituksen positiivinen arvo. Välillisistä vahingoista tyypillisimpiä ovat sopimuskohteen käytön estymisestä seuraava tulon menetys ja sopimusvelkojan muiden sopimussuhteiden häiriintyminen.[59]

Vastuunrajoitusehtoihin otetaan usein omia määritelmiä välillisestä vahingosta tai niissä yksilöidään muutama korvausvastuun ulkopuolelle rajattava vahinkotyyppi ja muilta osin viitataan yleisluotoisesti välillisiin vahinkoihin. Jos välillisten vahinkojen sisältöä ei ole tarkennettu sopimusehdoissa, sen osalta joudutaan turvautumaan kauppalain ja muun lainsäädännön sisältämiin vahinkolajien määritelmiin.[60]

Sopimusrikkomuksen muilla seuraamuksilla saattaa olla vaikutusta sopimusperusteiseen vastuuseen, vaikka toisaalta vahingonkorvausvastuu ja sopimusrikkomuksen muut seuraamukset eivät ole toisiaan poissulkevia. Jos sopimuskumppani purkaa sopimuksen sopimuskumppaninsa olennaisen sopimusrikkomuksen perusteella, hänellä on pääsääntöisesti oikeus vaatia sopimusrikkojalta myös vahingonkorvausta. Sopimusrikkomukseen liittyvät muut seuraamukset ja niiden vaikutus korvausvelvollisuuteen eri tilanteissa ovat riippuvaisia sopimustyypistä ja vahinkotilanteesta.[61]

[58] Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 678.
[59] Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 678–679.
[60] Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 679.
[61] Hoppu – Hoppu 2007 s. 241.

## 2.2 Sopimusvastuun hallinnasta

### 2.2.1 Yleistä vastuuriskeistä ja riskienhallinnasta

Vastuuriskillä tarkoitetaan yleisen määritelmän mukaan uhkaa siitä, että yritys tai yksilö joutuu kantamaan seuraukset toiminnan, tuotteen, teon tai laiminlyönnin aiheuttamista vahingoista tai normien rikkomisesta. Yrityksen ja yhteisön vastuuriskit muodostuvat kolmesta eri osa-alueesta. Ensimmäisen osa-alueen muodostaa normien rikkomisesta seuraava vastuuriski, mihin luetaan säädösten, määräysten ja lupaehtojen velvoitteiden täyttämättä jättäminen tai rikkominen, jonka seurauksena voi olla muun muassa rangaistus tai viranomaistoimet. Toinen osa-alue muodostuu vahingonkorvausvastuusta, joka voi syntyä siitä, kun yrityksen toiminnasta tai tuotteista aiheutuu vahinkoa. Kolmannen osa-alueen muodostavat sopimusriskit, jotka voivat syntyä silloin, kun tehtyjä sopimuksia ei täytetä sovitulla tavalla, sovittuun aikaan tai niitä ei täytetä lainkaan.[62]

Näiden lisäksi sopimuksiin liittyy myös muita riskejä. Esimerkiksi epäselvien määrittelyjen ja erittelyjen seurauksena yritys voi joutua suorittamaan lisätöitä ilman korvausta tai sopimuksen täyttäminen käy muuten odotettua kalliimmaksi.[63] Tässä tutkielmassa keskitytään vastuuriskeistä sopimusriskien alle luettavaan sopimusperusteiseen vahingonkorvausvastuuseen ja sen hallintaan.

Suominen on määritellyt riskienhallinnan prosessiksi, jonka avulla yritystä uhkaavia vaaroja voidaan torjua ja niistä aiheutuvia menetyksiä minimoida.[64] Erola ja Louto puolestaan ovat määritelleet riskinhallintaa siten, että sen tehtävänä on selvittää ja analysoida tekijöitä, joilla voi olla vaikututusta yrityksen tavoitteiden saavuttamiseen nyt ja tulevaisuudessa, ja pykiä vaikuttamaan niihin.[65]

Riskienhallinnan tavoitteena on estää yritystä uhkaavien riskien toteutuminen, ja vastaavasti riskin toteutuessa, pyrkiä pitämään vahingoista aiheutuvat menetykset mah-

[62] Lintumaa 2002 s. 326–327.
[63] Lintumaa 2002 s. 327.
[64] Suominen 2003 s. 27.
[65] Erola – Louto 2000 s. 20.

dollisimman pieninä. Systemaattisen riskienhallinnan tavoitteena on turvata yrityksen toiminnan jatkuvuus ja taloudellinen tuloksellisuus.[66]

Nyky-yhteiskunnassa yritykset ovat riippuvaisia toisistaan, koska yritykset verkostoituvat ja ulkoistavat toimintojaan entistä useammin.[67] Verkostoitumisen seurauksena yrityksen oman päätöksenteon piiri supistuu, kun toiminnan osa-alueita siirtyy toisten organisaatioiden alaisuuteen.[68] Tällöin riippuvuussuhteisiin kytkeytyvien riskien hallitsemisen tärkeys korostuu.[69]

Verkoston tavoitteena on parantaa sekä koko verkoston että siihen kuuluvien yritysten tuottavuutta. Yhteistyökumppaneilta vaaditaankin luotettavuutta ja toimintavarmuutta, koska tämän tyyppisiin riippuvuussuhteisiin liittyy aina riskejä. Erityisen riskialttiita ovat pitkät alihankintaketjut.[70] Verkostoituminen voi aiheuttaa muun muassa riskin toiminnan keskeytymisestä, jos alihankkijan toimittamat komponentit osoittautuvat viallisiksi, tai laaturiskin siitä, että alihankkija toimittaa yritykselle heikkolaatuisia tuotteita.[71]

### 2.2.2 Sopimusoikeudellisten vastuuriskien hallinta sopimuksin

Sopimus nähdään tyypillisesti paitsi vaihdannan myös riskienhallinnan ja -jaon välineenä. Sopimuksen avulla vastuita voidaan rajoittaa ja kustannuksia jakaa tehokkaasti osapuolten kesken. Vastaavasti puutteelliset tai ylimalkaiset sopimusehdot voivat myös lisätä yrityksen vastuuriskejä merkittävästi.[72]

Sopimusehdoissa ja lainsäännössä on määräyksiä sopimussuhteisiin liittyvän riskin jakamisesta sopimuskumppanien kesken. Sopimusoikeudellisten normien tuntemuksen ja sopimustekniikan hallinnan avulla yritys voi pyrkiä hallitsemaan sopimusriskejään.[73] Sopimusvapauden vallitessa sopijapuolet voivat lähtökohtaisesti jakaa sopi-

[66] Lintumaa 2002 s. 330.
[67] Suominen 2003 s. 16.
[68] Erola – Louto 2000 s. 56.
[69] Suominen 2003 s. 16.
[70] Hallikas ym. 2002 s. 13–15.
[71] Suominen 2003 s. 17.
[72] Lintumaa 2002 s. 344.
[73] Hoppu – Hoppu 2007 s. 119.

musriskit keskenään haluamallaan tavalla, ja tähän tarkoitukseen voidaan käyttää erityyppisiä sopimusehtoja.[74]

Sopimusriskien hallinnassa yrityksen tulee ensisijaisesti kiinnittää huomio toimiin, jotka tapahtuvat ennen sopimuksen tekemistä. Niitä ovat sopimuskumppanin valinta, sopimuksen sisällöstä neuvotteleminen sekä itselle epäedullisen sopimuksen tekemättä jättäminen. Sopimuksen tekemisen jälkeen sopimus sitoo sopimuskumppaneita, eikä sitä voida muuttaa yksipuolisesti ilman vastapuolen hyväksyntää. Sopimussuhteen aikana yrityksellä on velvoitteita vastapuolta kohtaan, ja oikealla toiminnalla pystytään turvamaan ne edut, jotka sopimusta tehtäessä on saatu. Sitä vastoin vääränlainen toiminta sopimussuhteen aikana saattaa johtaa oikeuden menetyksiin.[75]

Yrityksen sisällä kaikki sopimuksia edellyttävät ratkaisut perustuvat liiketaloudellisiin näkökohtaiin. Yritys pyrkii strategiaansa noudattaen toimimaan markkinoilla mahdollisimman kannattavasti, mihin myös perustuvat kaikki sen tekemät liiketoiminnalliset ratkaisut. Sopimukset ovat välineitä toteuttaa nämä ratkaisut juridisesti pitävällä tavalla.[76]

Yrityksen edun mukaista on solmia sopimus itselle mahdollisimman edullisella tavalla. Monesti sama liiketaloudellinen päämäärä on saavutettavissa useammalla eri toimintatavalla, mutta nämä toimintatavat eroavat toisistaan yrityksen saaman hyödyn osalta. Itse sopimuksen tekemiseen kuuluu potentiaalisten sopimuskumppaneiden kartoitus, näiden tutkiminen sekä sopimusneuvottelut. Sopimusta edeltävien toimien laajuuteen vaikuttavat muun muassa sopimuksen merkitys yritykselle ja sopimusjärjestelyn monimutkaisuus.[77]

Sopimuksen tekemisen jälkeen yritys on sidottu siihen. Monet liike-elämän sopimukset ovat sellaisia, että niiden toteuttamisvaihe on pitkäkestoinen. Sopimuksen toteuttamisvaiheessa yrityksellä on valvontavelvollisuus, jolloin sen tulee valvoa, että sopimusta toteutetaan sovitulla tavalla. Jos sopimuskumppani rikkoo sopimusta, yrityksen tulee reklamoida asiasta hänelle. Mikäli reklamaatiota ei tehdä laissa edelletyllä

[74] Norros 2007 s. 148.
[75] Hoppu – Hoppu 2007 s. 119.
[76] Hoppu – Hoppu 2007 s. 120.
[77] Hoppu – Hoppu 2007 s. 120–121.

tavalla, yritys menettää oikeuden myöhemmin vedota virheeseen sopimuskumppaniaan kohtaan.[78]

Sopimusoikeudellisten vastuuriskien hallinnassa tärkeimpiin keinoihin kuuluvat vastuuta rajoittavien ehtojen käyttäminen sopimuksissa. Niiden joukkoon luetaan tyypiltään monia eri sopimusmääräyksiä.[79] Vastuunrajoitusehdoilla suoritusvelvollinen osapuoli voidaan esimerkiksi vapauttaa korvausvastuusta välillisten vahinkojen tai tietyn korvausmäärän ylittävältä osalta. Varsinaisten vastuunrajoitusehtojen lisäksi osapuolten väliseen riskienjakoon voidaan vaikuttaa esimerkiksi sopimalla suorituksen laatuvaatimuksista, hyväksyttävistä virhemarginaaleista tai irtisanomis- ja purkamisehdoista.[80] Vastuunrajoitusehtoja riskienhallinnan välineenä käsitellään tarkemmin luvussa 4.

Siltä osin kuin riskienjaosta ei ole erikseen sovittu, vastuu riskien toteutumisesta määräytyy tahdonvaltaisen oikeuden mukaan. Vaikka tahdonvaltainen oikeus tuottaneekin useimmissa tapauksissa varsin tasapainoisia ratkaisuja, on kuitenkin ymmärrettävää, että sopijapuolten on usein perusteltua määrätä riskienjaosta nimenomaisesti. Sopiminen lisää ennakoitavuutta, mutta se myös mahdollistaa tahdonvaltaisesta oikeudesta poikkeavat vastuuratkaisut, jotka voivat olla yksittäistapauksessa järkevämpiä kuin mitä tahdonvaltaisen oikeuden mukaan seuraisi.[81]

### 2.2.3 Sopimusriskin jakaantuminen sopimusketjussa

Yritystoiminnan viimeaikaisiin kehityspiirteisiin kuuluu yritysten verkostoituminen toisten yritysten kanssa. Yritykset ostavat yhä suuremman osan tuotannontekijöistään toisilta yrityksiltä, jolloin yrityksen tulee hallita yhä suurempia määriä sopimussuhteita. Toimitusketjujen lukuisat sopimussuhteet muodostavat sopimusverkon, joka on altis erilaisille häiriöille. Häiriöt saattavat kulkea toimitusketjussa eteen- tai taaksepäin ja siten moninkertaistaa haittavaikutuksensa alkuperäisestä. Toimitusketjujen kansainvälisyys ja yritysten pyrkimys pitää varastot pieninä ovat omiaan lisäämään riskiä häiriöiden syntymisestä. Tätä riskiä voidaan pyrkiä hallitsemaan sopimusehdoilla.[82]

[78] Hoppu – Hoppu 2007 s. 121.
[79] Hemmo 2002 s. 24.
[80] Norros 2007 s. 148.
[81] Norros 2007 s. 148–149.
[82] Hoppu – Hoppu 2007 s. 122–123.

Sopimusoikeuden perusperiaatteisiin kuuluu, että kukin yritys vastaa omalle sopimuskumppanilleen toimituksesta. Näin ollen yritys vastaa sopimuskumppanilleen kaikesta toimitusketjussa häntä ennen tapahtuneesta. Liike-elämän sopimussuhteissa kaikki sopimussuhteet eivät kuitenkaan ole sisällöltään samanlaisia, vaan eri sopimussuhteissa esiintyy erilaisia ehtoja. Osalla yrityksillä on neuvotteluvoimaa ja taitoa tehdä sopimukset sisällöllisesti itselleen edullisemmiksi. Erilaisilla sopimusehdoilla voi olla vaikutusta toimitusketjussa tapahtuvaan vastuun jakautumiseen, ja erityisesti vastuunrajoitusehtojen merkitys voi nousta keskeiseksi.[83]

Vastuun henkilöllisen ulottuvuuden laajentuminen lisää osaltaan vastuuriskejä. Elinkeinonharjoittajien välisissä sopimussuhteissa välittömän sopimussuhteen ylittävän sopimusvastuun mahdollisuus on toistaiseksi varsin epäselvä, koska vaatimusten menestyminen vaatii erityisten edellytysten täyttymistä. Loppukäyttäjän ja aiemman jakeluportaan välistä suhdetta vahventavat reaaliset piirteet saattavat riittävän painavina johtaa vaatimusten menestymiseen. Vastuuriskien pienentämiseksi voidaan välttää toimenpiteitä, joilla sopimusketjun aiempi lenkki osoittaisi vastuunottamista loppukäyttäjää kohtaa.[84]

Jos loppukäyttäjä saa välittömän sopimussuhteen ylittävän korvausoikeuden aiempaa sopimusporrasta kohtaan, muodostuu ongelmaksi se, minkä merkityksen eri sopimussuhteisiin liittyvät sopimusehdot saavat. Aiemman jakeluportaan on asemansa vahventamiseksi syytä pyrkiä siihen, että välittävä lenkki käyttää loppukäyttäjän kanssa tehtävässä sopimuksessa vastuuta rajoittavia ehtoja, edellyttäen ettei niiden käytölle aiheudu esteitä pakottavasta lainsäädännöstä.[85]

Välittävän lenkin osto- ja myyntisopimusten tulisi olla tasapainossa keskenään eli osto- ja myyntisopimusten tulisi olla ehdoiltaan saman sisältöisiä, ja siltä osin kuin ne poikkeavat toisistaan, välittävän lenkin tulee tunnistaa niihin liittyvä riski. Sopimuksia tulee arvioida sekä niistä johtuvien kustannusten ja tuoton suhteen että niihin sisältyvän korvausriskin kannalta.[86] Sopimusketjuun kuuluvien eduksi olisikin usein, että kaikissa sopimusketjuun kuuluvissa sopimussuhteissa käytettäisiin tältä osin yhteneviä ehtoja.[87]

[83] Hoppu – Hoppu 2007 s. 123–124.
[84] Hemmo 2002 s. 30–31.
[85] Hemmo 2002 s. 31.
[86] Hoppu – Hoppu 2007 s. 125.
[87] Hemmo 2002 s. 31.

### 2.2.4 Vastuu alihankkijoista ja muista apulaisista

Sopimuksen täyttäminen edellyttää yleensä useiden tahojen yhteistoimintaa. Pääsääntöisesti suoritukseen velvoittautunut saa käyttää vapaasti haluamiaan apulaisia velvoitteidensa täyttämisessä, ellei toisin ole sovittu. Vapauden vastapainona on kuitenkin suoritusvelvollisen vastuu apulaistensa toiminnasta samalla tavalla kuin omasta toiminnastaan.[88]

Suoritusvelvollinen voi kuitenkin parantaa omaa asemaansa apulaisista johtuvien sopimushäiriöiden varalta ottamalla tältä osin sopimukseen vastuuta rajoittavia ehtoja. Vastuunrajoitusehdoissa voidaan esimerkiksi määritellä, että tietyt alihankkijoiden tai muiden apulaisten viivästykset tai virheet ovat suoritusvelvollisen kannalta vastuusta vapauttavia ylivoimaisia esteitä. Apulaiset ovat usein suoritusvelvollisen itsensä valitsemia, eikä loppukäyttäjällä ole ollut mahdollisuutta vaikuttaa heidän valintaansa, eikä myöskään seurata heidän toimintaansa sopimuksen täyttämisessä. Tästä johtuen ehtoa, jonka mukaan suoritusvelvollinen ei miltään osin vastaisi apulaistensa toiminnasta, on usein pidettävä kohtuuttomana.[89]

Jos alihankkijan tai muun suoritusapulaisen virhe aiheuttaa toimeksiantajan sopimusrikkomuksen ja siitä seuraavan korvausvastuun, toimeksiantaja voi kohdistaa oman korvausvaatimuksensa apulaiseensa. Toimeksiantajan ei tulisi sitoutua loppukäyttäjää kohtaan tiukempaan vastuuseen, kuin mihin suoritusapulainen on sitoutunut häntä kohtaan, koska muuten vastuun vierittäminen suoritusapulaiselle voi estyä.[90]

Mikäli sopimusrikkomus johtuu suoritusvelvollisen työntekijän virheestä, vastuusta vapautumisen ja takautumisoikeuden mahdollisuus on suppea. Vastuuta saatetaan pyrkiä kaventamaan sopimukseen otetulla avainhenkilöehdolla, jonka mukaan suoritusvelvollisen organisaatioon kuuluvan, sopimuksen täyttämisen kannalta välttämättömän henkilön sairaus, työpaikan vaihto tai muusta syystä johtuva poissaolo on vastuusta vapauttava suorituseste.[91]

[88] Hemmo 2002 s. 20.
[89] Ibid.
[90] Hemmo 2002 s. 21.
[91] Ibid.

## 2.3 Kaksiasianosaissuhteen ylittävä sopimusvastuu

### 2.3.1 Sopimusvastuun henkilöllinen ulottuvuus

Sopimusoikeuden yhtenä peruslähtökohtana on ollut sopimuksen oikeusvaikutuksien rajoittuminen sopimuksen välittömiin osapuoliin.[92] Lähtökohtaisesti sopimus sitoo ja velvoittaa vain sen osapuolia. Lähtökohdan taustalla on yksityisoikeuden periaatteina tahdonvapauden kunnioittaminen, yksityisautonomia ja sopimusvapaus sekä siihen liittyvä sopimusten sitovuus. Lähtökohdasta seuraa, että kolmannen oikeudesta ei voi sopia. Sopimuksella ei voida siten velvoittaa kolmatta, mutta sen sijaan sopimus kolmannen hyväksi on mahdollinen.[93] Osapuolet eivät voi perustaa keskinäisellä sopimuksella velvoitteita kenellekään ulkopuoliselle, eikä kolmas toisaalta voi saada hyväkseen oikeuksia toisten henkilöiden välisen sopimuksen perusteella. Kolmannen vahingonkorvausoikeudellinen asema sopimuspuoliin nähden tulee arvioitavaksi sopimuksenulkoisten vastuusääntöjen perusteella.[94]

Sopimuksen kaksiasianosaissuhdetta painottava näkemys on ollut vallitsevana myös Suomen oikeudessa.[95] Tästä seuraa, että sopimusrikkomuksesta vahinkoa kärsinyt osapuoli ei voi kohdistaa korvausvaatimusta sopimuskumppaninsa sopimuskumppania kohtaan, vaikka sopimusrikkomuksen syy alun perin olisikin ollut tämän toiminnassa. Toisaalta sopimusvastuun laajuuden rajallisuudesta seuraa, että sopimuksen solmiva osapuoli ei joudu kantamaan riskiä siitä, että joutuisi korvausvelvolliseksi sopimuksen perusteella muuta kuin välitöntä sopimuskumppaniaan kohtaa.[96] Sivullinen ei voi myöskään tulla sopimuksen velvoittamaksi, eikä hänen oikeusasemaansa voida heikentää muiden tekemillä sopimuksilla.[97]

Sopimusvastuun henkilöllinen ulottuvuus esiintyy kahdessa tilanneryhmässä, joita ovat sivullisintressentti- ja sopimusketjutapaukset.[98] Kaksiasianosaissuhteen ylittävä sopimusvastuu tulee kysymykseen ensinnäkin tapauksissa, joissa sopimuksella on nimenomaisesti pyritty hyödyntämän kolmatta. Sopimuksella on tällöin selvä sivul-

[92] Hemmo 1998 s. 253 ja 274.
[93] Tammi-Salminen (Tuomisto toim.) 2007 s. 373.
[94] Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 687–688.
[95] Hemmo 1998 s. 253 ja 274.
[96] Hellner ym. 2006 s. 127.
[97] Hemmo 1998 s. 253.
[98] Hemmo 1998 s. 255.

lisintressentti. Tällaisessa asetelmassa on esimerkiksi tarkoitettu lahjansaaja suhteessa lahjakirjan laatimistoimeksiantoa hoitavaan lakimieheen (KKO 1992:165).[99]

Tämän tutkielman kannalta olennaisemman tilanneryhmän muodostavat sopimusketjutapaukset. Sopimusketjuasetelmasta on kyse silloin, kun sopimusrikkomus välittävän lenkin ja loppukäyttäjän välisessä suhteessa on seurausta siitä, että aiemman suoritusportaan ja välittävän lenkin välisessä sopimussuhteessa on tapahtunut häiriö, joka vaikuttaa myös välittävän lenkin ja loppukäyttäjän sopimukseen.[100] Sopimusketjutilanteen tyyppitapaus on se, että tavaran ostaja esittää vaatimuksia myyjän sijasta aiempaa myyntiporrasta kohtaan. Vastaajana voi tällöin olla esimerkiksi tukkuliike, maahantuoja, valmistaja tai komponentin toimittaja.[101]

Sopimusketjutilanteessa velkojan oikeusaseman kannalta merkitykselliseksi kysymykseksi nousee se, voiko hän kohdistaa sopimusperusteisia vaatimuksia muihin kuin välittömään sopimuskumppaniinsa vai ovatko kolmannet tahot vastuussa velkojaa kohtaan ainoastaan VahL:n ja mahdollisten muiden sopimuksenulkoisten vastuunormien perusteella?[102] Mikäli varallisuusvahingoista ei ole mahdollista esittää korvausvaatimusta sopimuskumppanin sopimuskumppania kohtaan, jäljelle jäisi mahdollisuus esittää niistä korvausvaatimus sopimuksenulkoisella perusteella. Korvauksen saamisen esteeksi muodostuisivat silloin kuitenkin varallisuusvahinkojen korvausvelvollisuuden erityiset edellytykset (VahL 5:1), ja lisäksi mahdollisesti se, että sivullisen loukattu etuus jäisi vahingonkorvausnormien suojatarkoituksen ulkopuolelle.[103]

Oikeuskäytännössä törmätään jatkuvasti puhtaiden varallisuusvahinkojen korvattavuuden ongelmaan. Tästä huolimatta oikeuskäytännössä ei ole vielä onnistuttu luomaan periaatteita, jotka ohjaisivat lainkäyttäjää epäselvissä tilanteissa valitsemaan sopimusvastuun tai deliktivastuun soveltamisen.[104] KKO on ratkaisussaan 2001:70 pyrkinyt selkeyttämään korvausvastuun määräytymistä sopimusvastuun ja deliktivastuun harmaalla alueella. Ratkaisun perusteluista voidaan tehdä johtopäätös, että vahinkotapahtuman olosuhteet vaikuttavat valintaan siitä, minkä alueen normeja tilan-

[99] Aurejärvi – Hemmo 1998 s. 164.
[100] Hemmo 1998 s. 256.
[101] Aurejärvi – Hemmo 1998 s. 164.
[102] Hemmo 1998 s. 256.
[103] Hemmo 1998 s. 303–304 ja Routamo ym. 2006 s. 303.
[104] Esimerkkejä KKO:n ratkaisuista, joissa tällainen valinta on jouduttu tekemään: KKO 1992:3, KKO 1992:89, KKO 1992:165, KKO 1994:80, KKO 1999:19, KKO 2003:81, KKO 2005:14 ja KKO 2009:92.

teeseen sovelletaan. Jos olosuhteet muistuttavat riittävästi sopimustilannetta, sopimusvastuun normit voivat tulla sovellettavaksi VahL:n sijasta.[105]

Pääsäännön mukaan sopimusrikkomuksen seuraamukset voivat kohdistua ainoastaan sopijapuoleen itseensä, mutta eivät esimerkiksi tämän suoritusapulaiseen, vaikka suoritusapulainen olisi tosiasiallisesti syyllinen sopimusrikkomukseen. Sopimusvelkojaa suojaa velallisen suoritusapulaisen aiheuttamilta häiriöiltä ennen kaikkea yleinen periaate siitä, että sopimusvelallinen vastaa täytäntöönpanoapulaisensa suorituksesta kuin omastaan. Tästä huolimatta sopimusvelkojan oikeussuoja voi toisinaan jäädä heikoksi. Vahingonkorvauksen saaminen voi olla mahdotonta, jos velallinen on maksukyvytön tai hän on lopettanut liiketoimintansa. Velkoja saattaa vapaaehtoisesti jättää vaatimatta velalliselta hyvitystä, koska hän ei halua vaarantaa heidän hyviä liikesuhteitaan. Tällaisissa tilanteissa velkojalla saattaisi olla erityistä halua kohdistaa vaatimuksensa suoraan apulaista kohtaa, jos hän on tietoinen siitä, että velallisen apulainen on syyllinen velallisen suoritushäiriöön.[106]

Koska velallisen suoritusapulainen jää sopimuksen kaksiasianosaissuhteen ulkopuolelle, häneen ei perinteisen käsityksen mukaan voida kohdistaa sopimusperusteisia vaatimuksia. Sopimuksenulkoinenkaan vahingonkorvausnormisto ei auta velkojaa silloin, kun hänelle aiheutunut vahinko johtuu velallisen suorituksen puutteellisesta laadusta tai muusta sopimusrikkomuksesta. Sopimusrikkomus ei itsessään voi olla peruste VahL:n mukaiselle vahingonkorvausvastuulle, koska VahL voi soveltua vain, jos sopimussuhteeseen liittyvää vahinkotapahtumaa voidaan pitää VahL:n mukaisena vahinkotapahtumana sopimuksista riippumatta.[107]

Perinteistä näkemystä sopimuksesta kahden osapuolen välisenä oikeussuhteena voidaan arvostella, kun huomioidaan nykyaikaisen taloudellisen toiminnan verkostoituminen ja rakentuminen kiinteille yhteistyösuhteille. Taloudellisessa toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset puoltavatkin jossain tilanteissa laajempaa sopimusvastuuta.[108] Modernin vaihdannan tosiasialliset rakenteet saavat aikaan tarpeen poiketa kolmannen huomiotta jättävästä ajattelutavasta. Käytännön sopimustoiminalle on tavallista, että sopimuksen asianmukainen toteutuminen riippuu myös muiden kuin vä-

[105] Ståhlberg ym. DL 2001 s. 750–751.
[106] Norros 2010 s. 160.
[107] Ibid.
[108] Kiiha 2002 s. 125.

littömien sopimuskumppanien suorituksista, ja että tämä riippuvuus seuraa vakiintuneista organisaatiomuodoista ja toimintarakenteista.[109]

Toinen esille nouseva kysymys on eri relaatioissa käytettyjen sopimusehtojen vaikutus toisessa suhteessa esitettävälle korvausvaatimukselle. Silloin kun sopimusperusteisia vaatimuksia voidaan esittää jakeluketjun aiempaa porrasta kohtaan tai muuten yli välittömän sopimussuhteen, joudutaan arvioimaan, miltä osin eri henkilösuhteissa käytetyt sopimusehdot ovat vastuuarvioinnin pohjana. Liikesuhteissa aiemman myyntiportaan vastuu ei voine ulottua pidemmälle kuin välittömän sopimuskumppanin kanssa sovituista ehdoista seuraisi.[110]

Sopimusperusteisen vastuun rajoittuminen välittömien sopimuspuolten suhteeseen on tärkeä lähtökohta, mutta se ei kuitenkaan ole poikkeukseton. Eräissä tapauksissa on tarvetta antaa sopimusoikeudellista suojaa myös välittömän sopimussuhteen ulkopuolisille henkilöille.[111]

Suomessa kaksiasianosaissuhteen rajoituksesta on poikettu oikeuskäytännössä ilman lainsäädännön tukea hyvinkin erilaisten tapausten yhteydessä. Merkittävimmät poikkeamat liittyvät kuluttajasuhteisiin, mutta myös liikesuhteissa sopimuksen vastuuvaikutusten on katsottu voivan ulottua yli välittömän sopimussuhteen. Erityissäännösten ja ennakkopäätösten perusteluissa reaalisella argumentaatiolla on ollut merkitystä. Oikeuskirjallisuudessa on puollettu käsitystä siitä, että kaksiasianosaissuhteen rajoitusta ei ole syytä nähdä jäykkänä ja muodollisena sääntönä. Sen sijaan sitä on pidettävä käytännön sanelemana presumtiona, joka voidaan sivuuttaa yksittäisessä tapauksessa tai tarkkarajaisessa tapausryhmässä, silloin kuin sitä voidaan puoltaa painavilla reaalisilla syillä.[112]

Etenkin kuluttajansuojalainsäädännössä on lähdetty siitä, että kuluttajalla tulee olla oikeus vedota tavaran virheeseen myös myyjää aiempia myyntiportaita kohtaan, jos virhe on ollut olemassa jo tavaran ollessa tämän elinkeinonharjoittajan hallussa. Näin ollen velvollisuus hyvityksen suorittamiseen voi syntyä välittömän sopimussuhteen puuttumisesta huolimatta.[113]

[109] Hemmo 1998 s. 255.
[110] Hemmo 1998 s. 257, 282–283 ja Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 689.
[111] Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 688.
[112] Norros 2010 s. 162–163.
[113] Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 689.

Toisaalta laajempaa sopimusvastuuta sopimusketjuissa on mahdollista pitää ainoastaan kuluttajaoikeudellisena poikkeuksena, jolloin sillä ei ole merkitystä elinkeinonharjoittajien välisissä sopimuksissa. Voidaan kuitenkin myös ajatella, että KSL:n säännökset heijastavat uutta ajattelua ja sopimuskäsityksen muutosta. Tämän näkemyksen mukaan laajempi sopimusvastuu voisi tulla kyseeseen silloin, kun vaihdannan reaalirakenne ja taloudellisen hyödyn kohdentaminen puoltavat sitä.[114]

Elinkeinoelämän sopimuspuolten välisissä suhteissa suoran kanneoikeuden asema on kuitenkin epäselvä, koska asiaan ei ole otettu kantaa kauppalaissa eikä juuri muussakaan lainsäädännössä. Myöskään uutta oikeuskäytäntöä ei ole ennättänyt syntymään. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, ettei liikesuhteissa tulisi omaksua kuluttajasuhteiden kaltaista automaattista oikeutta välittömän sopimussuhteen ylittävään sopimusperusteiseen vastuuseen. Kuitenkin on katsottu, että tällainen vastuu voi tulla kyseeseen, jos lopullisen ostajan tai muun vastaavan tahon ja aiemman myyntiportaan välillä on ollut riittävästi heidän suhdettaan vahventavia erityispiirteitä, kuten suoratoimituksia, suoralaskutusta tai huolto- ja takuupalvelujen tarjoamista.[115]

### 2.3.2 Privity of contract -oppi

Sopimusoikeuden perinteisenä lähtökohtana on ollut sopimuksen henkilöllisen ulottuvuuden rajoittuminen sopimuksen osapuoliin eikä sopimuksen perusteella siten ole mahdollista esittää vaatimuksia yli välittömän sopimussuhteen. Tämä näkemys ilmenee selvimmin englantilaisesta ”privity of contract” -opista.[116] Doktriinin mukaan sopimusperusteinen vastuunormisto vaikuttaa ainoastaan niiden sopimusosapuolten välillä, jotka ovat alun perin tehneet sopimuksen. Tästä seuraa se, että muut eivät voi vedota sopimusperusteeseen, koska heidän ja suoritusvelvollisen väliltä puuttuu varsinainen sopimus.[117] Muilla on mahdollisuus esittää korvausvaatimuksia vain sopimuksenulkoisella perusteella. Oikeus saada korvaus voi tällöin estyä varallisuusvahinkojen korvaamisen erityisedellytysten (Vahl 5:1) vuoksi tai sen johdosta, että sivullisen loukattu etuus jää vahingonkorvausnormien suojatarkoituksen ulkopuolelle.[118]

[114] Kiiha 2002 s. 136.
[115] Hemmo (Saarnilehto toim.) 2012 s. 689.
[116] Collins 2003 s. 302–303 ja Kiiha 2002 s. 127.
[117] Collins 2003 s. 305–306
[118] Hemmo II 2003 s. 416–417.

Välitöntä sopimussuhdetta painottavaa tarkastelutapaa tukee se, että sopimusperusteinen oikeussuhde merkitsee laajempaa vastuuta ja velvoittautuvan kannalta suurempia riskejä kuin sopimuksenulkoinen tila. Sopimusperusteisen vastuun laajemmuus sopimuksenulkoiseen vastuuseen nähden ilmenee pidemmälle menevinä toimintavaatimuksina, varallisuusvahinkojen korvauskelpoisuutena ilman lisäedellytyksiä, tuottamusta koskevan todistustaakan kääntymisenä ja apulaisia koskevan vastuun ulottumisena myös itsenäisiin yrittäjiin. Näin ollen on aiheellista turvata velvoittautuvan mahdollisuus kontrolloida sitä, keitä kohtaan hän on vastuussa sopimusperusteisen vastuun nojalla. Toisaalta sopimussuhteeseen liittyy kuitenkin sopimuksenulkoista suhdetta laajempia vastuun hallintamahdollisuuksia, jotka ilmenevät osapuolten mahdollisuuksina sopia korvausvastuun rajoituksista.[119]

Sopimusvastuun laajemmuus kytkeytyy myös suoritusvelvollisuuksiin ja niiden vastikkeellisuuteen. Jos kolmas henkilö, joka ei ole velvollinen tekemään velalliselle vastasuoritusta, voisi vedota sopimusperusteiseen vastuuseen, kolmannen ja velallisen oikeussuhde muodostuisi velvollisuuksien yksipuolisuuden seurauksena epätasapainoiseksi. Edelleen välittömän sopimussuhteen ylittävän vastuun poissulkemisen katsotaan parantavan vastuusuhteiden selkeyttä ja siten yksinkertaistavan elinkeinonharjoittajien riskienhallintaa.[120]

Kuitenkin privity of contract -opin jäykkyydestä aiheutuvat epäkohdat ovat saaneet aikaan laajaa keskustelua mahdollisuudesta laajentaa sopimusvastuuta yli välittömän kaksiasianosaissuhteen.[121] Asian yhteydessä käydystä oikeustieteellisestä keskustelusta on noussut esille argumentteja, joilla voi olla kansalliset rajat ylittäviä soveltamismahdollisuuksia. Esitettyjä näkökohtia voidaan siten huomioida myös pohjoismaisessa oikeudessa. Vaikka privity of contract -opin lähtökohdat pohjautuvat common law'n erityispiirteisiin, sen ilmentämä käsitys sopimuksen henkilöllisestä ulottuvuudesta ei juuri poikkea Suomessa vallitsevana olleesta kannasta.[122]

Suurta huomiota herättäneessä tapauksessa Junior Books Ltd. v. Veitchi Co. Ltd.[123] kantaja ajoi vahingonkorvauskannetta vastaajaa vastaan virheellisen työn tuloksen aiheuttamista kustannuksista ja menetetystä voitosta. Privity-opin kannalta tapauksessa oli huomionarvoista se, että kantaja (Junior Books Ltd.) oli välittömässä sopi-

[119] Hemmo II 2003 s. 417–418.
[120] Hemmo II 2003 s. 418.
[121] Kiiha 2002 s. 127.
[122] Hemmo 1998 s. 261–262 ja Kiiha 2002 s. 127.
[123] Junior Books Ltd. v. Veitchi Co. Ltd. [1982] UKHL 4.

mussuhteessa pääurakoitsijaan, joka oli edelleen antanut sopimuksella osan työstä vastaajan (Veitchi Co. Ltd.) tehtäväksi. Tapauksessa alkuperäiselle toimeksiantajalle annettiin oikeus vaatia vahingonkorvausvastuuta suoraan pääurakoitsijan käyttämältä aliurakoitsijalta. Traditionaalisen näkemyksen mukaan sopimusvastuu olisi rajoittunut kaksiasianosaissuhteeseen, joka olisi merkinnyt sitä, ettei kantaja olisi voinut kohdistaa sopimukseen perustuvia vaatimuksia vastaajaan.[124]

House of Lords hyväksyi vaatimuksen äänin 4-1, ja korvausvastuuta perusteltiin erilaisilla sopimusketjun rakenteeseen ja reaaliseen luonteeseen liittyvillä syillä. Ensinnäkin osapuolten todettiin olleen erittäin läheisessä suhteessa toisiinsa siten, että varsinaisen sopimussuhteen edellytykset jäivät vain niukasti täyttymättä. Toiseksi vahingon todettiin olleen vastaajan suoritusvelvollisuus ja osapuolten suhde huomioon ottaen ennakoitava.[125] Tapauksessa korvausvastuu perustettiin kuitenkin sopimuksenulkoiseen vastuuseen, ja vastuun perusteena oli tort of negligence.[126]

Englannin oikeuskäytännössä on Junior Books -tapauksen jälkeen siirrytty takaisin konservatiivisempaan käsitykseen sopimusvastuun ulottuvuudesta, ja tapaus on menettänyt merkityksensä prejudikaattina. Tapaus on kuitenkin osoittanut, miten privity-oppi voidaan tarpeen vaatiessa murtaa ja millaisilla perusteilla henkilöllisen ulottuvuuden puolesta laajempaa vastuuta voidaan tukea.[127]

Privity-oppiin on luotu poikkeuksia Englannin oikeudessa tietyissä tarkkaan rajatuissa tilanteissa vuonna 2000 voimaantulleella dispositiivisella lailla, the Contracts (Rights of Third Parties) Act 1999. Laissa on C:lle annettu mahdollisuus esittää sopimukseen perustuva vaatimuksia A:ta kohtaan silloin, kun A ja B ovat keskinäisessä sopimuksessaan tarkoittaneet luoda C:lle oikeuden vedota tiettyyn sopimuksen ehtoon.[128]

Voidaan katsoa, että taloudellisen toiminnan reaalinen organisointitapa puoltaa joissakin tapauksissa välittömän sopimussuhteen ylittävää sopimusoikeudellista vastuuta. Silloin kun tietty vakiintunut toiminta perustetaan sopimusketjuille tai sopimusverkostoille, samaan ketjuun kuuluvien välillä voi olla oikeudellisesti vaikutuksellisia suhteita myös yli välittömän sopimussuhteen. Välittömän sopimuskumppanin aiempien myyntiportaiden tai muiden vastaavien kolmansien sopimusoikeudellinen vastuu

[124] Junior Books Ltd. v. Veitchi Co. Ltd. [1982] UKHL 4 ja Hemmo 1998 s. 263–264.
[125] Junior Books Ltd. v. Veitchi Co. Ltd. [1982] UKHL 4 ja Hemmo 1998 s. 264.
[126] Junior Books Ltd. v. Veitchi Co. Ltd. [1982] UKHL 4 ja Kiiha 2002 s. 128.
[127] Hemmo 1998 s. 266–267.
[128] Kiiha 2002 s. 131.

saattaa tulla kyseeseen silloin, kun tilanteeseen liittyvät sopimuskokonaisuutta ja vaihdantarakenteita puoltavat seikat sitä tukevat.[129]

## 2.4 Suoraa kanneoikeutta koskevia oikeuspoliittisia argumentteja

### 2.4.1 Läpimurto- ja subsumptioargumentti

Dereck Beyleveld ja Roger Brownsword ovat esittäneet kaksi lähestymistapaa, joiden avulla voidaan arvioida kaksiasianosaissuhteen ylittävän vastuun sallimista. Näistä käytetään nimitystä läpimurtoargumentti (breakdown principle) ja subsumptioargumentti (subsumption principle).[130]

Läpimurtoargumentissa kiinnitetään huomiota niihin syihin, joiden vuoksi vahingonkärsijä haluaa kohdistaa korvausvaatimuksensa muuhun kuin välittömään sopimuskumppaniinsa. Näitä syitä ovat välittömän sopimuskumppanin maksukyvyttömyys, toiminnan loppuminen tai se, että hänen vastuutaan on sopimuksella rajoitettu. Lähtökohtana on, että privity-opin ylittävän korvausvaatimuksen salliminen edellyttää erityisiä syitä. Näin ollen ei ole mahdollista kohdistaa vaatimuksia yhtäaikaisesti sekä omaan sopimuskumppaniinsa että tämän sopimuskumppaniin.[131]

Läpimurtoargumentin tarkoittamasta korvausmahdollisuuden estymisestä on kyse silloin, kun velallinen on maksukyvytön tai häntä ei muusta syystä tavoiteta. Perusteena privity-opin sivuuttamiselle esitetään, että ratkaisu toteuttaa vahingon tosiasiallisesti aiheuttaneen kolmannen tahon sopimusperusteisen vastuun. Hän joutuu vastaamaan sitoumuksestaan samalla tavalla kuin, jos hänen oma sopimuskumppaninsa esittäisi vaatimuksen. Lisäksi välittävän lenkin maksukyvyttömyysriski jakautuu tällöin osapuolten kesken. Vahingonkärsijä ei menetä korvausmahdollisuuttaan välittömän sopimuskumppaninsa maksukyvyttömyyden vuoksi silloin, kun vahinko on syntynyt sopimusketjun aiemman suoritusportaan virheestä, ja puolestaan vahingonaiheuttaja ei saa etua siitä, että hänen oma sopimuskumppaninsa ei esitä asiassa vaatimuksia. Privity-opista poikkeaminen merkitsee samalla, että vastuunrajoitukset eivät jää ai-

[129] Hemmo II 2003 s. 420.
[130] Beyleveld – Brownsword Mod. L. Rev. 1991 s. 64–69.
[131] Hemmo 1998 s. 271–272.

noastaan kaksiasianosaissuhteessa vaikuttaviksi, vaan vahingonaiheuttaja voi vedota niihin myös suhteessa loppukäyttäjää nähden.[132]

Subsumptioargumentti perustuu sopimusten keskinäiseen suhteeseen ja orgaaniseen yhteyteen kuten Junior Books -tapauksessa. Aliurakkasopimus on tullut tarpeelliseksi pääurakkasopimuksen vuoksi ja saa merkityksensä siitä. Aliurakkasopimus tähtää osaltaan pääurakkasopimuksessa sovitun suorituksen aikaansaamiseen, eikä sitä olisi olemassa ilman pääurakkasopimusta. Sopimusten erityissuhde toisiinsa luo aiheen tarkastella aliurakoitsijan suoritusta osana pääurakkasopimuksen täyttämistä, mikä muodostaa oikeuden esittää sopimusperusteisia vaatimuksia yli välittömän kaksiasianosaissuhteen.[133]

Suomen oikeudessa kaksiasianosaissuhteen ylittävän sopimusvastuun mahdollistavasta lainsäädännöstä tai oikeuskäytännöstä ei ole saatavissa tukea läpimurtoperiaatteelle. Sen sijaan subsumptioperiaatetta muistuttavia näkökohtia on esiintynyt Suomen oikeuskäytännössä. Tapauksessa KKO 1992:3, jossa käsiteltiin pankkien järjestelmävastuuta, sopimusten orgaaniselle yhteydelle annettiin merkitystä. Lisäksi tapauksissa KKO 1999:19 ja KKO 1992:165 perusteltiin sopimussuhteeseen perustuvaa vastuuta toimeksisaajan ja kolmannen välisen suhteen erityislaadulla, joka velvoitti toimeksisaajaa huomioimaan kolmannen edun.[134]

### 2.4.2 Vaihdantarakenteiden kehitys ja erityissuhteen merkitys

Sopimuksenulkoisen vastuun tyyppitilanteessa vahingonkärsijän ja -aiheuttajan välillä ei ole mitään aikaisempaa erityissuhdetta. Sen sijaan erilaiset heidän suhdettaan lähentävät piirteet puoltavat vastuun laajentamista ja sopimusoikeudellisten vastuuelementtien vahvistumista. Kaksiasianosaissuhteen murtavan sopimusvastuun edellytykseksi voidaan asettaa vaatimus siitä, että vahingonkärsijällä tulee olla tietty erityissuhde osapuoliin tai ainakin toiseen heistä. Erityissuhteen vaatimuksesta seuraa, ettei sopimusvastuun henkilöllinen ulottuvuus voi laajentua käsittämään kovin suurta

[132] Hemmo 1998 s. 272–273.
[133] Hemmo 1998 s. 273.
[134] Kiiha 2002 s. 144–145.

henkilöjoukkoa. Lisäksi edellytys erityissuhteesta lisää vastuuvelvollisen mahdollisuuksia tunnistaa etukäteen sopimusperusteiseen korvaukseen oikeutetut.[135]

Aiemman suoritusportaan ja loppukäyttäjän erityissuhteen voitaisiin katsoa perustuvan sellaisiin vaihdantarakenteen ominaisuuksiin, jotka korostavat aiemman suoritusportaan suorituksen merkitystä loppukäyttäjälle. Oikeudellisten sääntöjen kuten sopimusvaikutusten henkilöllisten rajojen olisi tarvittaessa voitava joustaa, jos tosiasialliset olosuhteet sitä riittävästi vaativat.[136] Reaalisten olosuhteiden painottaminen edellyttää, että huomio on kiinnitettävä vaihdannan tosiasialliseen luonteeseen. Hemmon mukaan harkinnassa huomioon otettavia seikkoja voivat olla esimerkiksi miten hyödyke kulkee osapuolelta toiselle, miten vaihdannasta saatava tuotto jakautuu tai mikä on aiemman suoritusportaan suorituksen osuus kokonaissuorituksesta ja kuinka suuria vahinkoriskejä sen virheellisyyteen liittyy.[137]

Pöyhönen on teoksessaan ”Uusi varallisuusoikeus” nostanut yhdeksi pääteesikseen vaihdantaranteiden ja muiden kaksiasianosaissuhteen ulkopuolisten kokonaisuuksien huomioon ottamisen. Pöyhösen mukaan uuden varallisuusoikeuden järjestelmässä yksittäisten toimijoiden yksittäisten tekojen sijaan keskeinen merkitys tulee antaa toimien yhteisölliselle taustalle ja useista toimista muodostuvalle kokonaisuudelle.[138] Uuden varallisuusoikeuden tilanteiden oikeudellinen jäsentäminen perustuu neljän peruskäsitteen varaan, joita ovat toimintaympäristö, kokonaisjärjestely, intressitaho ja riskipositio.[139]

Pöyhösen näkemyksessä kokonaisjärjestelyn huomioon ottamisessa on taustalla ajatus siitä, että modernissa taloudellisessa toiminnassa on käynyt tavanomaiseksi ja usein suorastaan välttämättömäksi, että myös perinteisesti ulkopuolisiksi määriteltyihin tahoihin kohdistuu vaikutuksia. Kolmannen käsitteen perinteinen ymmärtäminen ei kuvaa asianmukaisesti näiden tahojen asemaa vastuuajattelun kannalta, ja siksi tällaisten kolmansien asemaa olisi arvioitava jopa pitkälti samalla tavalla kuin järjestelyyn osallistuneiden osapuolien asemaa.[140]

Kaksiasianosaissuhteen ylittävää sopimusvastuuta voidaan pyrkiä puoltamaan sopimusten verkostoitumisella niissä tilanteissa, joissa vahingonkärsijän sopimus on ylei-

[135] Hemmo 1998 s. 279 ja 281.
[136] Norros 2007 s. 153.
[137] Hemmo 1998 s. 274.
[138] Pöyhönen 2003 s. 153.
[139] Pöyhönen 2003 s. 160.
[140] Pöyhönen 2003 s. 170–172.

sen käytännön mukaan osa sopimusketjua. Varsinaista sopimusvelallista ketjussa edeltävät toimijat ovat näin ollen tietoisia siitä, että heidän suorituksensa joko luovutetaan sellaisenaan eteenpäin tai että sitä käytetään osana myöhemmässä sopimussuhteessa tehtävää täyttämistointa. Jos suoritusvirhe tällöin aiheuttaa vahinkoa muulle kuin omalle välittömälle sopimuskumppanille, vahinko ei ole odottamatonta. Sen sijaan suoritusvelvollisella on nimenomaisesti mahdollisuus määrittää sopimukseen perustuvat odotuksensa niin, että kolmanteen henkilöön kohdistuvan vastuun mahdollisuus tulee otetuksi huomioon.[141]

### 2.4.3 Takautumiskysymysten välttäminen

Kaksiasianosaissuhteen ylittävän vastuun avaamista puoltavana seikkana voidaan pitää takautumisvaatimusten välttämistä, jolloin asiaa arvioidaan vastuuvelvollisten kärsimien vahinkojen ja selvittelykustannusten minimointia painottavasta näkökulmasta.[142] Pidättäytyminen kaksiasianosaissuhdetta painottavassa kannassa johtaisi helposti taloudellisesti tehottomaan lopputulokseen, kun sopimusketjussa jokainen joutuisi vuorotellen kohdistamaan korvauskanteen omaa välitöntä sopimuskumppaniaan kohtaan. Näin ollen pyrkimys minimoida jälkikäteiset transaktiokustannukset ja säästyä kertautuvilta tapahtuneen selvittelystä, vaatimusten esittämisestä ja oikeudenkäynneistä johtuvista kustannuksista olisi ilmeinen syy sille, miksi laajempi sopimusvastuu tulisi sallia.[143]

Tosin käytännössä asia ei olisi täysin ongelmatonta, koska erityisesti pitkässä sopimusketjussa korvausvaatimuksen esittäminen kaukaista ketjun jäsentä kohtaan voisi olla haastavaa.[144] Myöskään selvittelykustannusten moninkertaistumisen mahdollisuutta ei voitaisi aina välttää, koska pakollisen suoran kanneoikeuden perustaminen olisi epätarkoituksenmukaista.[145]

Suoran kanneoikeuden haasteena olisi ensinnäkin se, että korvausvaateen esittäjän voisi olla vaikeaa tietää, kenen suorituksesta virhe on saanut alkunsa.[146] Sopimusketjun viimeinen lenkki ei nimittäin läheskään aina tiedä keitä kaikkia sopimusketjus-

[141] Hemmo 1998 s. 275.
[142] Hemmo 1998 s. 284–285.
[143] Kiiha 2002 s. 143.
[144] Kiiha 2002 s. 143–144.
[145] Hemmo 1998 s. 284–285.
[146] Kiiha 2002 s. 144.

sa on ollut ennen hänen sopimuskumppaniaan tai kenen suorituksesta virhe on syntynyt.[147] Toiseksi sopimusketjun eri sopimuksissa hintaa, vastuunrajoituksia tai virhemääritelmiä koskevat sopimusehdot saattavat poiketa toisistaan, jolloin näiden sopimusehtojen vaikutusta lopulliseen korvausvastuuseen olisi monimutkaista arvioida, ja ne saattaisivat alentaa maksettavaksi määräytyvää korvausta.[148] Sopimusehtojen erilaisuus voi vaikuttaa myös heikentävästi mahdollisuuteen kohdistaa vaatimus suoraan virheen aiheuttajaan.[149]

Laajempaa sopimusvastuuta ei voida näin ollen puoltaa pelkästään pyrkimyksellä takautumisvaatimuksista aiheutuvien kustannusten välttämiseen.[150] Yhteiskunnallisen edun mukaista olisi, että ylimääräisiä vastuunselvittelyjä vältettäisiin, mutta tämän näkökohdan merkitystä vähentävät monet käytännölliset syyt.[151] Erityisesti vastuusuhteiden tunnistamiseen liittyvien käytännön vaikeuksien johdosta kaksiasianosaissuhteen ylittävälle kanneoikeudelle olisi asetettava lisäedellytyksiä.[152]

### 2.4.4 Vastuusuhteiden selkeys ja tunnistettavuus

Perinteistä kantaa sopimuksen henkilöllisen ulottuvuuden rajallisuudesta voidaan perustella tarpeella pitää oikeussuhteet selkeinä ja ennakoitavina.[153] Hellner on erityisesti alihankkijoiden aseman kannalta sitä mieltä, että tavaran tai palvelun toimittaneen alihankkijan ei tulisi joutua korvausvastuuseen sopimuskumppaninsa sopimuskumppania kohtaan, jonka olemassaolosta ja tuotteen tai palvelun lopullisesta käyttötarkoituksesta alihankkija ei ole voinut olla tietoinen.[154]

Hellnerin mielestä suoran kanneoikeuden edut eivät olisi merkittäviä, kun verrataan niitä sen aiheuttamaan epävarmuuden lisääntymiseen. Sopimuksella on keskeinen merkitys osapuolten yhteisen käsityksen ilmentävänä välineenä heidän välisen oikeussuhteen sääntelyssä koko sopimuksen keston ajan. Jos kolmansille annettaisiin

[147] Hemmo 1998 s. 284–285.
[148] Kiiha 2002 s. 144.
[149] Hemmo 1998 s. 284–285.
[150] Kiiha 2002 s. 144.
[151] Norros 2007 s. 165.
[152] Kiiha 2002 s. 144.
[153] Hellner ym. 2006 s. 129, Hemmo 1998 s. 285 ja Mononen 2004 s. 247.
[154] Hellner ym. 2006 s. 129.

oikeus esittää sopimukseen perustuvia vaatimuksia, sopimuksen merkitys osapuolten välisen suhteen hallinnan välineenä vähenisi.[155]

Monosen mukaan peruskäsitteiden ja oikeusnormien väliset suhteet olisi selkeyden turvaamiseksi jäsennettävä loogisesti ja muotoiltava mahdollisimman yksiselitteisiksi.[156] Selkeys on keskeinen oikeustilalle asetettava tavoite. Epäselvässä oikeustilassa toimijat saattavat jättää heille kuuluvia oikeuksia hyödyntämättä, koska he eivät ole tietoisia niiden olemassaolosta tai eivät voi luottaa niiden tehokkuuteen. Oikeustilan epäselvyys haittaa siten oikeudenmukaisuuden toteutumista yhteiskunnassa, ja muodostaa ongelman vahingonkorvaussuhteen molempien osapuolten kannalta.[157]

Routamo korostaa oikeustilan selkeyden tärkeyttä sovinnollisten ratkaisujen syntymisen edesauttajana ja siten riitelyn tarpeen vähentäjänä. Voimassa olevien normien tuntemus ja oikeustilan riittävä selkeys ovat edellytyksenä sille, että osapuolet voivat sopimusta tehdessään arvioida, haluavatko he tietyistä asioista sopia tahdonvaltaisesta oikeudesta poiketen. Lisäksi selkeys helpottaa riidan ilmetessä sovinnon tekoa, koska osapuolet tietävät oikean ratkaisun ilman oikeudenkäyntiä.[158]

Keskeisin ongelma oikeusjärjestyksen selkeyden ja ennakoitavuuden korostamisessa on se, että selkeyden hintana on helposti materiaalisen hyväksyttävyyden väheneminen.[159] Peczenikin mukaan ennustettavuus ja ratkaisun eettinen hyväksyttävyys ovat oikeusvarmuuden osatekijöitä. Ratkaisukäytännön ennustettavuus ei vielä synnytä oikeusvarmuutta, vaan siitä voidaan puhua vasta, jos ennustettavat ratkaisut ovat myös sisällöllisesti hyväksyttäviä.[160] Mitä pienemmäksi jää mahdollisten ratkaisuvaihtoehtojen määrä, sitä paremmin ratkaisukäytäntöä voidaan ennakoida, mutta sitä vähemmän yksittäistapauksellisia erityispiirteitä voidaan ottaa harkinnassa huomioon.[161] Tosin on huomioitava, että jos sinänsä selkeä sääntö koetaan aineellisesti epätarkoituksenmukaiseksi, tuomioistuimet voivat pyrkiä tavoitteellisen tulkinnan kautta välttämään säännön soveltamista sellaisessa tilanteessa, jossa se näyttäisi johtavan reaalisesti väärän lopputulokseen. Muodollisesti selkeään sääntöön voi näin

[155] Hellner ym. 2006 s. 129.
[156] Mononen 2004 s. 247.
[157] Norros 2007 s. 138.
[158] Routamo DL 1982 s. 229.
[159] Aarnio 1989 s. 18–19, Peczenik 1986 s. 31–32 ja Timonen 1987 s. 60–61.
[160] Peczenik 1986 s. 31–32.
[161] Norros 2007 s. 140.

muodostua poikkeuksia, jotka heikentävät pääsäännön asemaa ja vähentävät oikeusvarmuutta.[162]

Vahingonkärsijän näkökulmasta kaksiasianosaissuhteesta poikkeavan sopimusvastuun edellytykset tulisi muotoilla mahdollisimman selviksi. Vastuusuhteiden selkeyden tarve korostuu erityisesti silloin, kun vastuun henkilöllistä ulottuvuutta arvioidaan ilman siitä nimenomaisesti sääntelevän lainsäädännön tukea. Soveltamistuloksiltaan vahvasti ennustettavia normeja on vaikea muotoilla muuten kuin sulkemalla kaksiasianosaissuhteen ylittävä sopimusvastuu pois. Tätä laajemman vastuun perusteltavuus henkilöllisen ulottuvuuden näkökulmasta kytkeytyy edellä käsiteltyihin reaalisiin vaihdantarakenteen argumentteihin, joiden perusteella ei kuitenkaan voida muotoilla yksiselitteisiä sääntöjä.[163]

Hemmon mielestä kysymykseksi nousee modernin oikeuden keskeinen ongelma materiaalisen hyväksyttävyyden ja ennustettavuuden suhteesta. Nykyaikainen sopimusoikeus ei voi täysin sivuuttaa niitä vaihdantakäytännössä tapahtuneita muutoksia, jotka puoltavat jossain tapauksissa kaksiasianosaissuhdetta väljempää käsitystä sopimusvastuun ulottuvuudesta. Tämän välttämätön kääntöpuoli on ennustettavuudesta tinkiminen. Ennustettavuuden kannalta epävarma alue koskee lähinnä sellaisia liikesopimuksia, joiden kohdalla laajempaa vastuuta puoltavia argumentteja on olemassa, ja joiden arviointiin ei ole saatavissa tukea normitasolla.[164]

Hemmon mukaan liikesopimuksissa sopimusketjun aiempien jäsenten vastuusta ei tarvitse tehdä yhtä laajaa kuin KSL:ssa, mutta kaksiasianosaissuhteen jyrkästä korostamisesta voitaisiin luopua. Aiemman portaan virhevastuulle tulisi asettaa pelkän sopimusketjuun kuulumisen lisäksi lisävaatimuksia, kuten että kolmas toimittaa suorituksen suoraan sopimusvelkojalle, näiden osapuolten välillä on käyty välittömiä sopimusneuvotteluja tai kolmas on valmistajan, maahantuojan tai muun vastaavan asemassa huolehtinut hyödykkeen markkinoinnista ja antanut siinä yhteydessä kuvan määräävästä roolista hyödykkeen kaupassa.[165]

Koska kaksiasianosaissuhteen ylittävän vastuun arviointi muodostuu yksittäisessä soveltamistilanteessa voimakkaasti tapaussidonnaiseksi, Norros esittääkin, että kaksiasianosaissuhteen ylittävän vastuun arviointiin ei ylipäänsä kannata kehitellä yleisiä

[162] Adams – Brownsword Leg. Stud. 1990 s. 26.
[163] Hemmo 1998 s. 286–287.
[164] Hemmo 1998 s. 287–288.
[165] Hemmo 1998 s. 326–327.

oppeja ja periaatteita, koska ne jäisivät väistämättä liian epämääräisiksi sopimuskäytäntöjen ja -tyyppien moninaisuudesta johtuen. Sen sijaan poikkeussääntöjä on helpompi muotoilla sopimustyyppikohtaisesti, joten kaksiasianosaissuhteen rajoitusta ja sen poikkeuksia tulisi lähestyä ensisijaisesti yksittäisten sopimustyyppien näkökulmasta.[166]

### 2.4.5 Vastuuekspansion vaara

Kielteistä suhtautumista korvausvastuun laajentamiseen yli kaksiasianosaissuhteen on pyritty perustelemaan floodgate-argumentilla, jolla tarkoitetaan korvausten hallitsematonta laajentumista. Korvaustapausten määrä voi vastuun laajennusten jälkeen käydä vaikeasti ennakoitavaksi, mikä voi pahimmillaan aiheuttaa toiminnan vaikeutumista tietyillä elinkeinoaloilla, vastuuriskien realisoitumisesta seuraavia konkursseja ja vakuutusjärjestelmien horjumista. Floodgate-argumenttia on kuitenkin kritisoitu paljon muun muassa sen yksipuolisuudella, mitä ilmentää sen sitoutuminen tiettyjen taloudellisten rakenteiden säilyttämiseen silloinkin, kun korvausvastuu voisi muiden perusteiden nojalla tulla kyseeseen.[167]

Floodgate-argumentti on esitetty usein siinä yhteydessä, kun ollaan arvioitu korvaussuojaan oikeutetun henkilöpiirin laajentamista. Kohtuuttomien vastuuriskien vaaraa vähentäisi kuitenkin se, että sopimusvastuun piiriin tulevalta kolmannelta edellytettäisiin joka tapauksessa suhteellisen helposti tunnistettavaa asemaa, esimerkiksi sopimusketjun myöhempänä lenkkinä. Lisäksi vastuuvelvollisen asemaa voidaan turvata sallimalla hänen vedota välittömän sopimuskumppaninsa kanssa solmimiin vastuunrajoitusehtoihin.[168]

Vaikka välittömän sopimussuhteen ylittävä vastuu merkitsee tiettyä absoluuttista laajentumaa aiemman suoritusportaan vastuussa, hallitsematonta vastuuvyöryä on kuitenkin tarpeetonta pelätä. Ensinnäkin sopimusketjuasetelmassa mahdollisten vahingonkärsijöiden joukko on suhteellisen hyvin ennakoitavissa, ja toisaalta reaaliset näkökohdat kuten vastuuvelvollisen kohtuuton rasitus voidaan ottaa vastuun harkinnassa huomioon. Näiden lisäksi vastuuta voitaisiin tarvittaessa sovitella. Näin ollen floodgate-argumentilla ei ole juuri painoarvoa keskustelussa välittömän sopimussuh-

[166] Norros 2007 s. 141.
[167] Hemmo 1998 s. 277.
[168] Hemmo 1998 s. 278.

teen ylittävän vastuun mahdollisuudesta. Argumentin antina on lähinnä se, että yksittäistä toimijaa ei pidä kuormittaa kohtuuttoman suurella vastuuriskillä, mikä jo sinänsä on itsestään selvää.[169]

### 2.4.6 Vastuuta rajoittavien sopimusmääräysten asema

Liikesopimuksissa sovitaan yleisesti vastuun rajoittamisesta, minkä vuoksi tulee tarkastella, miten vastuunrajoitusehdot voivat vaikuttaa lopullisen vastuun jakautumiseen sopimusketjussa.[170] Sopimusvastuun rajoittamista kaksiasianosaissuhteeseen myös sopimusketjutilanteissa on perusteltu sillä, että muutoin ketjun aikaisempien sopimusten sisältämät korvausvastuuseen vaikuttavat ehdot, kuten vastuunrajoitukset, menettäisivät merkityksensä.[171]

Hemmon mukaan kaksiasianosaissuhteen ylittävän kanneoikeuden salliminen ei kuitenkaan välttämättä johda siihen, että sellaiseen sopimussuhteeseen, jonka välitön osapuoli vahingonkärsijä ei ole, liittyvä disponointiaines menettäisi merkityksensä. Kanneoikeutta on mahdollista rajoittaa siten, että sopimusketjun aiempi jäsen ei joudu laajempaan vastuuseen kuin mitä hänellä olisi ollut omaa sopimuskumppaniaan kohtaan. Tällöin kunkin vastuuvelvollisen korvausvelvollisuutta sopimusketjun myöhempiä jäseniä kohtaan arvioidaan niiden ehtojen perusteella, joihin hän on itse sitoutunut.[172]

Whittaker puolestaan on käsitellyt sopimusketjutilanteessa sopimusaineksen merkitystä painottavaa ratkaisutapaa, niin sanottua double limit -sääntöä, ratkaisuna vastuunrajoitusehtojen soveltamiseen. Double limit -säännön mukaan sopimusketjussa aiemman portaan vastuuta rajoittavat sekä hänen omassa sopimuksessaan olevat rajoitukset että vahingonkärsijän ja tämän sopimuskumppanin keskinäisessä sopimuksessa olevat vastuunrajoitusehdot.[173] Tämä ratkaisumalli olisi korvausvelvollisen asemaa vahvistava, koska hänellä olisi mahdollisuus vedota ehtoihin, joihin vahingonkärsijä ei ole voinut vaikuttaa eikä usein olla edes tietoinen. Korvausvelvollisen

[169] Norros 2007 s. 147.
[170] Kiiha 2002 s. 146.
[171] Hemmo 1998 s. 282–283.
[172] Ibid.
[173] Whittaker Oxf. J. Leg. Stud. 1995 s. 354.

hyväksi koituisivat myös vastuunrajoitusehdot, joista hän ei ole itse sopinut ja joiden olemassaolo voi hänen kannaltaan olla sattumanvaraista.[174]

Double limit -säännön mukainen tulkinta poikkeaa KSL:n mukaisesta vastuunrajoitusehtojen sääntelystä. KSL 8:35.2 §:n 3 kohdan mukaan kuluttajan suoraa kanneoikeutta myyjän apunaan käyttämää elinkeinonharjoittajaa kohtaan eivät rajoita sopimusketjussa osallisina olevien elinkeinonharjoittajien välisten sopimusten rajoittavat ehdot. Koska KSL:n tarkoituksena on kuitenkin suojella heikommassa asemassa olevaa kuluttajaa, sen säännöksiä ei tule soveltaa analogisesti elinkeinoelämän sopimussuhteisiin. Sen sijaan liikesopimusketjuissa sopimusten merkitys riskienhallinnan välineenä korostaa kunkin yksittäisen sopimuksen vastuunrajoitusehtojen huomioimista.[175]

# 3 VASTUU SOPIMUSKETJUSSA

## 3.1 Yleistä sopimusketjuista

Irtaimen kauppa tapahtuu tyypillisesti jakeluketjujen kautta. Tavaran valmistaja ja lopullinen käyttäjä eivät solmi keskenään sopimusta kaupasta, vaan kumpikin tekee oman sopimuksen jakeluketjuun kuuluvan oman sopimuskumppaninsa kanssa. Jakeluketju voi näin ollen pitää sisällään useita sopimussuhteita. Jakeluketju voi ensinnäkin toimia pelkästään kaupan kohteen siirtäjänä, jolloin lopullinen käyttäjä saa valmistajan liikkeelle laskeman tavaran muuttumattomana. Toiseksi jakeluketjun aikana tavara voi muuttua.[176]

Lopullinen ostaja on varsinaisessa sopimussuhteessa ainoastaan tavaran itselleen myyneen tahon kanssa. Tosiasiallisesti hänen saamansa suoritus on kuitenkin kulkenut useiden välikäsien kautta, ja tavaran virhe on voinut aiheutua myös muiden jakeluketjun osapuolien kuin hänen välittömän sopimuskumppaninsa suorituksessa olevasta virheestä. Tällöin loppukäyttäjälle saattaa syntyä tarve kohdistaa sopimus-

[174] Kiiha 2002 s. 147.
[175] Kiiha 2002 s. 148.
[176] Hemmo 1998 s. 269.

perusteisia vaatimuksia muuhun jakeluketjun osapuoleen kuin omaan sopimuskumppaniin. Tarve kohdista vaatimuksia jakeluketjun varhaisempiin portaisiin nousee esille erityisesti tilanteessa, jossa oma sopimuskumppani on maksukyvytön. Kanteen kohdistaminen ketjun alullepanijaan (valmistajaan) voi myös olla prosessiekonomisesti järkevää, koska tällöin vältetään prosessi- ja selvittelykustannuksia verrattuna tilanteeseen, jossa jokainen kohdistaa vaatimuksensa omaan sopimuspuoleensa.[177]

## 3.2 Oikeussuhteen läheisyys

Kaksiasianosaissuhteen ylittävän vastuun hyväksyttävyys riippuu monella tavalla siitä, miten selvä yhteys vahingonaiheuttajan ja -kärsijän välillä on. Tästä vastuun syntymisen kannalta merkityksellisestä kriteeristä käytetään nimitystä oikeussuhteen läheisyys. Läheisyys voidaan tässä yhteydessä käsittää yleisnimityksenä sille ketjun ääripäiden välisen oikeussuhteen ominaisuudelle, jonka perusteella suhde poikkeaa tavanomaisesta sopimuksenulkoisesta suhteesta ja puoltaa näin ollen vastuun syntymistä.[178]

Yleinen lähtökohta läheisyysedellytyksen täyttymistä arvioitaessa on, että huomioon voidaan ottaa ainoastaan sellaiset olosuhteet, jotka ovat olleet aiemman suorituspor-taan tiedossa jo silloin, kun hän on solminut sopimuksen välittävän lenkin kanssa. Tätä ennakoitavuusperiaatetta lähtökohtana voidaan perustella yleisellä sopimusoikeudellisella pääsäännöllä siitä, että sopimuksesta seuraavat oikeudet ja velvollisuudet lukitaan sopimuksen solmimishetkellä, eikä niiden jälkikäteinen muuttaminen yksipuolisesti ole mahdollista.[179]

Norros jäsentää läheisyysedellytyksen tarkastelun neljään alakysymykseen, joita käsitellään yksitellen seuraavissa alaluvuissa.

### 3.2.1 Vahingonkärsijän henkilöllinen tunnistettavuus

Läheisyysedellytyksen vaikutuksia pohdittaessa on huomioitava, mikä merkitys on sillä seikalla, tietääkö aiempi suoritusporras, mikä nimenomainen toimija tulee käyt-

[177] Hemmo 1998 s. 269–270.
[178] Norros 2007 s. 168–169.
[179] Norros 2007 s. 178.

tämään hänen suoritustaan ja kärsimään sen mahdollisesta virheellisyydestä. Voidaan pohtia vaikuttaako aiemman suoritusportaan vastuuseen tieto siitä, aikooko välittävä lenkki käyttää saamansa suorituksen itse, vai välittääkö hän sen eteenpäin erilliselle loppukäyttäjälle. Ja jos tällä on merkitystä, voidaan edelleen pohtia onko sillä merkitystä, että tietääkö aiempi suoritusporras kenelle nimenomaiselle loppukäyttäjälle suoritus tulee päätymään.[180]

Sääntelemättömissä tilanteissa ei pitäisi olla kovin suurta merkitystä vastuun sisällön kannalta sillä seikalla, käyttääkö välitön sopimuskumppani suorituksen itse vai myykö hän sen edelleen kolmannelle. Tämä johtuu siitä, että vaikka välittömän sopimussuhteen ylittävä vastuu syntyisi, aiemmalla suoritusportaalla olisi oletettavasti mahdollisuus vedota vastuunrajoituksiinsa suhteessa loppukäyttäjään. Lisäksi kaksiasianosaissuhteen ylittävän vastuun syntymistä rajoittaisi sääntö siitä, että vastuun syntyminen edellyttäisi joka tapauksessa jonkinlaista välittömän korvaustien estymistä. Näiden perusteiden muukaan voitaisiin pitää riittävänä, että aiempi suoritusporras pystyy ennakoimaan suorituksensa käyttöympäristön ja siihen liittyvät vahinkoriskit.[181]

Tosin Norros on sitä mieltä, että näin vapaamielistä suhtautumista kaksiasianosaissuhteen rajoitukseen ei voida pitää perusteltuna.[182] Ruotsin HD:n ratkaisussa (NJA 1987 s. 692) kiinteistön arvosta annettu arvio osoittautui virheelliseksi, mistä aiheutui vahinkoa arvioon luottaneelle sivulliselle rahoittajalle. Tapauksessa HD päätyi ratkaisuun, jonka mukaan arvion laatija joutui korvaamaan rahoittajan vahingon, vaikka heidän välillään ei ollutkaan toimeksiantosuhdetta. HD:n perustelujen mukaan arvion laatijan olisi pitänyt ymmärtää, että muutkin kuin kiinteistön omistaja saattavat luottaa arvioon.[183] Tästä voidaan johtaa päätelmä siitä, että vastuuta ei olisi syntynyt, jos arvion laatija olisi ollut vilpittömässä mielessä sen suhteen, että arvion virhe saattaa aiheuttaa vahinkoa kolmannelle.[184]

Edelleen englantilaisessa tapauksessa Hedley Byrne & Co., Ltd. v. Heller & Partners, Ltd.[185] House of Lords totesi, että luottotiedon antaneelle pankille oli sinänsä syntynyt huolenpitovelvoite vahingonkärsijää kohtaan. Koska tapauksessa pankki oli kuitenkin

[180] Norros 2007 s. 180.
[181] Norros 2007 s. 183–184.
[182] Norros 2007 s. 185.
[183] NJA 1987 s. 692 (s. 702–703).
[184] Norros 2007 s. 186.
[185] Hedley Byrne & Co., Ltd. v. Heller & Partners, Ltd. [1963] UKHL 4.

nimenomaisesti ilmoittanut, että se ei ota vastuuta arvionsa paikkaansa pitävyydestä, korvausvastuu jäi syntymättä.[186]

Nämä tapaukset puoltavat yleisempää ajatusta siitä, että virheen aiheuttanut ei voisi joutua vastuuseen suhteessa kolmanteen, ellei hän ole tietoinen kolmannen olemassaolosta. Vaikka molemmat tapaukset koskivat tutkielman aiheesta poiketen aineettoman suoritteen siirtymistä osapuolelta toiselle, voidaan kuitenkin katsoa, että näistä johdettavaa sääntöä voidaan soveltaa myös aineellisten suoritteiden yhteyteen. Näin ollen aiempi suoritusporras voinee joutua vastuuseen loppukäyttäjää kohtaan vain, jos hän on tiennyt tai hänen on pitänyt tietää välittävän lenkin tarkoituksesta myydä suoritus eteenpäin.[187]

Edellyttääkö aiemman suoritusportaan vastuu lisäksi hänen tietoisuuttaan siitä, kenelle nimenomaiselle loppukäyttäjälle suoritus päätyy? Jos aiempi suoritusporras on joka tapauksessa tietoinen välittävän lenkin jälleenmyyntiaikomuksesta ja siten mahdollisuudesta välittömän sopimussuhteen ylittävään vastuuseen, loppukäyttäjän henkilöllisyydellä ei pitäisi juuri olla merkitystä. Lisäksi nykyaikaisessa vaihdannassa loppukäyttäjän henkilöllisyyden ennakoiminen on monesti mahdotonta. Näin ollen edellytys siitä vain lisäisi kaksiasianosaissuhteen ylittävän vastuun sattumanvaraisuutta, mitä ei voida pitää tarkoituksenmukaisena.[188]

KSL:n mukaan vastuu voi syntyä myös sellaisessa tilanteessa, jossa aiempi suoritusporras ei ole tiennyt suorituksen päätymisestä kuluttajalla. Voidaankin katsoa, ettei vastuu voi sääntelemättömässä tilanteessa estyä sillä perusteella, että aiempi suoritusporras ei ole tiennyt, mille yritykselle suoritus päätyy. Aiemman suoritusportaan tulee kuitenkin olla ollut tietoinen välittävän lenkin jälleenmyyntiaikomuksesta ja periaatteellisesta mahdollisuudesta välittömän sopimussuhteen ylittävään vastuuseen.[189]

### 3.2.2 Loppukäyttäjän vahingon ennakoitavuus

Aiemman suoritusportaan asettamista vastuuseen kovin etäisestä vahingosta ei voida pitää hyväksyttävänä. Tilanne on kuitenkin toinen silloin, kun aiemmalla suoritusportaalla on selvästi ollut mahdollisuus ennakoida vahinkoriski, jonka hänen suorituk-

[186] Hedley Byrne & Co., Ltd. v. Heller & Partners, Ltd. [1963] UKHL 4 ja Norros 2007 s. 186.
[187] Norros 2007 s. 187.
[188] Ibid.
[189] Norros 2007 s. 188.

sensa virhe aiheuttaa loppukäyttäjälle. Tällöin kaksiasianosaissuhteesta poikkeamista voidaan perustella aiemman suoritusportaan velvollisuutena ottaa loppukäyttäjän etu huomioon.[190]

Ajattelutapaa ilmentää korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 1992:165, jossa pankille oli lahjakirjan laatimistoimeksiannon perusteella syntynyt velvollisuus valvoa lahjansaajan etua. Tapauksessa lahjanantaja oli antanut pankin notariaattiosastolle toimeksiannon laatia lahjakirjan, jonka perusteella lahjansaajan puolisolla ei olisi avio-oikeutta lahjoitettavaan omaisuuteen. Notariaattiosaston lakimies oli laatinut lahjakirjan ilman avio-oikeuden poissulkevaa ehtoa, jonka seurauksena lahjansaaja oli joutunut maksamaan tasinkoa puolisolleen myös lahjoitetun omaisuuden arvon perusteella. Korkein oikeus katsoi, että toimeksiannon suorittaminen oli merkinnyt pankille velvollisuutta valvoa lahjansaajan etua, ja tämän velvollisuuden täyttämisestä pankki vastasi lahjansaajaan nähden sopimussuhteita koskevien periaatteiden mukaan. Koska pankki ei ollut näyttänyt menetelleensä huolellisesti toimeksiantoa täyttäessään, se velvoitettiin toimeksiantosopimuksen rikkomisen perusteella korvaamaan lahjansaajalle tasingon suorittamisesta aiheutunut vahinko.

Sopimusvastuussa ennakoitavuutta arvioidaan pääsääntöisesti sen mukaan, millaisten vahinkojen mahdollisuuteen velallisen piti sopimukseen sitoutuessaan varautua. Arvioinnissa huomioitavia seikkoja ovat muun muassa sopimuksen tarkoitus, alan sopimus- ja vastuunrajoituskäytäntö, toimialan luonne ja rakenne, velkojan liiketoiminnan laatu ja laajuus sekä velallisen saaman vastasuorituksen arvo.[191] Ennakoitavuusharkinta on joustavaa, mikä tarkoittaa sitä, että vaikka tietyn vahingon ilmenemistapa olisi sinänsä ennakoitavaa, korvauksen suuruus rajoittuu siihen rahamäärään, jota voidaan pitää ennakoitavana tämän tyyppisen vahinkotapahtuman yhteydessä.[192]

Sen sijaan läheisyysedellytys ei ole vastaavalla tavalla joustava, vaan vastuun henkilöllinen ulottuvuus joko toteutuu tai ei. Pyrkimys vastuusuhteiden selkeyteen puoltaa näkökulmaa, että välittömän sopimussuhteen ylittäviä vaatimuksia ei esitetä liian herkästi. Tästä johtuen tarkasteltaessa loppukäyttäjän vahingon ennakoitavuutta läheisyysedellytyksen näkökulmasta ennakoitavuuden huomioon ottamiselle on asetettava tapauskohtainen toleranssiraja. Toleranssirajan korkeuteen vaikuttaa ennakoita-

[190] Norros 2007 s. 189.
[191] Hemmo 1994 s. 208–212 ja Mononen 2004 s. 304–305.
[192] Hemmo 1994 s. 203 ja Mononen 2004 s. 304.

van vahingon kokonaismäärä ja toisaalta ennakoitavan vahingon suhde kokonaisvahinkoon. Toleranssin ylittyminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikki samassa vahinkotapahtumassa syntyneet vahingot tulisivat suoraan korvattaviksi, vaan sen sijaan kunkin vahinkoerän ennakoitavuutta olisi arvioitava erikseen.[193]

Aiemman suoritusportaan mahdollisuudet ennakoida, mitä vahinkoriskejä hänen suorituksensa virhe aiheuttaa loppukäyttäjälle, riippuvat olennaisesti siitä, mitä aiempi suoritusporras tietää suorituksensa myöhemmästä käyttöyhteydestä. Mahdollisuudet ennakoida lopullinen käyttöyhteys vaihtelevat muun muassa sen mukaan, minkälainen on aiemman suoritusportaan oman suorituksen sisältö. Mitä pidemmälle jalostettu ja käyttövalmiimpi aiemman suoritusportaan tuote on, sitä paremmin lopullinen käyttöyhteys on ennakoitavissa. Tällöin myös loppukäyttäjälle syntyvän vahinkoriskin ennakoitavuus on parempi. Välittävän lenkin näkökulmasta puolestaan loppukäyttäjälle aiheutuneen vahingon ennakoitavuutta parantaa se, mitä pienempi on välittävän lenkin osuus suorituksen kokonaisuuteen.[194]

Riskiperusteisessa arviointitavassa voidaan esittää, että sekä riskin absoluuttisella suuruudella että riskin suhteella välittävän lenkin kokonaissuorituksen vahinkoriskiin voi kummallakin olla itsenäistä merkitystä. Mitä suurempi aiemman suoritusportaan suorituksen riski absoluuttisesti on, sitä suurempi on uhka siitä, ettei välittävä lenkki pysty kantamaan riskiä suhteessa loppukäyttäjään. Edelleen mitä suuremman osan riski muodostaa kokonaissuorituksen riskistä, sitä enemmän välittävän lenkin roolissa korostuu välittäjän osa, mikä puoltaa välittömän sopimussuhteen ylittävää vastuuta.[195]

Riskiarviointia täydentävänä arviointiperusteena voidaan kiinnittää huomiota välittävän lenkin mahdollisuuksiin havaita tai korjata virhe aiemman suoritusportaan suorituksessa. Jos välittävän lenkin on vaikea havaita aiemman suoritusportaan virhe, voidaan katsoa, että aiemman suoritusportaan näkökulmasta tämä lisää loppukäyttäjälle aiheutuneen vahingon ennakoitavuutta. Aiempi suoritusporras voi nimittäin ennakoida, että virhe on suorituksessa vielä sen päätyessä loppukäyttäjälle ja aiheuttaa

[193] Norros 2007 s. 191.
[194] Norros 2007 s. 192–193.
[195] Norros 2007 s. 195.

tälle tietyn vahinkoriskin. Näin ollen virheen vaikea havaittavuus voidaan ottaa huomioon arvioitaessa sopimusvastuun henkilöllistä alaa.[196]

Huomiota voidaan kiinnittää virheen havaittavuuden lisäksi myös välittävän lenkin mahdollisuuteen korjata virhe siinä vaiheessa, kun suoritus on jo toimitettu loppukäyttäjälle. Jos välittävä lenkki voi helposti korjata virheen, loppukäyttäjän tuotannon pitkäaikaista keskeytymistä ei voitane pitää ennakoitavana seurauksena aiemman suoritusportaan virheellisestä suorituksesta.[197]

Loppukäyttäjän vahingon ennakoitavuutta arvioitaessa voidaan kiinnittää huomiota myös sopimusketjun vakiintuneisuuden asteeseen. Vakiintuneisuus parantaa aiemman suoritusportaan käsitystä loppukäyttäjän olosuhteista ja lisää aiheutuvan vahingon ennakoitavuutta. Mitä vakiintuneemmaksi sopimusketju muodostuu, sitä selvemmin se kehittyy taloudelliseksi kokonaisuudeksi, jossa kunkin toimijan vastuuseen tulisi vaikuttaa muodollinen asema sopimusketjussa ja tosiasiallinen vaikutusmahdollisuus vahinkoon.[198]

Olennaista on kiinnittää huomiota siihen, miksi tietty vaihdantarakenne on kehittynyt ja vakiintunut juuri sellaiseksi kuin se on. Siinä tapauksessa, että osapuolet ovat tarkoituksen mukaisesti järjestäytyneet sopimusketjuun ja heidän keskinäinen riskinhallintansa on haluttu rakentaa nimenomaisten sopimusten sisällön varaan, tätä voidaan pitää kaksisasianosaissuhteen ylittävää vastuuta vastaan puhuvana seikkana.[199] Toisaalta taas, mitä enemmän aiempi sopimusporras erikoistuu tietynlaiseen rooliin sopimusketjussa, sitä paremmin hän voi ennakoida suorituksensa virheen seuraukset loppukäyttäjälle.[200]

Loppukäyttäjän vahingon ennakoitavuus on keskeinen seikka arvioitaessa aiemman suoritusportaan vastuuta yli välittömän sopimussuhteen. Vahingonkorvausoikeuden perusteiden mukaan vastuu ei voi tulla kyseeseen, jos loppukäyttäjän vahinko ei ole ollut aiemman suoritusporaan ennakoitavissa. Ennakoitavuusvaatimuksen arviointi saattaa yksittäistapauksessa lieventyä silloin, jos aiempi suoritusporras on aiheutta-

[196] Norros 2007 s. 197.
[197] Norros 2007 s. 198–199.
[198] Norros 2007 s. 199.
[199] Lehtinen 2006 s. 230–231.
[200] Norros 2007 s. 200–201.

nut vahingon korkea-asteisella tuottamuksella. Tosin tällöinkään ei voine tulla korvattavaksi kokonaan ennakoimaton vahinko.[201]

### 3.2.3 Loppukäyttäjän luottamus aiempaan suoritusportaaseen

Vaikuttaako aiemman suoritusportaan vastuuseen loppukäyttäjää kohtaan se, missä määrin loppukäyttäjä on ollut tietoinen aiemmasta suoritusportaasta ja sen osuudesta suoritukseen? KSL:ssa kuluttajan vaadeoikeuteen aiempaa suoritusporrasta kohtaan ei lain sanamuodossa tai esitöissä edellytetä, että kuluttaja tosiasiallisesti tietäisi aiemmasta suoritusportaasta. Päinvastainen on tilanne VakSopL:ssa, jonka 67.1 §:n 3 kohdan mukaan vahingonkärsijällä on oikeus esittää vaatimuksia vahingonaiheuttajan vastuuvakuutusyhtiötä kohtaan, jos ”vastuuvakuutuksesta on ilmoitettu vakuutetun elinkeinotoimintaa koskevassa markkinoinnissa”. VakSopL:n lainkohta viittaa siihen, että loppukäyttäjän tietoisuudella aiemmasta suoritusportaasta saattaa olla tietty merkitys harkittaessa välittömän sopimussuhteen ylittävää vastuuta. Huomioitavaa on, että VakSopL tulee lähtökohtaisesti sovellettavaksi myös elinkeinonharjoittajien välisissä suhteissa.[202]

Tietoisuuden merkitystä vastaan puhuu, että tietoisuutta ei edellytetä KSL:ssa eikä muissa laeissa, joissa aiemman suoritusportaan vastuusta säädetään. Painavana perusteena on, että yleensä loppukäyttäjällä ei ole edes syytä ottaa selville sopimuskumppaninsa käyttämiä apulaisia, koska välittävän lenkin vastuu aiemman suoritusportaan virheistä suojaa loppukäyttäjää useimmiten riittävästi. Monesti loppukäyttäjällä ei edes olisi mahdollisuutta selvittää sitä, käyttääkö välittävä lenkki suoritusapulaisia, koska tieto siitä on lähtökohtaisesti välittävän lenkin liikesalaisuus. Norroksen mukaan loppukäyttäjän tietoisuus aiemmasta suoritusportaasta ei ole ainakaan kaikkein olennaisimpia argumentteja läheisyysedellytyksen täyttymiseksi. Merkitystä sille voidaan antaa lähinnä hankalissa rajatapauksissa.[203]

Ruotsin HD:n ratkaisussa (NJA 1992 s. 375) on pohdittu tietoisuuden merkitystä yhtiöoikeudellisen vastuun samastuksen yhteydessä. Tapauksessa otettiin kantaa siihen, joutuuko kunta vastaamaan pankille sellaisen osakeyhtiön veloista, joista kunta omisti enemmistön. Kantajapankki vaati kuntaa vastuuseen muun muassa yhtiöoi-

[201] Norros 2007 s. 201–202.
[202] Norros 2007 s. 203–206.
[203] Norros 2007 s. 206–208.

keudellisen samastuksen perusteella. HD:n mukaan yhtiöoikeudellinen samastus estyy jo sillä perustella, että pankki on luottoa antaessaan ollut tietoinen niistä olosuhteissa, joihin se oikeudessa yritti vedota.[204]

Velallinen saa lähtökohtaisesti käyttää suoritusapulaisia täysin vapaasti. Sopimusehdoilla voidaan kuitenkin rajoittaa tätä oikeutta. Tällöin kysymykseksi nousee, missä määrin erilaiset suoritusapulaisten käyttöä koskevat sopimusehdot vaikuttavat loppukäyttäjän perusteltuihin odotuksiin? Ensinnäkin on mahdollista sopia, että sopimusvelallinen ei saa antaa suorituksensa osia lainkaan ulkopuolisen tehtäväksi tai että ulkoistaminen on sallittua ainoastaan velkojan luvalla. Toiseksi sallitut sopimusapulaiset voidaan mainita jo sopimuksessa nimeltä tai sopia, että velallisen on erikseen hyväksytettävä jokainen suoritusapulainen velkojalla.[205] Esimerkiksi YSE 1998 7.3 §:ssä määrätään, että urakoitsijan on esitettävä tilaajan hyväksyttäväksi tärkeimmät aliurakoitsijansa ja -hankkijansa.

Suoritusapulaiseen liittyvällä ehdolla voi olla vaikutusta vain tilanteessa, jossa ehto on ollut aiemman suoritusportaan tiedossa jo siinä vaiheessa, kun hän on sitoutunut sopimukseen välittävän lenkin kanssa. Keskeistä on, että suoritusporras on suorituksseensa sitoutuessaan tiennyt niistä erityisistä odotuksista, joita loppukäyttäjällä on suorituskumppaninsa apulaisia kohtaan. Jos aiempaa suoritusporrasta koskeva ehto tulee ilmi vasta sopimukseen sitoutumisen jälkeen, ehto voi vain poikkeuksellisesti laajentaa aiemman suoritusportaan vastuuta.[206]

Ulkoistamiskiellon rikkomisesta on kyse silloin, kun loppukäyttäjä on nimenomaisesti kieltänyt välittävää lenkkiä käyttämästä suoritusapulaista, mutta tämä kuitenkin menettelee näin. Ulkoistamiskielto on sopimuksen sivuvelvoite, jonka rikkominen voi itsessään johtaa seuraamuksiin. Jos ulkoistamiskieltoa voidaan pitää sopimuksen kokonaisuuden kannalta olennaisena ehtona, loppukäyttäjälle saattaisi syntyä jopa oikeus purkaa sopimus. Koska ulkoistamiskiellon rikkominen ei itsessään voi aiheuttaa vahinkoa, velkojalla ei ole mahdollisuutta saada hyvitystä vahingonkorvauksen kautta.[207]

Ulkoistamiskiellon rikkominen voidaan mahdollisesti ottaa huomioon ankaroittavana piirteenä myös muiden sopimusrikkomusten yhteydessä. Ulkoistamiskiellon rikkomi-

[204] NJA 1992 s. 375 (s. 402) ja Norros 2007 s. 207.
[205] Norros 2007 s. 208.
[206] Norros 2007 s. 208–209.
[207] Norros 2007 s. 209–210.

nen voi vaikuttaa ainakin välittävän lenkin tuottamuksen tai vahingon ennakoitavuuden arvioinnissa.[208]

Ulkoistamiskiellon rikkomisen seurauksia arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, mikä on ollut ulkoistamiskiellon tarkoitus ja merkitys sopimuksen kokonaisuudessa. Esimerkiksi silloin, kun välittävän lenkin suoritus loppukäyttäjää kohtaan vaatii erityistä asiantuntemusta, ulkoistamiskiellolla voi olla keskeinen merkitys loppukäyttäjän kannalta. Jos aiempi suoritusporras ottaa ulkoistamiskiellosta tietoisena suorituksen tai sen osan hoidettavakseen, hänen voidaan edellyttää ymmärtävän myötävaikuttavansa vahinkoriskin syntymiseen loppukäyttäjälle ja horjuttavan alkuperäisen sopimuksen riskitasapainoa. Tätä voidaan pitää läheisyysedellytyksen täyttymistä puoltavana näkökohtana.[209]

Suoritusapulaisen nimeämistä välittävän lenkin ja loppukäyttäjän sopimuksessa on käytetty perusteena suoritusapulaisen vastuulle yli välittömän sopimussuhteen. Suoritusapulaisen nimeämisen on jossakin tapauksissa katsottu poistavan välittävän lenkin isännänvastuun aiemmasta suoritusportaasta. Isännänvastuun rajoituksesta säädettiin muun muassa tilisiirtolain 16.1 §:n 2 kohdassa, jonka mukaan maksajan pankki ei vastannut tilisiirron toteuttamatta jäämisestä, jos virheen oli aiheuttanut maksajan itse valitsema välittäjälaitos.[210]

KL 27.2 §:n isännänvastuusäännöksen mukaan apulaista käyttänyt velallinen voi vapautua vahingonkorvausvastuusta vain, jos hänen itsensä lisäksi apulainen voi vedota KL 27.1 §:n mukaisiin vastuuvapausperusteisiin. Tällaisessa tilanteessa myyjä voi vapautua korvausvastuusta vetoamalla siihen, että virhe johtuu suoritusapulaisesta, ja että virhe on ollut hänen oman kontrollipiirinsä ulkopuolella KL 27.1 ja 40.1 §:n edellyttämällä tavalla.[211] Pelkän suoritusapulaisen mainitseminen sopimuksessa ei kuitenkaan hallituksen esityksen (93/1986) mukaan välttämättä johda KL 27.2 §:n sivuuttamiseen, vaan arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota sopimuksen sisältöön ja muihin olosuhteisiin.[212] Jos välittävän lenkin isännänvastuu sulkeutuu pois, välittö-

[208] Norros 2007, s. 210.
[209] Norros 2007, s. 213–214.
[210] Norros 2007, s. 214–215. Tilisiirtolaki 28.7.1999/821 on sittemmin kumottu ja korvattu maksupalvelulailla 30.4.2010/290.
[211] Norros 2007, s. 215.
[212] HE 93/1986 vp. s. 78.

män sopimussuhteen ylittävä vastuu laajentaisi loppukäyttäjän korvausoikeutta suhteessa siihen, mitä hänellä oli oikeus odottaa oman sopimuksensa perusteella.[213]

Arvioitaessa niitä itsenäisiä vaikutuksia, mitä suoritusapulaisen nimeämiseen liittyy, on kiinnitettävä huomiota nimeämisen tarkoitukseen ja kokonaisasetelman olosuhteisiin. Nimeäminen voi ilmentää loppukäyttäjän erityistä luottamusta aiempaa suoritusporrasta kohtaan juuri nimetyn apulaisen ammattitaidon osalta, jolloin nimeämisellä voitaisiin katsoa olevan merkitystä aiemman suoritusportaan vastuun puoltamiseen yli välittömän sopimussuhteen. Toisaalta huomiota on kiinnitettävä myös siihen, onko loppukäyttäjällä ollut mahdollisuus turvata asemansa alun perin sopimalla sopimus suoraan aiemman suoritusportaan kanssa. Jos osapuolilla olisi ollut mahdollisuudet sopimuksen suoraan solmimiseen, sopimusvastuun alan laajentamiseen on suhtauduttava varoen.[214]

### 3.2.4 Aiemman suoritusportaan kvalifioitu tuottamus läheisyysedellytyksen näkökulmasta

Aiemman suoritusportaan vastuu yli välittömän sopimussuhteen edellyttää, että aiemman suoritusportaan toiminta täyttää vastuuperusteen tunnusmerkistön. Vastuuperusteella tarkoitetaan sellaista oikeusperustetta, joka saa aikaan vahingon siirtämisen aiheuttajan vastattavaksi. Sopimusketjutilanteessa sovellettava vastuuperuste riippuu siitä, miten sopimussuhteiden sisältö voidaan ottaa huomioon vastuuta arvioitaessa. Voiko tuottamuksen korkea aste puoltaa välittömän sopimussuhteen ylittävää vastuuta? Seuraavaksi tuottamuksen asteen vaikutusta tarkastellaan läheisyysedellytyksen kannalta.[215]

Loppukäyttäjän vahingon ennakoitavuus on olennainen seikka arvioitaessa läheisyysedellytyksen täyttymistä. Tuottamuksen korkean asteen on katsottu lieventävän ennakoitavuusharkintaa jossakin määrin sekä sopimus- että deliktivastuussa.[216] Hemmon mukaan sopimusvastuussa tuottamuksen korkea aste voi vaikuttaa lähinnä

[213] Norros 2007 s. 216.
[214] Norros 2007 s. 217–218.
[215] Norros 2007 s. 219–220.
[216] Norros 2007 s. 221.

tilanteessa, jossa ennakoitavuusharkinnassa päädytään vaikeasti ratkaistavaan rajatapaukseen.[217]

Aiemman suoritusportaan törkeän tuottamuksen voidaan katsoa lieventävän ennakoitavuusarviointia silloin, kun ennakoitavuutta arvioidaan läheisyysedellytyksen näkökulmasta. Aiemman suoritusportaan kvalifioitu tuottamus joka tapauksessa laajentaa ennakoitavien vahinkojen alaa hänen ja välittävän lenkin relaatiossa ja vaikuttaa siten siihen, miltä osin välittävä lenkki voi vyöryttää itse loppukäyttäjälle suorittamansa korvauksen aiemman suoritusportaan vastattavaksi. Jos loppukäyttäjän vahingon katsotaan olleen riittävän hyvin aiemman suoritusportaan ennakoitavissa siten, että välittävä lenkki voisi ohjata sen hänen korvattavakseen, on johdonmukaista ajatella, että aiemmalle suoritusportaalle voisi syntyä siitä vastuu myös suoraan suhteessa loppukäyttäjään.[218]

Aiemman suoritusportaan törkeällä tuottamuksella voi olla merkitystä arvioitaessa läheisyysedellytyksen täyttymistä tilanteessa, jossa ennakoitavuusarviointi ei tuota selkeää vastausta. Vahingonaiheuttajan toimien moitittavuus vähentää tarvetta hänen suojaamiseensa, mikä mahdollistaa vahingonkärsijän intressien painottamisen tavanomaista laajemmin. Aiemman suoritusportaan kvalifioitu tuottamus ei voi kuitenkaan vaikuttaa kaksiasianosaissuhteen rajoitukseen tilanteessa, jossa loppukäyttäjälle aiheutuneet vahingot ovat selkeästi ennakoimattomia. Läheisyysedellytyksen arviointi ei voi johtaa yleisestä ennakoitavuusperiaatteesta poikkeamiseen.[219]

## 3.3 Välittömän korvaustien estyminen

Välittömän sopimussuhteen ylittävä vastuu ei edellytä ensisijaisen korvaustien estymistä missään niissä tilanteissa, joissa tällainen vastuu on perustettu lainsäädännössä. VakSopL 67.1 §:n 2 kohta on ainoa lainsäädännön tuntema tapaus, jossa ensisijaisen korvaustien estyminen voi ylipäätänsä vaikuttaa vastuun syntymiseen. Lainkohdan mukaan ”vahinkoa kärsineellä on vastuuvakuutuksessa suora oikeus vaatia vakuutussopimuksen mukaiseen korvaus vakuutuksenantajalta, jos vakuutettu on asetettu konkurssiin tai hän on muutoin maksukyvytön”. Ensisijaisen korvaustien estymiseen välittömän sopimussuhteen ylittävän vastuun edellytyksenä ei löydy viitteitä

[217] Hemmo 1994 s. 258.
[218] Norros 2007 s. 222.
[219] Norros 2007 s. 227–228.

myöskään oikeuskäytännöstä, jossa ollaan jouduttu arvioimaan vastuun henkilöllistä ulottuvuutta sääntelemättömässä tilanteessa.[220]

Monessa oikeutemme tuntemassa tilanteessa, jossa tietty vahinko voidaan lukea useamman oikeussubjektin vastuulle, eri korvausvelvolliset asetetaan keskinäiseen etusijajärjestykseen. Näin on muun muassa VahL 6:2 §:ssä, jonka mukaan työntekijä tai tähän rinnastettava voi joutua työssään aiheuttamastaan vahingosta korvausvastuuseen ainoastaan silloin, jos korvausta ei onnistuta perimään työnantajalta, pois lukien tilanne, jossa työntekijä on aiheuttanut vahingon tahallaan.[221]

Oikeutemme ja pääosin oikeuskirjallisuuden yleislinjana on, että välittömän korvaustien estymistä ei edellytetä perusteena kaksiasianosaissuhteen ylittävälle vastuulle. Reaaliset syyt viittaavat siihen, että velkojalla voi olla perusteltu tarve esittää kaksiasianosaissuhteen ylittäviä vaatimuksia vain, jos korvauksen saaminen välittömältä sopimuskumppanilta ei onnistu syystä tai toisesta. Ei pidä kuitenkaan ajatella, että välittömän korvaustien estyminen olisi nähtävä varsinaiseksi edellytykseksi kaksiasianosaissuhteen ylittävälle vastuulle. Loppukäyttäjällä on kannustin esittää vaatimuksia yli kaksiasianosaissuhteen lähinnä vain silloin, kun välitön korvaustie estyy. Vastuukanavien rinnasteisuus helpottaisi tällöin erityisesti loppukäyttäjän asemaa.[222]

Toisaalta vastuukanavien rinnasteisuudesta voisi aiheutua ongelmia aiemmalle suoritusportaalle. Vastuukanavien rinnasteisuus ei vaikuta aiempaan suoritusportaaseen tilanteessa, jossa loppukäyttäjän välitön korvaustie estyy. Sen sijaan haittaa aiheutuu tilanteessa, jossa loppukäyttäjän olisi mahdollisuus saada korvaus välittävältä lenkiltä. Välittömän sopimussuhteen ylittävän vastuun selvittely on aiemmalla suoritusportaalle ongelmallinen siksi, että hän joutuu paljastamaan loppukäyttäjälle tietoja itsensä ja välittävän lenkin välisestä sopimuksesta. Lisäksi vastuun normipohjan selvittäminen muodostuu helposti monimutkaisemmaksi ja vaikeammin ennakoitavaksi kuin sopijapuolten välisessä vastuunselvittelyssä.[223]

Estymisedellytyksen soveltamista voidaan puoltaa sillä, että loppukäyttäjälle ei tulisi ilman perusteltua syytä sallia mahdollisuutta sivuuttaa välitön korvaustie ja pakottaa aiempi suoritusporras tämän kannalta epämiellyttävään vastuuselvittelyyn. Estymisedellytyksen tulkinnanvaraisuudella ei ole sääntelemättömissä tilanteissa ja elin-

[220] Norros 2007 s. 231.
[221] Norros 2007 s. 231–232.
[222] Norros 2007 s. 245–246.
[223] Norros 2007 s. 246.

keinonharjoittajien välisissä asetelmissa yhtä suurta merkitystä kuin kuluttajasuhteissa, koska sääntelemättömässä tilanteessa vastuuharkinta on joka tapauksessa tapaussidonnaista, ja yritysten välisissä riidoissa selvittelykulut ovat pienemmät suhteessa riidan intressiin kuin kuluttajariidoissa.[224]

Estymisedellytyksestä puhumiseen liittyy ongelma siitä, että käytännössä välittömän korvaustien avoimuus ei ole missään määrin yksiselitteinen asia, vaan vaikeutuminen tapahtuu asteittain. Kyse on siis joustavasta arvioinnista sen suhteen, minkälaiset ovat loppukäyttäjän tosiasialliset mahdollisuudet saada korvaus välittävältä lenkiltä verrattuna aiempaan suoritusportaaseen. Suora kanneoikeus syntyy, jos vertailussa päädytään siihen, että loppukäyttäjän mahdollisuudet suhteessa aiempaan suoritusportaaseen ovat selvästi paremmat kuin suhteessa välittävään lenkkiin. Lisäksi edellytetään kuitenkin edellisessä luvussa käsitellyn läheisyysedellytyksen täyttymistä. Jos vertailussa päädytään siihen, että korvausteiden välillä ei ole selvää eroa tai että onnistumismahdollisuudet ovat paremmat suhteessa välittävään lenkkiin, välittömän sopimussuhteen ylittävä vastuu ei voisi syntyä.[225]

Estymisedellytyksestä puhumisen sijaan ilmiöstä onkin osuvampaa käyttää sitä paremmin kuvaavaa nimitystä ensisijaisuusperiaate. Ensisijaisuusperiaatteen mukaan loppukäyttäjä voi esittää vaatimuksia aiemmalle suoritusportaalle vain, jos korvauksen vaatiminen välittömältä sopimuskumppanilta on selkeästi epätarkoituksenmukaista.[226]

Ensisijaisuusperiaatteeseen liittyvänä kysymyksenä voidaan pohtia, vaikuttaako kaksiasianosaissuhteen ylittävään vastuuseen se, missä määrin asetelman osapuolet ovat voineet ennakoida loppukäyttäjän välittömän korvaustien estymisen? Aloitetaan pohdinta aiemman suoritusportaan ennakointimahdollisuuksista. Jos aiemmalla suoritusportaalla on ollut mahdollisuus ennakoida loppukäyttäjän vahinko, hän voisi joutua tästä vahingosta vastuuseen myös välittävän lenkin vaatimuksesta silloin, kun tämä on joutunut korvaamaan vahingon loppukäyttäjällä.[227] Taloudelliseen vaihdantaan sisältyy kuitenkin aina riski sopimuskumppanin maksukyvyttömyydestä, ja siksi elinkeinotoiminnassa on varauduttava tällaisiin riskeihin.[228] Koska rajanveto ennakoitavan ja ennakoimattoman maksukyvyttömyyden kesken olisi usein hankalaa, tulee

[224] Norros 2007 s. 246.
[225] Norros 2007 s. 246–247.
[226] Norros 2007 s. 247.
[227] Norros 2007 s. 248
[228] Mononen 2004 s. 244–245.

suhtautua varovaisesti ajatukseen, että tosiseikkaan liitetään jyrkkiä normatiivisia vaikutuksia.[229]

Toiseksi asiaa voidaan pohtia loppukäyttäjän ennakointimahdollisuuksien näkökulmasta. Jos loppukäyttäjä on voinut ennakoida välittömän korvaustien estymisen, olisi perusteltua ajatella, ettei hän silloin voisi vedota siihen. Loppukäyttäjä ottaa tietoisen riskin solmiessaan sopimuksen sellaisen sopimuskumppanin kanssa, jonka hän ei oleta pystyvän tarvittaessa vastaamaan suorituksestaan. Koska liiketoiminnassa vellallisen maksukyvyttömyyden riski on aina olemassa, voidaan kuitenkin päätyä siihen, ettei vaadeoikeuden tule sulkeutua pois vähäisen estymisuhan seurauksena. Välittömän sopimussuhteen ylittävän vastuun liian herkän poissulkeutumisen seurauksena voisi olla vain vastuukanavan sattumanvaraisuuden korostuminen.[230]

## 3.4 Sopimussuhteiden sisällön vaikutus

Välittömän sopimussuhteen ylittävä vastuu on sidottu ketjun sopimussuhteiden sisältöön. Vaikka sopijapuolet eivät ole ottaneet välittömän sopimussuhteen ylittävää vastuuta huomioon sopimuksessaan, siitä ei kuitenkaan seuraa, etteikö sopimuksen sisällöllä olisi vaikutusta tällaisen vastuun syntyessä. Välittömän sopimussuhteen ylittävä vastuu on sääntelemättömässä tilanteessa poikkeuksellinen ilmiö, ja näin ollen sopijapuolten on voitava luottaa tavanomaisiin vastuunrajoituksiinsa mahdollisimman pitkälle. Tällainen tulkintatapa vastaa parhaiten myös sopijapuolten tarkoitusta. Jos sopimuksessa ei ole rajoitettu kolmannen oikeutta esittää vaatimuksia sopijapuolta kohtaan, ei voida päätellä, että osapuolten tarkoituksena olisi luopua vetoamasta vastuunrajoituksiinsa suhteessa kolmanteen siinä tilanteessa, että kolmannelle syntyisi vaadeoikeus sopijapuolta kohtaan.[231]

Sopimusketjutilanteessa on myös mahdollista, että sopimuksen osapuolet ovat ottaneet sopimukseensa nimenomaisia ehtoja siltä varalta, että sopimuksen osapuoli joutuu osalliseksi välittömän sopimussuhteen ylittävään vahingonkorvausprosessiin. Tällaisten ehtojen sitovuudesta tai sitomattomuudesta ei yleensä aiheudu ratkaisuongelmia. Sopijapuolet voivat nimittäin vapaasti rajoittaa omia oikeuksiaan suhteessa kolmanteen ja vastaavasti laajentaa kolmannen oikeuksia sopijapuolta kohtaan. Sen

[229] Norros 2007 s. 248.
[230] Norros 2007 s. 248–250.
[231] Norros 2007 s. 278–279.

sijaan sopijapuolilla ei voi olla lähestulkoon koskaan oikeutta laajentaa omia oikeuksiaan suhteessa kolmanteen tai rajoittaa kolmannen oikeuksia suhteessa sopijapuoleen.[232]

Adams ja Brownsword ovat jaotelleet sopimussisällön vaikutukseen liittyvän problematiikan neljäksi osakysymykseksi.[233] Norros on edelleen laajentanut jaottelun koskemaan sopimusehtojen lisäksi myös muuta sopimussuhteen sisältöä. Sopimussuhteen sisältö käsittää osapuolten keskenään päättämän aineksen lisäksi normit, jotka oikeusjärjestys liittää sopimussuhteeseen ulkoapäin.[234] Seuraavaksi käsitellään yksitellen näitä neljää osakysymystä. Esitysteknisistä syistä kysymys 1 käsitellään kuitenkin vasta viimeisenä.

Kysymys 2) Onko aiemmalla suoritusportaalla oikeus puolustautuakseen vedota välittävän lenkin ja loppukäyttäjän väliseen normiin?

KSL:n hallituksen esityksessä (360/1992) on ilmaistu, että aiemmalla suoritusportaalla on oikeus vedota siihen normistoon, joka on voimassa kuluttajan ja tämän välittömän sopimuskumppanin relaatiossa.[235] Aiemmalla suoritusportaalla on oltava oikeus vedota kaikkiin samoihin vastuuta rajoittaviin ehtoihin kuin vähittäismyyjällä, jotta kuluttaja ei pääsisi aiempaa suoritusporrasta kohtaan parempaan asemaan kuin suhteessa vähittäismyyjään. KSL:n sääntelyratkaisu on painava argumentti sen puolesta, että aiemmalla suoritusportaalla olisi pääsääntöisesti oikeus vedota kysymyksessä 2) tarkoitettuun normistoon myös sääntelemättömissä tilanteissa. Sen sijaan olisi vaikea perustella ratkaisua, jonka mukaan loppukäyttäjällä olisi yleisessä tilanteessa (muussa kuin KSL:n mukaisessa) laajempi oikeus aiempaa suoritusporrasta kohtaan kuin omaa sopimuskumppaniaan.[236]

Myöntävää vastausta kysymyksen 2) voidaan perustella yleisten näkökohtien kautta. Ensinnäkin velvoiteoikeudellisen seuraamusjärjestelmän tarkoituksen mukaan seuraamusjärjestelmä irtautuisi päätarkoituksestaan eli sopimuksen sitovuuden turvaamisesta, jos se saattaisi loppukäyttäjän parempaan asemaan sillä perusteella, että hän esittää vaatimuksensa aiempaa suoritusporrasta eikä välitöntä sopimuskumppaniaan kohtaan. Tällainen tilanne olisi ristiriidassa vahingonkorvausoikeudellisen ri-

[232] Norros 2007 s. 279.
[233] Adams – Brownsword Leg. Stud. 1990 s. 15.
[234] Norros 2007 s. 280.
[235] HE 360/1992 vp. s. 75.
[236] Norros 2007 s. 284–285.

kastumiskiellon kanssa, koska velkoja pääsisi parempaan asemaan kuin mitä hänellä oli sopimuksensa perusteella oikeus odottaa.[237] Aiemman suoritusportaan vastuuta olisi tulkittava suppeasti myös siksi, että se merkitsee poikkeusta sopimusoikeuden yleisistä periaatteista.[238]

Myöntävää vastausta voidaan perustella lisäksi vahingonkorvausoikeutemme normatiivisesta lähtökohdasta, korvauksettomuuden periaatteesta. Periaatteen mukaan vahinko jää kärsijänsä kannettavaksi, jos ei ole erityistä oikeudellista perustetta vyöryttää vahinkoa jonkun toisen vastuulle. Tästä seuraa, että korvausvelvollisuus on aina erityisesti perusteltava.[239] Periaate puoltaa siten sitä, että kysymykseen 2) vastattaisiin mieluummin aiemman suoritusportaan vastuuta supistavasti kuin loppukäyttäjän vaadeoikeutta laajentavasti.[240]

Kysymys 3) Onko aiemmalla suoritusportaalla oikeus puolustautuakseen vedota itsensä ja välittävän lenkin väliseen normiin?

KSL:n mukaan aiempi suoritusporras saa vedota kuluttajaa kohtaan omiin virhemääritelmiinsä KSL:n sallimissa rajoissa ja toisaalta hinnanalennus- ja palautusvastuuta määrittäviin lakiperusteisiin normeihin. Sen sijaan muihin itsensä ja välittävän lenkin relaatiossa vaikuttaviin normeihin hän ei voi vedota.[241]

KSL 5:31.2 §:n 1 kohdan mukaan aiempi suoritusporras ei ole vastuussa sellaisesta virheestä, joka on syntynyt hänestä riippumattomasta syystä sen jälkeen, kun hän luovutti suorituksensa edelleen. Hallituksen esityksen (360/1992) mukaan tällainen tilanne voi olla esimerkiksi silloin, kun kuluttajan saaman suorituksen virheellisyys johtuu vähittäismyyjän antamista totuudenvastaisista tiedoista.[242] Säännöksen soveltuminen ei sen sanamuodon perusteella edellytä, että vähittäismyyjän tietoja voitaisiin pitää totuudenvastaisina. Aiemman suoritusportaan vastuu rajautuu pois jo sillä perusteella, että vähittäismyyjä on jollain tavalla laajentanut virheen määrittelyä verrattuna aiemman suoritusportaan sitoutumiseen, ja kuluttajan vaatimukset perustuvat tähän laajentumaan.[243]

[237] Norros 2007 s. 286.
[238] Norros 2007 s. 288.
[239] Ståhlberg 1993 s. 142–143.
[240] Norros 2007 s. 288.
[241] Norros 2007 s. 296.
[242] HE 360/1992 vp. s. 75.
[243] Norros 2007 s. 294.

KSL 5:31.2 §:n 3 kohdan ja 8:35.2 §:n 3 kohdan mukaan aiempi suoritusporras ei ole vastuussa ”siltä osin kuin vaatimus koskee hinnanalennusta tai kauppahinnan palauttamista ja ylittää määrältään sen, mitä kyseisen elinkeinonharjoittajan oma sopijapuoli olisi voinut vaatia samalla perusteella, jos näiden välisen sopimuksen mahdollisia rajoittavia ehtoja ei oteta huomioon”. Lainkohtien mukaan aiempi suoritusporras voi vedota hinnanalennus- tai palautusvaatimuksen yhteydessä itsensä ja välittävän lenkin relaatiossa sovellettavaan lainsäädäntöön ja yleisiin periaatteisiin, mutta ei heidän välillään vaikuttaviin sopimusehtoihin.[244]

Lainsäädännön[245] perusteella kysymykseen 3) on vastattava myöntävästi ainakin suoritusta määrittelevien ehtojen osalta. Myös yleisessä tilanteessa aiemmalla suoritusportaalla tulee olla lähtökohtaisesti oikeus vedota niihin suoritusmääritelmiin, joista hän on sopinut välittömän sopimuskumppaninsa kanssa. Reaalinen harkinta puoltaa osaltaan aiemman suoritusportaan vetoamisoikeutta. Jos aiemman suoritusportaan virhevastuu irrotettaisiin hänen itsensä hyväksymistä suoritusmääritelmistä, suorituksen vastuuriski muodostuisi vaikeasti ennakoitavaksi.[246]

KKO:n ratkaisussa 1988:11 oli kyse puhdaspiirteisestä sopimusketjusta, jossa teräslevyjen virheellisyys aiheutti vahinkoa loppukäyttäjälle. Loppukäyttäjä vaati vahingonkorvausta levyjen valmistajalta, joka ilmoitti vastaavansa levyjen virheellisyydestä omien toimitusehtojensa mukaisesti, vaikka ei katsonutkaan olevan kantajaan sopimussuhteessa. Ehtojen mukaan valmistaja ei ollut vastuussa levyjen virheellisyydestä johtuvista vahingoista. KKO katsoi, että jutussa ei ollut esitetty lakiin perustuvia syitä valmistajan vastuun ulottamiseen yli toimitusehtojen. Valmistajalla oli näin ollen oikeus vedota itsensä ja välittävän lenkin väliseen normiin suhteessa loppukäyttäjään. Ratkaisun lopputulos perustui kuitenkin puhtaasti kaksiasianosaissuhteen rajoitukseen eikä valmistajan oikeuteen vedota omiin vastuunrajoituksiinsa suhteessa loppukäyttäjään, minkä johdosta ratkaisuun ei sisälly selkeää oikeusohjetta kysymyksen 3) arviointiin.[247]

[244] Norros 2007 s. 295.
[245] ks. KSL 5:31 §:n ja 8:35 §:n lisäksi AsKL 5:3 § ja MK 2:26 §, jotka koskevat myös kysymystä 3.
[246] Norros 2007 s. 298.
[247] Norros 2007 s. 301.

Kuluttajasuhteista poiketen liikesopimuksissa pääsääntönä voidaan pitää, että aiemmalla suoritusportaalla on yleisessä tilanteessa ainakin lähtökohtaisesti oikeus vedota kaikkiin sopimusehtoihin, jotka ovat voimassa suhteessa välittävään lenkkiin.[248]

Kysymys 4) Onko loppukäyttäjällä oikeus vedota aiempaa suoritusporrasta kohtaan itsensä ja välittävän lenkin väliseen normiin?

Kysymykseen 2) annetusta myöntävästä vastauksesta aiemman suoritusportaan lähtökohtaiseen oikeuteen vedota loppukäyttäjän ja välittävän lenkin relaation normeihin seuraa, että loppukäyttäjällä on ainakin osittainen vetoamisoikeus kysymyksessä 4) tarkoitettuun normistoon. Kuitenkin kysymykseen 2) annettu vastaus rajaa kysymyksessä 4) tarkoitettujen normien joukon niihin normeihin, joihin loppukäyttäjä voisi vedota myös välittävää lenkkiä kohtaan. Näin ollen kysymyksen 4) osalta pohdittavaksi jää, aiheutuuko loppukäyttäjän vetoamisoikeuteen sopimussisällöstä riippumattomia rajoituksia?[249]

Sopimussisällöstä riippumattomista rajoituksesta voidaan esimerkkinä mainita KSL 5:31.2 §:n 2 kohta ja 8:35.2 §:n 2 kohta. Lainkohtien mukaan aiempi suoritusporras ei ole vastuussa ”siltä osin kuin vaatimus perustuu muun kuin kyseisen elinkeinonharjoittajan antamaan sitoumukseen, joka asettaa ostajan parempaan asemaan kuin tämän luvun säännökset ilman mainittua sitoumusta”. Lain sanamuodosta seuraa, että kuluttajan kanneoikeus rajautuu KSL:n pakottavien säännösten mukaiseksi myös tilanteessa, jossa aiempi suoritusporras on sitoutunut väittävää lenkkiä kohtiaan ja tämä edelleen kuluttajaa kohtaan laajempaan vastuuseen kuin mitä laista seuraisi.[250]

Jos elinkeinonharjoittajien välisissä sopimuksissa sovellettaisiin KSL 5:31.2 §:n 2 kohtaa vastaavaa sääntöä, merkitsisi se sitä, että aiemman suoritusportaan vastuu voisi muodostua enintään niin laajaksi kuin se olisi välittävän lenkin ja loppukäyttäjän relaatiossa sovellettavan tahdonvaltaisen oikeuden perusteella, vaikka aiempi suoritusporras ja välittävä lenkki olisivat molemmat tahollaan sitoutuneet laajempaan vastuuseen. Koska kuitenkin tahdonvaltainen oikeus on vain lähtökohta, josta osapuolet voivat poiketa keskinäisillä sopimuksilla, ei vaikuta perustellulta alentaa kaikkia sopi-

[248] Hemmo 1998 s. 283, Kiiha 2002 s. 147–148 ja Mononen 2004 s. 250.
[249] Norros 2007 s. 302–303.
[250] Norros 2007 s. 303–304.

musketjun osapuolia sitovaa vastuutasoa välittömän sopimussuhteen ylittävässä vastuussa tahdonvaltaisen lain mukaiseksi.[251]

Loppukäyttäjällä on lähtökohtaisesti oikeus vedota aiempaa suoritusporrasta kohtaan kaikkiin niihin normeihin, jotka ovat voimassa hänen itsensä ja välittävän lenkin relaatiossa. Koska aiemmalla suoritusportaalla on pääsäännön mukaan oikeus vedota kaikkiin normeihin, jotka ovat voimassa kummassa tahansa sopimusketjun sopimuksessa, häntä ei tarvitse enää suojata sopimussuhteiden sisällöstä riippumattomilla rajoituksilla suhteessa loppukäyttäjän vetoamisoikeuteen. Ylimääräisistä rajoituksista seuraisi vain normipohjan tarpeeton monimutkaistuminen ja sopimusvapauden kaventuminen.[252]

Kysymys 1) Onko loppukäyttäjällä oikeus vedota aiempaa suoritusporrasta kohtaan aiemman suoritusportaan ja välittävän lenkin väliseen normiin?

Koska kysymykseen 3) on vastattava pääsääntöisesti myöntävästi, tulee myös kysymykseen 1) vastata samalla tavalla. Ei voitaisi pitää hyväksyttävänä, että aiempi suoritusporras voisi vedota itselleen edullisiin normeihin itsensä ja välittömän lenkin sopimussuhteessa, mutta loppukäyttäjällä ei olisi mahdollisuutta vedota omaksi eduksen saman sopimussuhteen normeihin.[253]

Kysymykseen 1) on siten vastattava myöntävästi ainakin siltä osin, kun vetoamisen tarkoituksena on puolustautua jotakin aiemman suoritusportaan esiin nostamaa vastuunrajoitusta vastaan. Esimerkiksi tällainen tilanne voi syntyä silloin, kun aiemman suoritusportaan ja välittävän lenkin sopimuksessa on yleinen vastuunrajoitusehto, josta kuitenkin on sovittu poikkeuksia tiettyjen erityistilanteiden varalta. Alkuperäisen sopimuksen velvoitetasapainon säilyminen edellyttää, että myös poikkeusehto on voitava ottaa huomioon.[254]

Toisaalta loppukäyttäjällä tulee olla vetoamisoikeus aiemman suoritusportaan ja välittävän lenkin väliseen normistoon vain tilanteessa, jossa loppukäyttäjä pyrkii rajoittamaan aiemman suoritusportaan vetoamisoikeutta saman sopimussuhteen normeihin. Sen sijaan loppukäyttäjä ei voi vedota kysymyksessä 1) tarkoitettuun normistoon laa-

[251] Norros 2007 s. 304–305.
[252] Norros 2007 s. 305.
[253] Norros 2007 s. 305–306.
[254] Norros 2007 s. 306.

jentaakseen aiemman suoritusportaan vastuuta siitä, mitä se olisi välittävän lenkin ja loppukäyttäjän välisen sopimuksen nojalla.[255]

# 4 VASTUUNRAJOITUSEHDOISTA LIIKESOPIMUKSISSA

## 4.1 Vastuunrajoitusehdot yritysten riskienhallinnan välineenä

Sopimuskumppanit voivat järjestää sopimuksin keskinäistä oikeussuhdettaan eräitä rajoituksia lukuun ottamatta. Sopimuksen merkitys syntyy siitä, että sopimus sitoo sen osapuolia. Sopimuksen sitovuus tarkoittaa, että sopimukseen sitoutunut henkilö on velvollinen tekemään sopimuksen sisällön mukaisen suorituksen. Jos sopimukseen sitoutunut henkilö ei täytä sopimuksen mukaista velvoitettaan, hänen tulee saattaa vastapuoli samaan taloudelliseen asemaan kuin missä tämä olisi ollut, jos sopimus olisi tullut oikein täytetyksi. Vastapuolelle aiheutunut vahinko korvataan sopimussuhteissa positiivisen sopimusedun mukaisesti.[256]

Liiketoimiin liittyvät kustannus- ja vastuuriskit jäävät helposti huomioimatta hinnoittelussa ja sopimusehdoissa. Sopimusrikkomuksesta voi aiheutua sopimuskumppanille monenlaista vahinkoa, kuten tuotannon häiriintymistä tai kateoston tarvetta kalliimmalla hinnalla. Kotimaisen ja pohjoismaisen irtaimen omaisuuden kaupasta sääntelee kauppalaki ja kansainvälisestä kaupasta sääntelee CISG. Molemmat lait asettavat myyjälle sopimusrikkomuksesta ankaria seurauksia. CISG on vahingonkorvauksen suhteen kauppalakia ankarampi, koska siinä ei erotella vahinkoja välittömiin ja välillisiin. Lait ovat kuitenkin tahdonvaltaisia, joten osapuolilla on mahdollisuus sopimuksin poiketa niiden säännöksistä. Vastuunrajoitusten käyttö on yksi merkittävä sopimustekninen keino poiketa dispositiivisesta laista.[257]

Sopimustekniikan kaikkein tärkein osa-alue on oman vastuun hallinta. Vastuun hallintaan kuuluvat laajassa mielessä kaikki sellaiset sopimustekniset menettelyt, joilla pyritään varmistamaan, ettei omien sopimusvelvoitteiden täyttäminen tai rikkominen ai-

[255] Norros 2007 s. 307.
[256] Saarnilehto 2005 s. 2.
[257] Nygren (Pohjonen toim.) 2002 s. 218–219.

heuta liian suuria kustannuksia tai muita vakavia seurauksia.[258] Sopimuksia edellyttävät ratkaisut yrityksen sisällä perustuvat liiketaloudellisiin näkökohtiin, ja sopimukset ovat vain välineitä toteuttaa ratkaisut oikeudellisesti sitovalla tavalla.[259]

Nygren jakaa sopimuksiin liittyvän riskienhallinnan neljään vaiheeseen. Ensimmäiseen vaiheeseen kuuluu riskien tunnistaminen, sillä ainoastaan tunnistettuja riskejä on mahdollista hallita. Yrityksessä tehtävä riskikartoitus on yksi keino riskien tunnistamisessa. Toisessa vaiheessa sopimuksiin liittyvät riskit arvioidaan. Arvioinnissa selvitetään, kuinka suuret taloudelliset menetykset riski toteutuessaan voi aiheuttaa, ja arvioidaan riskin toteutumistodennäköisyys. Kolmannessa vaiheessa riskejä pyritään käsittelemään sopimusoikeudellisin keinoin, joita ovat muun muassa riskin poistaminen, riskin pienentäminen, riskin siirtäminen ja riskin ottaminen. Riskienhallinnan neljänteen vaiheeseen kuuluu riskienhallinnan toiminnan seuraaminen, joka pitää sisällään muun muassa riskikartoituksen säännöllisen päivittämisen vastaamaan yrityksen muuttuneita olosuhteita.[260]

Vastuun rajoittaminen sijoittuu sopimusoikeudellisissa keinoissa riskin pienentämisen alueelle. Riskin pienentämisessä on kyse siitä, että vaikka riskiä ei täysin voida poistaa, sitä voidaan kuitenkin pienentää muun muassa laadukkaalla sopimustoiminnalla. Sitoumusten ja sopimustoiminnan laatua voidaan parantaa laatimalla yritykselle sopimuspolitiikka ja huolehtimalla sen toteutuksesta, sekä kouluttamalla henkilöstöä uudenlaiseen toimintaan.[261]

Pelkästään vastuuta rajoittavien ehtojen ottaminen sopimukseen ei ole riittävää vastuuriskien hallinnassa. Vastuunrajoitusten käyttö ei ole kaikissa tilanteissa mahdollista, ja eivätkä ne ole ainoa keino hallita vastuuta.[262] Hemmon mukaan vastuuriskien hallinta koostuu seuraavista osa-alueista: suoritusvelvollisuuden sisältöä koskevat ehdot, ylivoimaista estettä tai muuta vastuusta vapauttavaa seikkaa koskevat ehdot, korvattavia vahinkoja ja vastuun enimmäismäärää määrittelevät ehdot, velkojan käytössä olevat muut oikeuskeinot kuin vahingonkorvaus sekä exit-tyyppiset ehdot, joiden turvin osapuoli voi irrottautua tarpeen vaatiessa sopimuksesta tekemättä suori-

[258] Hemmo 2005 s. 244.
[259] Hoppu – Hoppu 2007 s. 120.
[260] Nygren (Pohjonen toim.) 2002 s. 223–229.
[261] Nygren (Pohjonen toim.) 2002 s. 226–227.
[262] Saarnilehto 2005 s. 3.

tusta.[263] Tässä tutkielmassa keskitytään kuitenkin vastuun hallintakeinoista nimenomaisesti vastuunrajoitusehtoihin.

## 4.2 Vastuunrajoitusehdot vahingonkorvausvastuun hallinnassa

Vastuunrajoitusehdolla tarkoitetaan sopimusehtoa, jolla sopimusosapuolien vahingonkorvausvastuuta supistetaan siitä, mikä se olisi dispositiivisen oikeuden mukaan.[264] Sopimusoikeudessa vallitsee laaja sopimusvapaus, joka ilmenee muun muassa siinä, että osapuolet voivat itse päättää sopimussuhteessaan noudatettavista säännöistä.[265] Sopiminen velallisen vahingonkorvausvastuun rajoittamisesta kuuluu niin ikään osapuolten sopimusvapauden piiriin. Sopimusperusteisilla järjestelyillä voidaan joko muuttaa vastuun syntyedellytyksiä dispositiivisen oikeuden mukaisista tai jättää kokonaan tietyt vahingot korvausvastuun ulkopuolelle.[266]

Sopimustoiminnassa varsin tavanomainen tapa rajoittaa sopimusrikkomuksesta seuraavaa korvausvastuuta on käyttää vastuunrajoitusehtoja. Vastuunrajoituksien keskeinen merkitys ilmenee siitä, että niiden avulla voidaan toteuttaa osapuolten kannalta tarpeellisia ja yleisesti hyväksyttäviä päämääriä. Vastuunrajoituksilla voidaan esimerkiksi pyrkiä selventämään sopimuspuolten vastuunjakoa tai toisaalta kohdistamaan vahinkoriskejä niin, että vastuun kantaa se osapuoli, joka voi helpommin ja edullisemmin suojautua vahinkoa vastaan.[267]

Vastuunrajoitusehtojen käyttöä pidetään rationaalisen, toimivan ja taloudellisesti tehokkaan sopimustodellisuuden välineenä.[268] Vastuunrajoitusehtojen eräs hyväksyttävä tarkoitus on suojata velallista sellaiselta korvausvastuulta, joka muodostuisi liian laajaksi suhteessa hänen vastuunkantokykyynsä. Tällainen tilanne voi aktualisoitua muun muassa niissä tilanteissa, joissa velallinen käyttää runsaasti itsenäisiä täytäntöönpanoapulaisia. Koska vastuunrajoitusten käyttäminen vähentää velallisen vastuuriskiä, niiden käyttämisen pitäisi ainakin periaatteellisella tasolla johtaa velallisen tarjoamien suoritusten hintojen alenemiseen.[269] Sopimuskumppanit voivat solmia sopimuksen turvallisemmista lähtökohdista, kun vastuu on etukäteen mitoitettu talou-

[263] Hemmo 2005 s. 245.
[264] Virtanen DL 2005 s. 493.
[265] Saarnilehto 2005 s. 5.
[266] Hemmo 1994 s. 272.
[267] Hemmo 1994 s. 272–273.
[268] Virtanen DL 2005 s. 494.
[269] Hemmo 1994 s. 273.

dellisesti järkeväksi ennakoimalla riskit ja ottamalla sopimukseen sitä indisoivia vastuunrajoitusehtoja kuin, jos vastuuta ei ole lainkaan omaehtoisesti rajoitettu. Vastuunrajoituksilla on näin ollen suuri merkitys toimivan elinkeinoelämän suhteen.[270]

Vastuunrajoituksia arvioitaessa on huomioitava, että sopimusperusteisessa vahingonkorvauksessa ei korvata kuin niin sanonut ennakoidut vahingot.[271] Ennakoitavia ja siten korvattavia vahinkoja ovat vahingot, jotka sopimusta solmittaessa vallinneiden olosuhteiden mukaan olivat ennalta arvattavia ja sopimusrikkomuksesta johtuvia tavanomaisia seurauksia.[272]

Vapautta sopia vastuusta ja vahingonkorvausvelvollisuudesta on kuitenkin rajoitettu silloin, kun vahinkoa aiheutetaan törkeällä huolimattomuudella tai tahallisuudella.[273] Laki voi tietyissä tilanteissa kieltää vastuun rajoittamisen niin sanotuilla pakottavilla säännöksillä, joista osapuolet eivät voi sopimusvapaudenkaan puitteissa sopia toisin. Lisäksi lainsäädännössä on pakottavia säännöksiä vahingonkorvausvastuusta heikomman sopimuspuolen suojaamiseksi.[274]

Vastuunrajoitusehtoja laadittaessa on syytä selvittää, mitkä ovat ne riskit, joita vastaan halutaan suojautua, ja vastaavasti millaisiin riskeihin vastapuolen voidaan antaa suojautua. Lisäksi on syytä selvittää vastuurajoitusehdon merkitys sopimuksen kannalta, koska yleensä riskin siirtäminen toiselle osapuolelle vaikuttaa muihin sopimusehtoihin, kuten sovittavaan vastikkeeseen.[275]

Saarnilehto käyttää nimitystä varsinaiset vastuunrajoitusehdot niistä sopimusehdoista, joilla rajoitetaan sopijapuolten vastuuta sopimusrikkomuksen varalta. Vastuunrajoitusehto voi koskea sopimusvastuuta kokonaisuudessaan eli kaikkia niitä tapauksia, joissa sopijapuoli sopimuksen rikkomisen perusteella saattaa olla velvollinen korvaamaan vastapuolen vahingon. Tällöin puhutaan niin sanotusta yleisestä vastuunrajoituksesta. Vastuuta on voitu rajoittaa myös vain jossakin suhteessa, jolloin puhutaan erityisestä vastuunrajoituksesta.[276]

[270] Hemmo 1994 s. 302–303.
[271] Hemmo 1994 s. 144–145.
[272] Virtanen DL 2005 s. 494.
[273] Hemmo 2009 s. 485.
[274] Hemmo 1994 s. 272.
[275] Saarnilehto 2005 s. 11.
[276] Saarnilehto 2005 s. 6.

Saarnilehdon mukaan yleiset vastuunrajoitukset voivat olla muun muassa seuraavanlaisia:

Ensinnäkin niissä voidaan rajoittaa vastuuta korvausperusteen avulla.

> ”Sopijapuoli vastaa vain törkeällä tuottamuksellaan ja tahallaan aiheuttamistaan vahingoista.”
>
> ”Sopijapuoli ei vastaa vahingoista, jotka ovat aiheutuneet ylivoimaisesta esteestä tai muusta vastaavasta vaikeudesta.”[277]

Toiseksi niissä voidaan sopia korvausvastuulle yläraja.

> ”Sopijapuolen korvausvastuun yläraja on 500 000 euroa.”
>
> ”Vahingonkorvaus on enintään sopijapuolen kokonaispalkkion suuruinen.”
>
> ”Sopijapuoli voi vaatia korvausta kärsimästään vahingosta enintään 15 prosenttia kauppahinnasta.”[278]

Sopimuksessa voidaan vahvistaa korvausvastuulle enimmäismäärä, joka voi olla kiinteä summa tai se voidaan sitoa vastasuorituksen määrään tai sen osaan. Kiinteämääräiset tai vastasuoritukseen sidotut rajoitusehdot saattavat rajata vastuun varsin suppeaksi suhteessa siihen vahinkoriskiin, minkä sopimusrikkomus voi toiselle osapuolelle aiheuttaa. Lisäksi ehdot ovat usein muotoiltu niin, että ne kattavat sekä välittömät että välilliset vahingot. Tästä johtuen niiden käyttöön sisältyy riski siitä, että niihin voidaan kohdistaa kohtuuttomuusarvioita.[279]

Korvausmäärää koskevilla vastuunrajoituksilla ei ole vaikutusta korvausvastuun edellytyksiin. Rajoitetun vastuun edellytyksenä on normaalien vastuuperusteiden täyttyminen kuten myös aiheutuneen vahingon näyttäminen toteen. Vastuunrajoitusehto on tässä suhteessa velallisen eduksi vaikuttava sopimusmääräys.[280]

Kolmanneksi niissä voidaan rajoittaa korvaus koskemaan vain määrätynlaisia vahinkoja.

> ”Sopijapuoli ei vastaan epäsuorista tai välillisistä vahingoista.”
>
> ”Sopijapuoli vastaa vain suoranaisista tai välittömistä vahingoista.”[281]

[277] Saarnilehto 2005 s. 6.
[278] Saarnilehto 2005 s. 7.
[279] Hemmo 2005 s. 247–248.
[280] Hemmo II 2003 s. 283.
[281] Saarnilehto 2005 s. 7.

Korvattavien vahinkojen sisältöä tai laajuutta koskevilla rajoitusehdoilla suljetaan joko tietyt vahinkolajit kokonaan korvausvastuun ulkopuolelle tai niissä asetetaan korvausvastuulle enimmäismäärä. Välillisten vahinkojen sulkeminen korvausvastuun ulkopuolelle on yksi kaikkein tyypillisimmistä rajoitusehdoista. Välillisten vahinkojen käsite ei kuitenkaan ole aivan yksiselitteinen, jolloin sopimuksen laadinnassa on syytä aina täsmentää, mitä välillisillä vahingoilla kyseisessä sopimuksessa tarkoitetaan.[282]

Neljänneksi niissä voidaan rajoittaa vastuuta ajallisesti.

> ”Sopijapuolen vastuu on voimassa, kunnes hänen suorittamansa suunnittelutehtävän perusteella työ on hyväksytty työnsuorittajan takuuajan vakuuden vapauttavan tai sitä vastaavan tarkastuksen perusteella. Ellei tällaista takuuaikaa ole määritelty, vastuu päättyy vuoden kuluttua suunnittelukohteen valmistumisesta.”[283]

Viidenneksi niissä voidaan rajoittaa vastuuta niin, ettei vastuuta synny, jos toimituksen vahinkoa aiheuttava sopimusrikkomus on vain lyhytaikainen.

> ”Sopijapuoli vastaa syntyneistä vahingoista vain, jos sopimusrikkomusta ei ole saatu määräajassa korjatuksi.”[284]

Vastaavasti vastuu voidaan rajoittaa vähäisten sopimusrikkomusten osalta, jolloin määrällisesti vähäiset vahingot jäävät osapuolten itsensä kannettaviksi.[285]

Erityisestä vastuunrajoituksesta on kyse silloin, kun vastuunrajoitusehto koskee vain joitakin, sopimuksessa tarkasti määriteltyjä sopimusrikkomuksia. Erityisiä vahinkotilanteita koskevat voivat olla sisällöltään edellä yleisten vastuunrajoitusehtojen yhteydessä kuvattujen kaltaisia. Lisäksi niissä on selostus siitä tilanteesta tai vahinkotyypistä, jota rajoitus koskee sekä siitä, miten korvausvastuuta rajoitetaan siinä tilanteessa.[286]

## 4.3 Vastuunrajoitusehdon tuleminen osaksi sopimusta

Kun vastuunrajoitusehdosta on sovittu yksilöllisesti, sen sopimuksen osaksi tulemiseen ei yleensä liity erityistä ongelmaa. Vastuunrajoitusehdon sitovuus arvioidaan tällöin sopimuksen tulkinnan ja mahdollisen kohtuullisuusarvioinnin avulla.[287] Vas-

[282] Hemmo 2005 s. 246.
[283] Saarnilehto 2005 s. 7.
[284] Ibid.
[285] Ibid.
[286] Saarnilehto 2005 s. 8.
[287] Hemmo 1994 s. 276.

tuunrajoitusehdot sisältyvät kuitenkin usein toisen osapuolen yleisesti sopimuksissaan käyttämiin vakioehtoihin. Vakiosopimuksella tarkoitetaan sopimusta, joka joltakin osalta solmitaan käyttämällä vakioehtoja. Vakioehdoille tunnusomaista on, että ne laaditaan käytettäväksi useissa yksittäisissä sopimuksissa ja myöhempiä sopimussuhteita silmällä pitäen. Niitä on tarkoitus käyttää monien eri sopimuskumppanien kanssa.[288]

Erilaisia vakioehtoja voidaan erottaa sillä perusteella, kuka ehdot on laatinut. Oikeudellisesti merkityksellisessä jaossa on erotettava yksipuolisesti laaditut standardiehdot ja yleiset sopimusehdot, jotka ovat osapuolten tai heitä edustavien tahojen yhdessä laatimat (agreed documents). Vakiosopimuksia koskeville normeille ominaisten ehtojen sitovuuskontrolli liittyy lähinnä yksipuolisesti laadittuihin sopimusehtoihin. Osapuolten vaikutusmahdollisuuksissa ja voimatasapainossa olevia eroja on yksipuolisesti laadittujen ehtojen osalta pyritty tasoittamaan säätämällä normeja koskien vakioehtojen liityntää, ankaria ja yllättäviä ehtoja, tulkintaa ja sovittelua.[289]

Vakioehdot on otettava osaksi sopimusta, jos halutaan niiden tulevan sovellettavaksi sopijapuolten välisessä suhteessa. Ongelman muodostavat yleensä ne vakioehdot, joihin sopimuksessa on viitattu, mutta joita ei siihen ole liitetty, ja joita osapuoli ei ole tuntenut eikä hänen olisikaan pitänyt tuntea.[290]

Monissa tapauksissa vakioehtojen sitovan vaikutuksen arviointi jää riippuvaiseksi in casu -ratkaisusta, jolloin huomioon otettaan yksittäistapauksen olosuhteet. Yksittäistapauksen arvioinnissa vakioehtojen sisältö on yksi tekijä, jolle voidaan antaa merkitystä. Mitä epätasapainoisempia ehdot ovat suosien niiden käyttäjää, sitä suurempia vaatimuksia voidaan asettaa, jotta ehdot tulisivat vastapuolta sitoviksi.[291]

Merkittävä vakioehtojen sitovuutta rajoittava normi on yllättäviä ja ankaria ehtoja koskeva korostamisvaatimus. Opin yllättävistä ja ankarista ehdoista mukaan vakioehtoihin sisältyvä ehto, joka on vastapuolen kannalta ankara ja yllättävä, ei tule sopimuksen osaksi, ellei siitä ole erityisesti huomautettu vastapuolelle tai sitä muuten ole korostettu ennen sopimuksen päättämistä.[292]

[288] Wilhelmsson 2008 s. 35–36.
[289] Hemmo I 2003 s. 146.
[290] Saarnilehto 2005 s. 19.
[291] Wilhelmsson 2008 s. 67.
[292] Hemmo I 2003 s. 162.

Toisen osapuolen vakioehtoihin sisältyvät vastuunrajoitusehdot ja erityisesti vastuun kokonaan poissulkevat vastuuvapausehdot ovat tyypillisesti vaikutuksiltaan ankaria ja yllättäviä sopimusrikkomukseen syyllistyneen osapuolen kannalta. Oppi ankarien ja yllättävien ehtojen korostamisvaatimuksesta on vahvemmin liitetty kuluttajasuhteisiin, mutta sen vaikutukset voivat yksittäistapauksissa ulottua myös yritysten välisiin liikesuhteisiin. Ainakin niissä tilanteissa, joissa sopimuskumppanina on pienyrittäjä, korostuu korostamisvaatimuksen merkitys.[293]

## 4.4 Vastuunrajoitusehtojen tulkinta, kohtuuttomuus ja sovittelu

### 4.4.1 Vastuunrajoitusehtojen tulkinta

Sopimuksen osaksi tulleiden vastuunrajoitusehtojen merkitys voi kaventua sopimuksen tulkintaa koskevia periaatteita sovellettaessa, koska ne vaikuttavat usein vastuunrajoitusehtojen tehokkuutta heikentäen.[294] Tavallista on, että vastuunrajoitukseen vetoava osapuoli on itse laatinut kyseisen ehdon, jolloin epäselvyyssäännön mukainen tulkinta vaikuttaa ehdon vaikutuksia rajoittavasti.[295]

Epäselvyyssäännön mukaan epäselvää sopimusehtoa on tulkittava sen laatijan vahingoksi. Sääntöä sovelletaan erityisesti vakioehtoihin, mutta sitä voidaan soveltaa myös muihin sopimusehtoihin. Vakioehtojen yhteydessä epäselvyyssäännön soveltamisella pyritään nimenomaisesti heikommassa asemassa olevan osapuolen suojeluun, koska vakioehdot on yleensä muotoillut vahvempi sopijapuoli.[296] Epäselvyyssäännön soveltamisesta seuraa, että epäselvissä tapauksissa ehtoja on tulkittava tahdonvaltaisen oikeuden mukaisesti.[297]

Vastuunrajoitusehtojen merkitystä voi heikentää niihin yhdistetty suppean tulkinnan vaatimus.[298] Suppean tulkinnan mukaan vastuuta rajoitetaan vain siltä osin kuin ehdossa on mainittu. Vastuunrajoitusta ei tule näin ollen laajentaa koskemaan niitä vahinkoja, jotka jäävät ehdon sanamuodon ulkopuolelle.[299] Suppean tulkinnan periaate

[293] Hemmo 2005 s. 101–102.
[294] Hemmo 1994 s. 283.
[295] Hemmo II 2003 s. 286.
[296] Saarnilehto (Saarnilehto toim.) 2012 s. 452.
[297] Wilhelmsson 2008 s. 102.
[298] Hemmo II 2003, s. 286.
[299] Saarnilehto 2005 s. 13.

ilmenee korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 1992:178 perusteluissa, joiden mukaan: ”Yleisenä tulkintaperiaatteena on, että vastuuvapautumislausekkeita on tulkittava suppeasti, etenkin jos ne ovat yksipuolisesti laadittuja ja sisällöltään epäselviä ja ylimalkaisia.”

Suppean tulkinnan periaate eroaa epäselvyyssäännöstä siinä suhteessa, että siinä sopimusehdon laatijalla ei ole välitöntä merkitystä.[300] Suppean tulkinnan periaatteella onkin merkitystä silloin, kun osapuolten välillä ei vallitse tällaista laatimisasetelmaa, vaan sopimuksessa sovelletaan alan yleisiä ehtoja.[301]

Vastuunrajoitusehto saattaa tulla sivuutetuksi sillä perusteella, että sen katsotaan olevan ristiriidassa sopimuksen muun sisällön kanssa.[302] Tapauksessa KKO 2003:26 yleisiin sopimusehtoihin sisältynyt rajoitusehto, jonka mukaan konsultin vastuu oli rajoitettu palkkion määrään, jäi vaikutuksettomaksi, kun tulkinnassa otettiin huomioon sopimuksen sisältämä määräys, jonka mukaan konsultti sitoutui pitämään voimassa määrältään olennaisesti suuremman vastuuvakuutuksen. KKO katsoi vastuuvakuutuksen vakuutusmäärää koskeneen ehdon antaneen tilaajalle perustellun aiheen olettaa vahingonkorvausvastuun ylärajan olevan konsultin perimää palkkiota suuremman.

Vastuunrajoituksia ei voida kiertää sillä, että vaatimus perustettaisiin sopimuksen ja sopimusoikeudellisten sääntöjen sijasta vahingonkorvauslakiin tai muihin yleisiin korvausperiaatteisiin. Jos vastuunrajoitusehdot olisi mahdollista sivuuttaa vetoamalla sopimuksenulkoiseen vastuuseen, osapuoli voisi vedota sopimuksen kannalta edulliseen sisältöön, mutta toisaalta välttää oikeuksiaan kaventavien sopimusmääräysten vaikutuksen. Tällaista lopputulosta voitaisiin pitää suoritustasapainon kannalta epätoivottavana.[303]

### 4.4.2 Vastuunrajoitusehtojen kohtuuttomuus ja sovittelu

Vastuunrajoitusehtoihin voi sopimusvelkojien kannalta liittyä kohtuuttomuusongelmia. Vahvemmassa sopimuksentekoasemassa ollut osapuoli on voinut sanella sopimukseen omaa vastuutaan rajoittavia ehtoja, ilman että heikommassa asemassa olevalla

[300] Hemmo 1994 s. 285.
[301] Hemmo I 2003 s. 653–654.
[302] Hemmo II 2003 s. 286.
[303] Hemmo 1998 s. 333–336.

osapuolella on ollut mahdollisuutta puuttua tähän. Mahdollista on myös, ettei toinen osapuoli ole kiinnittänyt huomiota epätodennäköisenä pitämäänsä sopimuksen vaikutuksia koskeviin rajoitusehtoihin. Vastuunrajoitusehtojen vaikutus voi olla yksipuolista, koska ne on usein otettu sopimukseen ainoastaan suoritusvelvollisen edun vuoksi. Toisaalta suoritusvelvollisen vastuun rajoittaminen saattaa vaikuttaa suorituksen hintaan, jolloin edellisempi hinta kompensoi suoritusvelvollisen hyväksi annettua vastuunrajoitusta.[304]

Vastuunrajoitusehtojen sitovuus voi estyä velkojaa suojaavien normien vaikutuksesta. Tehokkaimmin voidaan puuttua vastuunrajoitusten sitovuuteen velallisen korvausvastuuta koskevalla pakottavalla sääntelyllä. Näissä tilanteissa vastuunrajoitusehto on aina sitomaton ja vahingonkorvausvastuun perusteet ja sisältö määräytyvät suoraan lakien mukaan.[305]

Vastuunrajoitusehto voi tulla syrjäytetyksi myös OikTL 36 §:n mukaisen sopimuksen kohtuullistamisen perusteella. Oikeustoimilain 36 §:ää koskevassa hallituksen esityksessä (247/1981) on todettu, että erilaisia vastuunvapauslausekkeita pidetään tyypillisenä esimerkkinä ehdoista, joiden osalta kohtuullistaminen voi usein tulla kysymykseen. Oikeustieteessä on yleisesti katsottu, ettei sopimuksella voida pätevästi vapautua oman törkeän huolimattomuuden seurauksista. Lievää huolimattomuutta koskeva vastuunvapauslauseke on lähtökohtaisesti pätevä, mutta sitä on usein aiheellista kohtuullistaa. Kohtuullistaminen voi tulla kyseeseen varsinkin niissä tilanteissa, joissa sopimuspuoli on asemaansa hyväksikäyttäen pyrkinyt lieventämään omaa vastuutaan suorituksesta.[306]

Kohtuuttomien vastuunrajoitusehtojen käyttämiselle voidaan antaa yleinen kielto elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä annetun lain 1 §:n perusteella. Säännöksen tarkoituksena on suojata ensisijaisesti pieniä yrityksiä kohtuuttomia sopimusehtoja vastaan. Myös muut yritykset saatavat joissakin tapauksissa olla sopimuskumppaniinsa nähden sellaisessa asemassa, että ne tarvitsevat erityistä suojaa kohtuuttomia sopimusehtoja vastaan.[307]

Elinkeinonharjoittajilla ei yleensä ole yhtä voimakasta oikeussuojan tarvetta kuin kuluttajalla. Kuitenkin elinkeinonharjoittajien piirissä on ammatinharjoittajia ja muita

[304] Hemmo II 2003 s. 283.
[305] Hemmo II 2003 s. 284.
[306] HE 247/1981 vp. s. 15.
[307] HE 39/1993 vp. s. 6–9.

pienyrittäjiä, joiden suojan tarve tuotannollisten hyödykkeiden vaihdannassa on usein lähellä kuluttajien suojan tarvetta kulutushyödykkeiden vaihdannassa. Lisäksi elinkeinonharjoittajat voivat olla sopijapuoleensa nähden siinä määrin heikommassa asemassa, että he voivat tarvita erityistä suojaa kohtuuttomia sopimusehtoja vastaan. Monilla aloilla elinkeinonharjoittajilla on vähän, jos lainkaan, mahdollisuuksia valita sopimuskumppaninsa.[308]

SopEhtoL:lla ei haluta puuttua keskenään tasavertaisessa asemassa olevien elinkeinonharjoittajien välisiin sopimuksiin, vaan heidän tulee voida järjestää sopimussuhteensa haluamallaan tavalla ilman ulkopuolisen tahon puuttumista käytettäviin sopimusehtoihin. SopEhtoL 1 § on tarkoitettu sovellettavaksi kaiken tyyppisiin elinkeinotoiminnassa käytettyihin varallisuusoikeudellisiin sopimuksiin, joten siitä ilmenevä kielto koskee sekä vakiosopimuksiin sisältyviä yleisiä sopimusehtoja että yksilöllisesti sovittuja sopimusehtoja. Toisaalta laki sovelletaan vain sellaisten sopimusehtojen käyttöön, joita käytetään tai on tarkoitus käyttää useammassa kuin yhdessä sopimuksessa. Jos kysymyksessä ei ole useiden elinkeinonharjoittajien välisissä sopimuksissa käytettävä ehto, elinkeinonharjoittajan tulee OikTL 36 §:n nojalla saattaa sopimusehdon kohtuuttomuus tutkittavaksi.[309] Käytännössä SopEhtoL on jäänyt vähämerkitykselliseksi, koska sitä on oikeuskäytännössä sovellettu vain harvoissa tapauksissa.[310]

Vastuunrajoitusehtojen kohtuullisuutta arvioitaessa voidaan ottaa vertailukohdaksi dispositiivisen oikeuden sisältö. Vastuunrajoituksen vaikutuksia voidaan tarkastella siten, millainen korvausoikeus velkojalla olisi ilman vastuuta rajoittavaa sopimusehtoa. Mitä vähemmän vastuunrajoitusehto kaventaa velallisella tahdonvaltaisen oikeuden mukaista korvausvelvollisuutta, sitä enemmän vaaditaan perusteita kohtuuttomuusväitteen tueksi.[311]

Jos vastuunrajoitusehdolla poiketaan olennaisesti tahdonvaltaisesta oikeudesta, esimerkiksi rajaamalla välilliset vahingot korvausvastuun ulkopuolelle tai vahvistamalla korvattavalle vahingolle enimmäismäärä, ehdon kohtuullisuutta arvioidaan koko sopimuksen sisältö huomioiden. Kohtuusarvioinnissa voidaan ottaa huomioon sopi-

[308] HE 39/1993 vp. s. 5–6.
[309] HE 39/1993 vp. s. 8.
[310] ks. MT 2001:014, MAO 634/09, MAO 42/10, MAO 236/10 ja MAO 610/10.
[311] Hemmo 1994 s. 293.

muksen alkuperäisen tasapainoisuuden lisäksi sopimusrikkomukseen johtaneet syyt ja erityisesti velallisen menettelyn tuottamuksellisuus.[312]

Vastuun rajoittaminen voi monissa tapauksissa olla tasapuolista ja taloudellisesti tehokasta, ja tämän vuoksi vastuunrajoitusehtojen hyväksyttävyyttä arvioitaessa on huomioitava niihin liittyvät edut. Velallisen voi olla vaikea arvioida kaikkia velkojalla olevia vahinkoriskejä, koska hän ei tiedä velkojan toimintasuunnitelmista ja muiden kanssa tekemistä sopimuksista. Velkojalla saattaa olla käyttökelpoisia keinoja, joilla hän voi suojautua vahinkoriskeiltä, kuten riittävän varaston ylläpitäminen, lyhyisiin toimitusaikoihin sitoutumisen välttäminen tai vakuuttaminen. Velallinen voi joutua korvausvelvolliseksi sopimusperusteisten vastuunormien niukkojen vapautumisperusteiden vuoksi, vaikka hänen suorituksensa häiriintyminen voi johtua ulkopuolisista tekijöistä, jotka kuitenkaan eivät ole riittäviä suoritusvelvollisuudesta vapauttamiseksi.[313] Kohtuusarvioinnissa voidaankin huomioida, millaiset mahdollisuudet sopimusosapuolilla on vahinkojen välttämiseen tai niitä koskevan vastuun kanavoimiseen.[314]

Vastuunrajoitusehtoja sisältävän sopimuksen kohtuullisuutta arvioidaan tapauskohtaisesti. Jos sopimus katsotaan epätasapainoiseksi sopimuksen ulkoisesta tekijästä johtuen, sopimusta voidaan sovitella.[315] Vastuunrajoitusehtojen kohtuullisuutta arvioitaessa voidaan OikTL 36 §:n mukaan huomioida sopimuksen sisältö kokonaisuudessaan. Tällöin arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota myös niihin seikkoihin, jotka ovat vaikuttaneet sopimuksen syntymiseen ja sisällön muodostumiseen. Sovittelu tulee kyseeseen yleisemmin tilanteissa, joissa sopimusehtojen epätasapainoisuus on selvä, ja sen voidaan olettaa johtuneen sopimuspuolten asemassa ja asiantuntemuksessa vallinneesta merkittävästä erosta.[316]

Liikesuhteissa vastuunrajoituksia ei tule, niiden positiiviset vaikutukset huomioon ottaen, katsoa kovinkaan helposti kohtuuttomiksi. Näin on erityisesti silloin, kun vastuunrajoitusehdon käyttämiselle on riskienhallintaan ja -jakoon liittyviä rationaalisia

[312] Hemmo 1994 s. 293–294.
[313] Hemmo II 2003 s. 284.
[314] Hemmo 1994 s. 294.
[315] Hemmo 1994 s. 296–297.
[316] Hemmo 1994 s. 297.

syitä, ja kaikkea sopimuksesta seuraavaa vastuuta ei kuitenkaan ole suljettu vastuunrajoitusehdoilla pois.[317]

### 4.4.3 Vastuunrajoitusehdon sovittelusta sopimusketjuissa

Sopimusehdon sovittelu voi sopimusketjutilanteessa tulla harkittavaksi ennemmin vastuuta rajoittavien kuin sitä laajentavien ehtojen yhteydessä. Lisäksi aloitte sovittelulle voi tulla pikemmin loppukäyttäjältä kuin aiemmalta suoritusportaalta. Jälkimmäinen johtuu siitä, että aiemman suoritusportaan vastuun laajuus määräytyy hänelle edullisemman sopimussisällön mukaan. Aiempi suoritusporras voi välttää toisessa relaatiossa olevan sopimusehdon, joka johtaisi hänen kannaltaan laajaan vastuuseen, vetoamalla toisen sopimussuhteen sisältöön (itselleen edullisempaan sopimusehtoon). Sen sijaan loppukäyttäjällä ei yleensä ole mahdollisuutta tällaiseen valintaan, jolloin hänen näkökulmastaan vastuu määräytyy pääsääntöisesti vastuuvaikutuksiltaan suppeamman sopimussisällön mukaan.[318]

Näin ollen aiemmalla suoritusportaalle syntyy tarve esittää kohtuuttomuusväite vain silloin, jos molemmissa sopimussuhteissa on voimassa hänen kannaltaan kohtuuton ehto, kun taas loppukäyttäjän kannalta jo yksittäisenkin sopimuksen ehto voi aiheuttaa kohtuuttomuuden. Huomionarvoinen on myös se seikka, että aiemmalla suoritusportaalla on joka tapauksessa mahdollisuus vaatia suoraan vahingonkorvausvastuun sovittelua, jolloin sopimusehtojen soviteltavuutta ei välttämättä tarvitse edes pohtia silloin, kun kohtuuttomuuteen vetoava on aiempi suoritusporras.[319]

Pohdittaessa tietyn ehdon soviteltavuutta sopimusketjuasetelmassa, ehdon kohtuullisuutta voidaan arvioida kahdella tavalla. Kohtuullisuutta voidaan arvioida ensinnäkin alkuperäisten sopijapuolten relaatiossa ja toiseksi osana sitä normikokonaisuutta, jota sovelletaan ketjun ääripäiden välillä. Jälkimmäisen tarkastelutavan ongelmaksi muodostuu kuitenkin kohtuullisuusarvioinnin vertailukohdan puuttuminen, kun huomioidaan, että sovitteluharkinta on väistämättä sidoksissa kunkin sopimussuhteen olosuhteisiin (pois lukien tyyppikohtuuttomat sopimusehdot, joita on pidettävä kohtuuttomina kaikissa sopimussuhteissa). Sopimusehdon kohtuullisuuden arviointi edel-

[317] Hemmo 2009 s. 484.
[318] Norros 2007 s. 309.
[319] Norros 2007 s. 309–310.

lyttää sen vertaamista ehtoihin, joita voidaan pitää vastaavantyyppisissä sopimuksissa kohtuullisina.[320]

Norroksen tavoin myös Hemmo pitää sovittelun sidonnaisuutta ketjun sopimussuhteisiin pääsääntönä. Sopimusehtojen kohtuullisuutta tulee arvioida niiden todellisessa sopimusympäristössä. Hemmon mukaan kuitenkin tilanteessa, jossa ketjun osapuoli on tiennyt sopimusehtojensa saattavan muodostua kohtuuttomiksi jotakin ketjun myöhempää jäsentä kohtaan, sovittelu voisi olla mahdollista riippumatta siitä, miten ehtojen kohtuullisuutta arvioitaisiin kaksiasianosaissuhteessa.[321]

Norros katsoo, että sopimusketjuasetelman osapuoli voi vedota kolmatta kohtaan kaikkiin niihin sovitteluperusteisiin, joihin hän voisi vedota omaa sopimuskumppaniaan kohtaan. Lisäksi hän voi vedota niihin sovitteluperusteisiin, joihin välittävä lenkki voisi vedota ketjun toista ääripäätä kohtaan.[322]

## 4.5 Kvalifioidun tuottamuksen vaikutus vastuunrajoitusehtoihin

### 4.5.1 Yleistä

Velallinen ei yleensä voi vedota vahingonkorvausvastuutaan rajoittaviin sopimusehtoihin, jos hän on aiheuttanut suoritushäiriön tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella.[323] KKO on todennut ratkaisunsa 1993:166 otsikossa säännön oleva yleinen sopimusoikeudellinen periaate.[324]

Lisäksi sääntöä on pidettävä kansainvälisesti vakiintuneena.[325] Sääntö sisältyy UNIDROIT:n sopimusoikeusperiaatteiden 7.1.6 artiklan yleisempään lausumaan, jonka mukaan vastuunrajoituksiin ei voida vedota, jos vetoaminen olisi törkeästi kohtuutonta. Artikla voi tulla sovellettavaksi tilanteessa, jossa velallinen on menetellyt

[320] Norros 2007 s. 310.
[321] Hemmo 1998 s. 283 ja Norros 2007 s. 311.
[322] Norros 2007 s. 313.
[323] HE 247/1981 vp. s. 15.
[324] Hemmo 1994 s. 300, Hemmo II 2003 s. 287 ja Norros 2007 s. 340. KKO 1993:166 tapaus koski rahdinottajan tavaravastuuta aluksen puuttuvasta merikelpoisuudesta johtuneen lastin tuhoutumisen yhteydessä. Ratkaisun otsikossa lausuttiin: ”Kun rahdinottaja oli laiminlyönyt aluksen saattamisen merikelpoiseen kuntoon ennen matkan alkamista ja näin aiheuttanut vahingon törkeällä huolimattomuudellaan, hän oli yleisten sopimusoikeudellisten periaatteiden mukaan menettänyt oikeutensa vedota kansilastia koskevaan vastuunvapautuslausekkeeseen.”
[325] Hemmo II 2003 s. 287.

törkeän huolimattomasti.[326] Edelleen Euroopan sopimusoikeusperiaatteiden 8:109 artiklan mukaan vastuunrajoituksiin ei voida vedota, jos vetoaminen olisi hyvän tavan vastaista.[327]

Kvalifioituun tuottamukseen liittyvä vastuunrajoituskielto perustuu ajatukseen, että velallinen menettää mahdollisuutensa vedota kannaltaan edullisiin normeihin, jos hänen käyttäytymiseensä kohdistuva moite on riittävän vakava. Törkeän huolimattomuuden sisältö on miellytty kapea-alaiseksi. Usein esitetyn määrittelyn mukaan törkeästä huolimattomuudesta on kyse silloin, kun menettely on lähellä tahallisuutta tai saa aikaan epäilyksiä tahallisuudesta.[328] Vastuunrajoituksia, joissa suljetaan pois kvalifioidun tuottamuksen vaikutus, ei voida myöskään perustella hyväksyttävällä riskienhallintatarpeella.[329]

### 4.5.2 Sopimusketjun osapuolten kvalifioitu tuottamus

Sopimusketjuasetelmassa kysymykseksi nousee, miten sopimusketjun osapuolten kvalifioitu tuottamus vaikuttaa aiemman suoritusportaan mahdollisuuteen vedota ketjun vastuunrajoituksiin?[330]

Ensimmäiseksi voidaan pohtia tilannetta, jossa aiempi suoritusporras on menetellyt törkeän huolimattomasti, mutta välittävä lenkki ei. Voidaan katsoa, että tällöin aiempi suoritusporras menettää mahdollisuuden vedota itsensä ja välittävän lenkin välisiin sopimusehtoihin (kysymys 3) suhteessa loppukäyttäjään. Koska aiempi suoritusporras on itse sopinut näistä ehdoista välittävän lenkin kanssa, hänen on tullut ymmärtää, että vastuunrajoitukset jäävät soveltamatta, jos hän aiheuttaa suoritushäiriön törkeällä tuottamuksella. Edelleen kyseessä olevassa tilanteessa aiempi suoritusporras on ottanut riskin siitä, että jos hänen törkeällä tuottamuksella aiheutettu virheellinen suoritus aiheuttaa välittävälle lenkille korvausvastuun loppukäyttäjää kohtaan, välittävä lenkki voi esittää aiemmalle suoritusportaalle vaatimuksen heidän välisten vas-

[326] UNIDROIT-kommentaari 2004 s. 205.
[327] Euroopan sopimusoikeusperiaatteet.
[328] Hemmo II 2003 s. 288.
[329] Hemmo 1994 s. 302–303.
[330] Norros 2007 s. 341.

tuunrajoitusten estämättä. Näin ollen loppukäyttäjän tulisi voida vedota kvalifioituun tuottamukseen myös suoraan yli välittömän sopimussuhteen.[331]

Toiseksi voidaan pohtia menettääkö törkeän tuottamuksellisesti menetellyt aiempi suoritusporras vetoamisoikeutensa myös välittömän lenkin ja loppukäyttäjän välisiin ehtoihin (kysymys 2)? Ratkaisussa tulee huomioida se seikka, voisiko välittävä lenkki samassa tilanteessa vedota ehtoihin suhteessa loppukäyttäjään. Jos välittävän lenkin on mahdollista vedota näihin ehtoihin, aiemman suoritusportaan vetoamisoikeuden estyminen merkitsisi sitä, että loppukäyttäjä pääsisi aiempaa suoritusporras kohtaan parempaan asemaan kuin mihin hän voisi päästä suhteessa välittävään lenkkiin. Pääsääntöisesti kaksiasianosaissuhteen ylittävä vastuu on pyrittävä sitomaan niihin sopimusodotuksiin, joita loppukäyttäjällä on suhteessa välittävään lenkkiin.[332]

Kysymyksen 2 kohdalla tulee siten pohtia täytäntöönpanoapulaisen kvalifioidun tuottamuksen vaikutusta välittävän lenkin oikeuteen vedota omiin vastuurajoitusehtoihinsa suhteessa loppukäyttäjään. Täytäntöönpanoapulaisilla tarkoitetaan työntekijöitä ja itsenäisiä oikeushenkilöitä kuten esimerkiksi aliurakoitsijoita, joiden kanssa velallinen on tehnyt velvoitteidensa täyttämismahdollisuuksiin vaikuttavia sopimuksia. Tahdonvaltaisen oikeuden mukaan velallinen vastaa pääsääntöisesti täytäntöönpanoapulaistensa virheistä. Kuten jo edellä on todettu kontrolli- tai ekskulpaatiovastuusta vapauttavaksi perusteeksi ei ilman erityisiä edellytyksiä kelpaa se, että työntekijä tai velallisen apunaan käyttämä itsenäinen elinkeinonharjoittaja on virheellään aiheuttanut sopimusrikkomuksen.[333]

Täytäntöönpanoapulaisia koskeva velallisen laaja vastuu on johtanut siihen, että vastuuta täytäntöönpanoapulaisten kvalifioidulla tuottamuksella aiheuttamasta vahingosta on tarpeellista hallita vastuurajoitusehtojen avulla. Täytäntöönpanoapulaisten virheitä koskeviin vastuunrajoitusehtoihin on yleensä suhtauduttu hyväksyvämmin kuin velallisen omaa toimintaa koskeviin.[334] Velallisen on katsottu voivan vapautua täytäntöönpanoapulaisen tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella aiheuttaman vahingon korvaamisesta, sillä edellytyksellä, että velallinen ei ole itse menetellyt tuottamuksellisesti apulaisen valinnassa, opastamisessa tai valvonnassa.[335]

[331] Norros 2007 s. 341–342.
[332] Norros 2007 s. 342.
[333] Hemmo 1994 s. 305.
[334] Hemmo 1994 s. 305 ja Laine 1993 s. 233.
[335] Hemmo 1994 s. 305–306.

Tapauksessa KKO 1983 II 91, joka koski ravivetokupongin katoamista oikeus päätyi kuitenkin toisenlaiseen lopputulokseen vastuunrajoitusehdon kohtuuttomuuden osalta. Vastuunrajoitusehtoa, jonka mukaan järjestä ei vastannut veikkausasiamiehen tai tämän apulaisen vedonlyöjälle aiheuttamasta vahingosta ja asiamies vastasi vain tahallisesti aiheuttamastaan vahingosta, pidettiin kohtuuttomana siltä osin kuin ehto käsitti törkeällä huolimattomuudella aiheutetut vahingot. Ratkaisun mukaan velallinen ei voisi vastuunrajoitusehdon avulla vapautua vastaamasta täytäntöönpanoapulaisen kvalifioidulla tuottamuksella aiheuttamasta vahingosta, ja näin ollen aiemman suoritusportaan kvalifioitu tuottamus estää välittävää lenkkiä vetoamasta omiin vastuunrajoituksiinsa suhteessa loppukäyttäjään.[336] Ratkaisusta ilmenevää sääntöä on pidetty lähtökohtana myös yleisissä tilanteissa.[337]

Ratkaisua ei voida kuitenkaan yleistää tilanteisiin, joissa osapuolia voidaan pitää tasavertaisina sopimuskumppaneina, kysymys on liikesuhteesta ja täytäntöönpanoapulaisen toiminta on itsenäistä.[338] Liikesuhteissa on pääsääntöisesti katsottu sallituksi, että velallinen voi nimenomaisella sopimusehdolla pidättää oikeuden vedota vastuunrajoituksiinsa myös tilanteessa, jossa suoritusapulainen on aiheuttanut virheen törkeällä tuottamuksella.[339]

Näin ollen tilanteessa, jossa velallinen on valinnut etukäteen arvioiden riittävän luotettavana pidetyn täytäntöönpanoapulaisen ja muutenkin täyttänyt apulaisen käyttämiseen liittyvät huolellisuusvaatimukset, täytäntöönpanoapulaisen kvalifioidulla tuottamuksella aikaansaamaa velallisen sopimusrikkomusta voidaan luonnehtia yllättävää suoritusestettä muistuttavaksi tilanteeksi.[340] Sopimuksen rikkomisen syy on force majeure -määritelmän mukaisesti odottamaton ja velallisen vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle jäävä.[341]

Lisäksi täytäntöönpanoapulaisen suhde velalliseen lienee usein huomionarvoinen seikka. Oman työntekijän kvalifioidun tuottamuksen seurauksista vapautuminen lienee rajoitetummin mahdollista kuin täytäntöönpanoapulaisena toimineen itsenäisen oikeushenkilön aikaansaamista vahingoista.[342] Vetoamismahdollisuuden kohtuulli-

[336] Hemmo 1994 s. 306, Hemmo II 2003 s. 291, Laine 1993 s. 233 ja Norros 2007 s. 342–343.
[337] Hemmo II 2003 s. 291 ja Tulokas (Sisula-Tulokas toim.) 2005 s. 408–410.
[338] Hemmo 1994 s. 306.
[339] Hakulinen 1965 s. 242**,** Laine 1993 s. 233 ja Norros 2007 s. 343.
[340] Hemmo 1994 s. 306–307.
[341] Hemmo 1994 s. 306–307, Hemmo II 2003 s. 291–292, Laine (Sisula-Tulokas toim.) 2005 s. 175 ja Taxell 1972 s. 120.
[342] Hemmo 1994 s. 307.

suutta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota myös vastuunrajoituksen sisältöön. Esimerkiksi ehtoa, jonka mukaan välittävä lenkki ei vastaa aiemman suoritusportaan aiheuttamista vahingoista missään tilanteessa, voidaan herkästi pitää kohtuuttomana.[343]

Palataan kysymykseen siitä, tulisiko aiemmalla suoritusportaalla olla oikeus vedota välittävän lenkin vastuunrajoituksiin törkeästä tuottamuksestaan riippumatta. Norroksen mielestä aiemmalla suoritusportaalla tulisi olla lähtökohtaisesti oikeus vedota välittävän lenkin vastuunrajoituksiin törkeästä tuottamuksestaan riippumatta, jos välittävällä lenkillä olisi vastaava oikeus. Näkemystä puoltaa sopimusvapauden ja osapuolten päättämän riskinjaon painottaminen. Pääsäännöstä voisi kuitenkin olla aiheellista poiketa, jos vetoamista olisi pidettävä oikeuden räikeänä väärinkäyttönä. Tämä voisi tulla kyseeseen tilanteessa, jossa aiempi suoritusporras olisi vastuunrajoituksesta tietoisena tehnyt tahallisesti virheellisen suorituksen ja samalla tiennyt aiheuttavansa loppukäyttäjälle huomattavan vahingon.[344]

Kolmanneksi voidaan pohtia miten aiemman suoritusportaan vetoamisoikeuteen vaikuttaa se, jos hänen lisäkseen välittävä lenkki on toiminut törkeän tuottamuksellisesti? Tällainen asetelma voi syntyä muun muassa tilanteessa, jossa välittävä lenkki havaitsee aiemman suoritusportaan suorituksessa virheen, mutta siitä huolimatta välittää suorituksen edelleen loppukäyttäjälle. Tapauksessa selvää on, että aiempi suoritusporras ei pystyisi vetoamaan omiin vastuunrajoituksiinsa, jos välittävä lenkki vaatisi häneltä loppukäyttäjälle maksamaansa korvausta. Tosin välittävän lenkin oikeutta saada korvausta aiemmalta suoritusportaalta todennäköisesti kaventaisi hänen laiminlyöntinsä velkojan yleisestä velvollisuudesta rajoittaa vahinkoaan tai muuten myötävaikuttaa vahinkoon.[345]

Monimutkaisemman kysymyksen muodostaa kuitenkin se, voiko aiempi suoritusporras tällaisessa tilanteessa vedota välittävän lenkin vastuunrajoitusehtoihin? Aiemmalle suoritusportaalle ei tule asettaa vastuuta välittävän lenkin toiminnasta. Välittävän lenkin kvalifioitu tuottamus on usein odottamaton ja vaikeasti torjuttava ongelma aiemman suoritusportaan näkökulmasta. Näin ollen kohtuuttomana voidaan pitää sitä, että välittävän lenkin kvalifioitu tuottamus heikentäisi aiemman suoritusportaan asemaa, vaikka aiempi suoritusporras olisi itsekin toiminut törkeän huolimattomasti. Voi-

[343] Norros 2007 s. 343.
[344] Norros 2007 s. 344.
[345] Norros 2007 s. 344–345.

daankin päätyä käsitykseen, jonka mukaan aiempi suoritusporras saa pääsääntöisesti vedota välittävän lenkin vastuunrajoituksiin, jos aiemman suoritusportaan törkeä tuottamus ei vaikuta välittävän lenkin vetoamisoikeuteen.[346]

Viimeisenä voidaan pohtia kysymystä siitä, saako aiempi suoritusporras vedota sekä omiin että välittävän lenkin vastuunrajoituksiin silloin, kun ainoastaan välittävä lenkki on menetellyt kvalifioidun tuottamuksellisesti? Itsestään selvänä voidaan pitää sitä, että aiemmalla suoritusportaalla on oikeus vedota omiin vastuunrajoitusehtoihinsa, koska hän itse on menetellyt sopimuksen mukaisesti. Aiemman suoritusportaan oikeutta vedota välittävän lenkin vastuunrajoituksiin voidaan perustella edellä esitetyllä näkemyksellä siitä, että välittävän lenkin kvalifioidun tuottamuksen ei tule heikentää aiemman suoritusportaan asemaan.[347]

# 5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Sopimusvastuun rajoittuminen välittömiin sopimuskumppaneihin on traditionaalisen sopimusoikeuden lähtökohta. Yhteiskunnan kehityksen ja liike-elämän monipuolistumisen seurauksena tämä rajoitus ei kuitenkaan ole enää ehdoton. Yhä useammin on sallittu sopimusperusteisten vaatimusten esittäminen sivullisintressenttiä tai sopimusketjun muuta osapuolta kuin välitöntä sopimuskumppania kohtaan. Ilmiöstä käytetään nimitystä sopimusvastuun henkilöllisen ulottuvuuden laajentuminen, ja se on omiaan lisäämään yritysten vastuuriskejä.

Tulevaisuudessa oikeuskäytännössä voidaan päätyä yhä useammin perinteisestä kaksiasianosaissuhdetta korostavasta näkemyksestä poikkeaviin ratkaisuihin, mikä asettaa vaatimuksia yritysten riskienhallinnalle. Yritysten tulee tuntea sopimusoikeudelliset normit ja hallita sopimustekniikka, jotta ne pystyvät hallitsemaan sopimusriskejään. Sopimus on keskeinen riskienhallinnan väline, koska sen avulla yritykset voivat rajoittaa vastuutaan ja jakaa kustannuksia osapuolten kesken.

Lainsäädännössä on tehty poikkeuksia yleisistä vastuusäännöistä silloin, kun on haluttu suojata jotain erityistä intressitahoa. Selkeimmin tämä ilmenee kuluttajansuoja-

[346] Norros 2007 s. 345–346.
[347] Norros 2007 s. 346.

lainsäädännössä, jossa kuluttajalle on annettu laaja kanneoikeus sopimusketjun aiempaa jäsentä kohtaan. Sen sijaan elinkeinonharjoittajien välisissä sopimussuhteissa mahdollisuus välittömän sopimussuhteen ylittävään sopimusvastuuseen on sen sääntelemättömyydestäkin johtuen vielä suhteellisen epäselvää.

Tutkielmassa esitetyn reaalisen argumentaation perusteella voidaan todeta, että sopimusvastuun syntyminen yli välittömän sopimussuhteen näyttäisi olevan lailla sääntelemättömissäkin tilanteissa mahdollista silloin, kun vastuun perustamiselle on olemassa erityisiä perusteita. Sopimusvastuun henkilöllisten rajojen olisi tarvittaessa voitava joustaa, jos vaihdannan tosiasialliset olosuhteet sitä riittävästi vaativat.

Sopimuksen henkilöllisen ulottuvuuden rajaamista ainoastaan varsinaisten sopimusosapuolten välille on perusteltu tarpeella pitää oikeussuhteet selkeinä ja ennakoitavina. Suoran kanneoikeuden sallimisen seurauksena sopimuksen merkitys osapuolten välisen sopimussuhteen hallinnan välineenä voisi vähentyä. Kuitenkin jos osapuolet tiedostavat mahdollisen vastuuriskin syntymisen yli välittömän sopimussuhteen jo sopimusta tehdessään, sopimus tulisi nähdä oivana välineenä tämän riskin hallinnassa.

Tutkielmassa keskityttiin erityisesti vastuun syntymiseen sopimusketjutilanteissa. Kun presumtioksi otetaan, että vastuun syntyminen voi sinänsä olla mahdollista, on kiinnitettävä huomiota niihin erityisiin edellytyksiin, joita sopimusketjuasetelma asettaa. Sopimusketjutilanteissa vastuun syntyminen yli välittömän sopimussuhteen edellyttää ainakin oikeussuhteen läheisyyttä ja välittömän korvaustien estymistä. Lisäksi keskeiseksi nousee sopimussuhteiden sisällön vaikutus, joka voi lopulta estää vastuun syntymisen.

Oikeussuhteen läheisyys on keskeinen kriteeri sopimusperusteisen vastuun syntymiselle kaksiasianosaissuhteen ylittävän vastuun hyväksyttävyyttä arvioitaessa. Oikeussuhteen läheisyyttä voidaan arvioida ensinnäkin vahingonkärsijän henkilöllisen tunnistettavuuden kautta. Aiemman suoritusportaan vastuun syntyminen loppukäyttäjää kohtaan edellyttää, että hän on tiennyt tai ainakin hänen olisi pitänyt tietää välittävän lenkin tarkoituksesta myydä suoritus eteenpäin. Sen sijaan aiemman suoritusportaan vastuun syntymisen kannalta ei ole merkitystä sillä, tietääkö hän kenelle nimenomaiselle loppukäyttäjälle suoritus päätyy. Loppukäyttäjän henkilöllisyydellä ei ole merkitystä, jos aiempi suoritusporras on joka tapauksessa tietoinen välittävän

lenkin jälleenmyyntiaikomuksesta ja siten siitä mahdollisuudesta, että häneen saatetaan kohdistaa vaatimuksia yli välittömän sopimussuhteen.

Läheisyysedellytyksen näkökulmasta vastuuta yli välittömän sopimussuhteen puoltaa se, että aiemmalla suoritusportaalla on selvästi ollut mahdollisuus ennakoida, että hänen suorituksessaan ollut virhe aiheuttaa vahinkoa loppukäyttäjälle. Tällöin kaksiasianosaissuhteesta poikkeamista voidaan perustella aiemman suoritusportaan tietoisuudella vahinkoriskistä ja velvollisuudella ottaa loppukäyttäjän etu huomioon.

Sopimussuhteen ylittäviä vaatimuksia ei tulisi voida esittää liian herkästi. Kun loppukäyttäjän vahingon ennakoitavuutta tarkastellaan läheisyysedellytyksen näkökulmasta, ennakoitavuuden huomioon ottamiselle on asetettava tapauskohtainen toleranssiraja. Toleranssirajan korkeuteen vaikuttavat ennakoitavan vahingon kokonaismäärä ja toisaalta ennakoitavan vahingon suhde kokonaisvahinkoon. Lisäksi kunkin vahinkoerän ennakoitavuutta olisi arvioitava erikseen. Aiemman suoritusportaan mahdollisuudet ennakoida, mitä vahinkoriskejä hänen suorituksensa virhe aiheuttaa loppukäyttäjälle, riippuvat olennaisesti siitä, mitä hän tietää suorituksensa myöhemmästä käyttöyhteydestä.

Sen sijaan arvioitaessa aiemman suoritusportaan vastuuta loppukäyttäjää kohtaan, loppukäyttäjän tietoisuudelle aiemmasta suoritusportaasta ja sen osuudesta suoritukseen ei tulisi antaa suurta painoarvoa. Lähtökohtaisesti loppukäyttäjällä ei ole edes tarvetta ottaa selville sopimuskumppaninsa käyttämiä apulaisia, koska välittävä lenkki on vastuussa aiemman suoritusportaansa virheestä. Käytännössä loppukäyttäjällä ei läheskään aina olisi edes mahdollisuutta selvittää sitä, käyttääkö välittävä lenkki suoritusapulaisia ja mikä on niiden osuus suoritukseen, koska tiedot ovat välittävän lenkin liikesalaisuuden piiriin kuuluvia asioita.

Välittävän lenkin ja loppukäyttäjän sopimuksessa on voitu erikseen sopia ulkoistamiskiellosta. Välittävä lenkki rikkoo ulkoistamiskieltoa, jos se käyttää suoritusapulaisia sopimusvelvoitteensa täyttämisessä. Arvioitaessa ulkoistamiskiellon rikkomisen seurauksia läheisyysedellytyksen täyttymisen näkökulmasta on kiinnitettävä huomiota siihen, mikä on ollut ulkoistamiskiellon tarkoitus ja merkitys sopimuksen kokonaisuudessa. Jos aiempi suoritusporras ottaa ulkoistamiskiellosta tietoisena suorituksen tai sen osan hoidettavakseen, hänen voidaan edellyttää ymmärtävän myötävaikuttavansa vahinkoriskin syntymiseen loppukäyttäjälle ja horjuttavansa alkuperäisen sopimuksen riskitasapainoa. Tätä voidaan pitää läheisyysedellytyksen täyttymistä puol-

tavana näkökohtana, ja siten perusteena vahingonkorvausvastuun syntymiselle yli välittömän sopimussuhteen.

Suoritusapulaisen nimeämistä välittävän lenkin ja loppukäyttäjän sopimuksessa on käytetty perusteena suoritusapulaisen vastuun syntymiselle yli välittömän sopimussuhteen. Suoritusapulaisen nimeämisen vaikutusten arvioinnissa läheisyysedellytyksen täyttymiseen on huomioitava nimeämisen tarkoitus ja kokonaisasetelman olosuhteet. Nimeäminen voi ilmentää loppukäyttäjän erityistä luottamusta nimenomaisesti nimettyyn apulaiseen aiempana suoritusportaana, jolloin nimeämisellä voidaan katsoa olevan merkitystä aiemman suoritusportaan vastuun syntymiseen yli välittömän sopimussuhteen.

Arvioitaessa vahingon ennakoitavuutta läheisyysedellytyksen näkökulmasta, aiemman suoritusportaan törkeän tuottamuksen voidaan katsoa lieventävän ennakoitavuusarviointia. Jos loppukäyttäjän vahinko on ollut riittävän hyvin aiemman suoritusportaan ennakoitavissa siten, että välittävä lenkki voisi takautumissäännösten nojalla ohjata sen hänen korvattavakseen, aiemmalle suoritusportaalle voi syntyä vastuu myös suoraan suhteessa loppukäyttäjään.

Reaaliset syyt viittaavat siihen, että loppukäyttäjällä voi olla perusteltu tarve esittää kaksiasianosaissuhteen ylittäviä vaatimuksia aiempaa suoritusporrasta kohtaan vain, jos korvauksen saaminen välittömältä sopimuskumppanilta estyy. Välittömän korvaustien estymistä ei ole kuitenkaan nähtävä varsinaiseksi edellytykseksi kaksiasianosaissuhteen ylittävälle vastuulle.

Estymisedellytyksen soveltamista puoltaa se, että loppukäyttäjälle ei tulisi ilman perusteltua syytä sallia mahdollisuutta sivuuttaa välitön korvaustie ja pakottaa aiempi suoritusporras vastuuselvittelyyn. Käytännössä välittömän korvaustien avoimuus ei ole kuitenkaan yksiselitteinen asia, vaan korvauksen saaminen välittömältä sopimuskumppanilta vaikeutuu asteittain. Estymisedellytyksen täyttyminen on joustavan arvioinnin tulos, jossa vertailun jälkeen päädytään siihen, että loppukäyttäjän mahdollisuudet suhteessa aiempaan suoritusportaaseen ovat selvästi paremmat kuin suhteessa välittävään lenkkiin. Lisäksi edellytetään läheisyysedellytyksen täyttymistä. Estymisedellytyksestä puhumisen sijaan onkin osuvampaa käyttää ilmiöstä nimitystä ensisijaisuusperiaate, jonka mukaan loppukäyttäjä voi esittää vaatimuksia aiemmalle suoritusportaalle vain, jos korvauksen vaatiminen välittömältä sopimuskumppanilta on selkeästi epätarkoituksenmukaista.

Vaikka välittömän sopimussuhteen ylittävä vastuu katsottaisiin perustelluksi sekä läheisyysedellytyksen että ensisijaisuusperiaatteen näkökulmasta, ei tämä kuitenkaan vielä tarkoita sitä, että korvausvastuu lopulta syntyy. Sopimusketjun sopimussuhteiden sisältö voi nimittäin estää vastuun tai rajoittaa sen laajuutta. Sopijapuolten tulee voida luottaa sopimuksessa käyttämiinsä sopimusehtoihin kuten vastuunrajoituksiin. Sopimusketjuissa osapuolet ovat voineet ottaa sopimukseensa myös nimenomaisia ehtoja välittömän sopimussuhteen ylittävän vahingonkorvausvastuun varalta.

Tutkielmassa on käsitelty Adamsin ja Brownswordin luoman ja Norroksen edelleen kehittämän jaottelun mukaisesti sopimussuhteen sisällön vaikutukseen liittyvää problematiikkaa osakysymysten 1-4 avulla. Osakysymysten tutkimisen tuloksena voidaan esittää seuraavanlaisia päätelmiä:

Aiemmalla suoritusportaalla on puolustautuakseen loppukäyttäjän vahingonkorvausvaatimusta vastaan oikeus vedota välittävän lenkin ja loppukäyttäjän sopimuksessa olevaan normiin (kysymys 2). Tätä voidaan perustella muun muassa sillä, että loppukäyttäjän ei tule päästä parempaan asemaan sillä perusteella, että hän esittää vaatimuksensa aiempaa suoritusporrasta kohtaan kuin mikä hänellä olisi, jos hän esittäisi vaatimuksensa välitöntä sopimuskumppaniaan kohtaan.

Aiemmalla suoritusportaalla on yleisessä tilanteessa lähtökohtaisesti oikeus puolustautuakseen vedota myös itsensä ja välittävän lenkin välisessä sopimuksessa olevaan normiin (kysymys 3). Aiemman suoritusportaan vetoamisoikeutta voidaan puoltaa reaalisilla seikoilla. Suorituksen vastuuriski muodostuisi aiemman suoritusportaan kannalta vaikeasti ennakoitavaksi muun muassa silloin, jos hänen virhevastuunsa irrotettaisiin niistä suoritusmääritelmistä, jotka hän on omassa sopimussuhteessaan hyväksynyt ja joihin hän on sitoutunut.

Loppukäyttäjällä on lähtökohtaisesti oikeus vedota aiempaa suoritusporrasta kohtaan kaikkiin niihin normeihin, jotka ovat voimassa hänen itsensä ja välittävän lenkin relaatiossa (kysymys 4). Koska aiemmalla suoritusportaalla on pääsäännön mukaan oikeus vedota kaikkiin normeihin, jotka ovat voimassa kummassa tahansa sopimusketjun sopimuksessa, häntä ei tarvitse enää suojata sopimussuhteiden sisällöstä riippumattomilla rajoituksilla suhteessa loppukäyttäjän vetoamisoikeuteen.

Loppukäyttäjällä on vetoamisoikeus aiemman suoritusportaan ja välittävän lenkin väliseen normistoon (kysymys 1) vain siinä tilanteessa, että loppukäyttäjä pyrkii rajoit-

tamaan aiemman suoritusportaan vetoamisoikeutta saman sopimussuhteen normeihin. Loppukäyttäjällä ei ole kuitenkaan oikeutta vedota aiemman suoritusportaan ja välittävän lenkin väliseen normistoon silloin, jos hänen tarkoituksenaan on laajentaa aiemman suoritusportaan vastuuta siitä, mitä se olisi välittävän lenkin ja loppukäyttäjän välisen sopimuksen nojalla.

Osakysymysten 1-4 avulla luotujen pääsääntöjen avulla voidaan havaita, että aiemman suoritusportaan korvausvastuuta rajoittaa pääsääntöisesti ketjun kummankin sopimussuhteen sisältö. Näin ollen vastuu voi synty vain siinä laajuudessa, jossa se voidaan perustaa ketjun kumpaankin sopimussuhteeseen. Pääsäännöt merkitsevät, että aiemman suoritusportaan vastuu loppukäyttäjää kohtaan muodostuu lähtökohtaisesti samanlaiseksi kuin, jos vastuu syntyisi välittävän lenkin esittämän vaatimuksen perusteella tilanteessa, jossa välittävä lenkki on joutunut maksamaan korvausta loppukäyttäjälle. Näistä pääsäännöistä voidaan kuitenkin poiketa, jos normin sisältö tai tapauskohtaiset olosuhteen sitä vaativat. Poikkeusmahdollisuuksia on lukuisia, ja siksi niitä ei ollut mahdollista käsitellä tämän tutkielman yhteydessä.

Koska sopimussuhteen sisällöllä on keskeinen merkitys vastuun lopullisessa syntymisessä, sopimusten tehokas sopimustekninen hallinta on tärkeässä osassa yritysten vastuuriskien hallinnassa. Sopimukseen otettavilla vastuunrajoitusehdoilla yritys voi rajoittaa omaa vastuutaan sopimusrikkomustilanteiden varalta. Vastuunrajoitusehdoilla voidaan rajoittaa vastuuta muun muassa korvausperusteen avulla, asettaa korvausvastuulle yläraja, rajoittaa korvaus koskemaan vain määrätynlaisia vahinkoja, rajoittaa vastuuta ajallisesti tai rajoittaa vastuuta silloin, jos sopimusrikkomus on vain vähäinen. Aiemman suoritusportaan on syytä pyrkiä asemansa vahventamiseksi siihen, että välittävä lenkki käyttää loppukäyttäjän kanssa tekemässään sopimuksessa saman sisältöisiä vastuuta rajoittavia ehtoja kuin mitä hänen ja välittävän lenkin sopimukseen sisältyy.

Vastuunrajoitusehtojen käyttöön voi kuitenkin liittyä kohtuuttomuusongelmia, minkä vuoksi lainsäädännössä on erilaisia keinoja puuttua niiden sitovuuteen. Keskeisin keino puuttua kohtuuttomiin sopimusehtoihin on sovitella niitä. Sopimusta voidaan sovitella silloin, jos se katsotaan epätasapainoiseksi sopimuksen ulkoisesta tekijästä johtuen. Tosin liikesopimuksissa vastuunrajoitusehtojen käyttöön liittyy paljon positiivisia vaikutuksia, minkä vuoksi niitä ei tule kovinkaan helposti katsoa kohtuuttomiksi.

Näin on erityisesti silloin, kun vastuunrajoitusehtojen käyttämiselle on riskienhallintaan ja -jakoon liittyviä rationaalisia syitä.

Sopimusketjutilanteessa tarve sopimusehtojen sovittelulle ilmenee herkemmin loppukäyttäjällä. Koska aiemman suoritusportaan vastuun laajuus määräytyy edellä esitellyllä tavalla hänelle edullisemman sopimussisällön mukaan, hänelle syntyy tarve esittää kohtuuttomuusväite vain silloin, jos molemmissa sopimussuhteissa on voimassa hänen kannaltaan kohtuuton ehto. Loppukäyttäjän kannalta sen sijaan jo yksittäisenkin sopimuksen ehto voi aiheuttaa kohtuuttomuuden.

Sopimusehtojen kohtuullisuutta tulee arvioida pääsääntöisesti niiden todellisessa sopimusympäristössä eli alkuperäisten sopijapuolten relaatiossa. Tästä seuraa se, että sopimusehto ei voi tulla soviteltavaksi sillä perusteella, että se on sisällöllisesti liian ankara suhteessa kolmanteen, jos ehtoa on kohtuullinen alkuperäisten sopijapuolten sopimussuhteessa. Sopimusketjuasetelmassa osapuoli voi vedota kolmatta kohtaan kaikkiin niihin sovitteluperusteisiin, joihin hän voisi vedota omaa sopimuskumppaniaan kohtaan. Lisäksi hän voi vedota niihin sovitteluperusteisiin, joihin välittävä lenkki voisi vedota ketjun toista ääripäätä kohtaan.

Sopimusketjun osapuolten kvalifioidulla tuottamuksella on vaikutusta aiemman suoritusportaan mahdollisuuteen vedota sopimusketjussa oleviin vastuunrajoituksiin. Aiempi suoritusporras menettää mahdollisuutensa vedota itsensä ja välittävän lenkin välisiin sopimusehtoihin suhteessa loppukäyttäjään silloin, kun hän on menetellyt törkeän tuottamuksellisesti, mutta välittävä lenkki ei. Sen sijaan aiemmalla suoritusportaalla tulisi olla lähtökohtaisesti oikeus vedota välittävän lenkin ja loppukäyttäjän välisessä sopimuksessa oleviin vastuunrajoituksiin törkeästä tuottamuksestaan riippumatta silloin, jos välittävällä lenkillä olisi vastaava oikeus.

Tilanteessa, jossa sekä aiempi suoritusporras että loppukäyttäjä ovat toimineen törkeän tuottamuksellisesti, aiempi suoritusporras saa pääsääntöisesti vedota välittävän lenkin vastuunrajoituksiin, jos aiemman suoritusportaan törkeä tuottamus ei vaikuta välittävän lenkin vetoamisoikeuteen. Kun ainoastaan välittävä lenkki on menetellyt törkeän tuottamuksellisesti, aiempi suoritusporras saa vedota sekä omiin että välittävän lenkin vastuunrajoituksiin. Välittävän lenkin kvalifioidun tuottamuksen ei tule heikentää aiemman suoritusportaan asemaa.